

Серія «Виховує мистецтво»

Бескорса В.М.

Сєрих Л.В.

Чуркіна В.Г.

Методика викладання мистецтва у 8 класі

**Міністерство освіти і науки України
Комунальний вищий навчальний заклад «Харківська
академія неперервної освіти»
Комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти**

Серія «Виховує мистецтво»

Бескорса В.М.

Сєрих Л.В.

Чуркіна В.Г.

Методика викладання мистецтва у 8 класі

Навчально-методичний посібник

Харків-Суми, 2016

УДК 37.036
ББК 74.200.58

Рекомендовано до видання вченою радою
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
протокол № 12 від 28 квітня 2016.

Серія «*Виховує мистецтво*» започаткована в 2003 році з метою висвітлення творчих надбань учителів мистецьких дисциплін. Редактор серії – **Л.В.Сєрих**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики виховання, методист образотворчого мистецтва Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Рецензенти:

Ложков Ю.І.,

доктор мистецтвознавства, професор кафедри українських народних інструментів Харківського академії культури;

М.В. Матковська,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти та менеджменту КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти;

О.П. Сердюк,

учитель вищої категорії, методист з предметів художньо-естетичного циклу КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Методика викладання мистецтва у 8 класі : навч. -метод. посіб. для вчителів предметів художньо-естетичного циклу / В.М. Бескорса, Л.В. Сєрих, В.Г. Чуркіна. – Суми : НВВ КЗСОІППО. – 2016. – 179 с.

Навчально-методичний посібник розроблений відповідно до нового Державного стандарту основної та старшої школи. Особлива увага приділяється особливостям викладання мистецтва у восьмому класі, підготовки вчителя до навчання учнів працювати з інструментами та матеріалами, необхідними для оволодіння різними видами та жанрами мистецтва, умінню розрізняти види мистецтва за характером, колоритом, тембром.

Докладно викладена методика викладання мистецтва у восьмому класі, розглядаються основні поняття, мистецька термінологія.

Посібник стане в нагоді не тільки вчителям загальноосвітніх навчальних закладів, але й студентам мистецьких факультетів, викладачам художніх, музичних шкіл, студій, шкіл-мистецтв, позашкільних навчальних закладів.

© Сєрих Л.В., 2016

© КЗСОІППО, 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦТВА	6
1.1. Античність – колыска європейського мистецтва	6
1.2. Культурний простір давнього риму	9
1.3. антична міфологія та література	11
1.4. Естетичний ідеал краси греко-римські пластичні мистецтва	12
1.5. Архітектура й образотворче мистецтво античності	16
1.6. Музично-театральне мистецтво	19
1.7. Антична модель на теренах України	21
1.8. Середньовіччя – утвердження нової образності	23
1.9. Мистецтво слов'янського світу	36
1.10. Відродження – епоха «титанів» мистецтва	38
1.11. Відродження в Україні	51
1.12. Просвітництво – бурхливий розквіт стилів мистецтва	53
1.13. Новий час – відкриття «внутрішнього світу» людини	67
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ КУРСУ «МИСТЕЦТВО» У 8 КЛАСІ	78
2.1. Орієнтовні уроки мистецтва	78
ПІСЛЯМОВА	123
Список використаних джерел	124

ПЕРЕДМОВА

Шановні педагоги!

Мистецтво – найпрекрасніший здобуток людства. Воно надає можливість кожному з нас краще пізнати красу природи, творчо виразити власні думки й почуття, наповнити своє життя гармонією та дивом. Мистецтво здатне змінити людину, звернути увагу на те, чого раніше вона не помічала або вважала несуттєвим, зробити її духовно багатшою.

Зазвичай кажуть, що мистецтво відображає буття. Багато в чому це так: нерідко точність, реальність того, що зображує митець, вражають. Проте навряд чи звичайне копіювання життя викликало б настільки сильну зацікавленість до мистецтва та захоплення творами талановитих майстрів.

Аксіоматичним є твердження, що творчі можливості, здатності, закладені в кожній дитині природою, на певному етапі мають бути педагогічно керованими, оскільки саме педагог може значною мірою професійно закласти підґрунтя естетичного розвитку особистості та забезпечити сталий напрямок цього процесу.

Утім, враховуючи збільшення уваги до зазначених проблем у галузі мистецької освіти з боку наукових і суспільних установ та інститутів, а також велике бажання самих викладачів мистецтва вищих навчальних закладів відповідати європейським критеріям, вимогам і зразкам, є цілком ймовірними те, що чільні якісні показники естетично, етично та творчо спрямованої професійної діяльності даної категорії педагогів необхідно покращити, змінивши традиційні способи на більш сучасні й ефективні з метою вдосконалення та оптимізації даного процесу. Особливого значення при цьому мають набути питання оновлення стратегічних і методологічних підходів до зазначеної сфери національної системи освіти, оптимізації відповідного програмно-змістового наповнення та організаційно-методичного забезпечення професійної діяльності викладачів мистецтва навчальних закладів (педагогічних, гуманітарних, художніх). Саме за таких умов учитель мистецтва зможе дедалі активніше набути загально суспільного визнання та "наблизитися" до статусу важливої постаті в процесі навчання, естетичного, етичного та творчого розвитку вихованців – майбутніх творчих особистостей, спрямованих на акмеуспіх.

Викладаючи курс «Мистецтво», намагатимемося зрозуміти, що спонукало людину в усі часи прагнути досконалості, якими були ідеали кожної епохи та як вони змінювались. Залучення до шедеврів мистецтва безмежне й багатогранне. Тож викласти всі аспекти цієї надзвичайно цікавої теми в лише межах навчально-методичного посібника неможливо. У ньому висвітлені найбільш вагомні та визначні художні явища європейської культури. За вами лишається право подальшого самостійного та поглибленого дослідження.

Отже, в навчально-методичному посібнику ви познайомитесь із основними етапами розвитку європейського мистецтва – від давніх часів до кінця XIX століття.

Бажаємо всім охочим до творчої праці – приєднуйтесь, отримуйте задоволення від власних успіхів та успіхів ваших вихованців, творіть і будьте здорові!

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦТВА АНТИЧНІСТЬ – КОЛИСКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Антична культура та мистецтво протягом трьох тисяч років розвивались на узбережжі Середземномор'я та Причорномор'я. Термін античність (від лат. antiquus — давній) запровадили італійські вчені доби Відродження, позначивши період греко-римської давнини. Античність являє собою світ високої художньої культури, яка була духовною основою для багатьох поколінь і підґрунтям культурно-мистецького росту європейського світу. Мистецтво античності, з його ідеалами краси і гармонії, вважається основою європейського мистецтва.

Мистецтво Давньої Греції

Архітектура, скульптура, живопис, декоративно-ужиткове, ювелірне та музично-театральне мистецтво Давньої Греції вражають своїм багатством і розмаїттям. Вони стали відправною точкою в розвитку культур інших народів. Давня Греція відкрила людину як прекрасне й досконале творіння природи, як міру всіх речей. У розвитку культури Давньої Греції розрізняють декілька періодів Художня спадщина Давньої Греції й Давнього Риму.

Крито-мікенський період (III–II тис. до н. е.)	Розвиток палацової архітектури, будівництво перших міст. Розвинений культ краси та земної насолоди, прагнення до гармонії між людиною і космосом
Гомерівський період (XI–IX ст. до н. е.)	Розвиток монументальної скульптури, опанування техніки обробки заліза. Формування основ міфологічного світогляду
Період архаїки (VIII–V ст. до н. е.)	Розвиток літератури, культової архітектури, скульптури та вазопису. Перші Олімпійські ігри. Формування грецької народності, закладання основ етики та моралі, основ грецької та європейської науки
Період класики (кінець V–IV ст. до н. е.)	Культурно-мистецьке піднесення — розквіт архітектури, скульптури, музичного й театального мистецтва. Розвиток наукових галузей
Період еллінізму (кінець IV — поч. I ст. до н. е.)	Розквіт культури, розвиток монументальної архітектури та скульптурної мініатюри. Реалізація ідеї світової імперії, науковий прогрес, розвиток освіти

Починаючи з крито-мікенського періоду грецька культура вражала й чарувала уяву людини. Культурно-мистецьким центром був острів Крит, а пізніше – місто Мікени. У цей час з'являються перші міста, розвивається палацова архітектура та містобудівництво, формується самобутній фресковий живопис. Критська палацова архітектура являла собою комплекс багатопверхових будівель навколо великого внутрішнього двору. Стіни палацу прикрашали чудовими настінними розписами із зображенням святкових та культових сцен.

До найвидатніших досягнень мікенської культури належить ювелірне мистецтво. Золоті скарби – посмертні маски, коштовна зброя, прикраси, посуд, – знайдені в гробницях, вражають витонченістю та красою.

Мікенські палаци, в архітектурі яких багато запозичено з критської – урочисті портики з

колонами, оздоблення центральних приміщень, – були вже зовсім іншими. Вони не нагадували лабіринти: їхні форми були суворими та простими, зате інтер'єри – надзвичайно ошатними.

Культ краси, пропорції та гармонії, взаємодії людини й космосу став символом давньогрецького мистецтва. Його твори красномовно свідчать, що ці ідеї були головним стимулом творчої діяльності.

У гомерівський період набула розвитку монументальна скульптура, будівельним матеріалом для якої слугували деревина та невипалена цегла. Головним надбанням стало опанування техніки обробки заліза. Найбільш яскраво мистецтво цього періоду проявилось в керамічних вазах, розписаних геометричним орнаментом, та в теракотових і бронзових статуетках. А назву цей період отримав від імені легендарного Гомера.

Період архаїки призводить до бурхливих змін – із безлічі розрізнених племен почала формуватися грецька народність зі своєю родною культурою та єдиною мовою. Культурними настановами, що пов'язували різні міста і об'єднували грецьку народність, були Олімпійські ігри, які проходили в Олімпії на честь бога Зевса і стали передвістям миру.

Зміни в житті суспільства знайшли відображення в міфології – продукті колективної творчості багатьох поколінь, а образ Геракла як благородної людини, що бореться зі злом, яскраво втілено у витворах мистецтва. Мистецтво періоду архаїки характеризується пошуками форми, що виражає естетичний ідеал людини, прекрасної духом і тілом. У цей час з'являються два основні типи одиночної скульптури – юнака (курос) і жінки (кора) з характерною «архаїчною» усмішкою. В архітектурі переважало храмове будівництво – вапняні або мармурові, яскраво розфарбовані храми прикрашали різнокольоровими скульптурами (храми Аполлона в Дельфах, Гери в Олімпі). Вражає багатством і різноманітністю форм кераміка того часу. Гончарі з Коринфа придумали чорнофігурну техніку розпису посуду, а афінські майстри запропонували більш складну за виготовленням червонофігурну кераміку.

Давні греки розробили простий спосіб фіксування інформації, дозволивши кожному навчитися грамоти. Писемність стала поштовхом до розвитку літера-тури.

Період класики характеризується розквітом мистецтва, провідним завданням якого було правдиве зображення людини – сильної, енергійної, сповненої гідності, моральна краса якої невід'ємна від фізичної.

Грецька скульптура частково вціліла в уламках і фрагментах. Більшість статуй відомі нам за римськими копіями, але вони не передавали краси оригіналів. Теми рукопашних сутичок, кінних перегонів, кидання диска навчили скульпторів зображувати людське тіло в динаміці. Архаїчну застиглість фігур було подолано. Найяскравішим новатором став скульптор Мирон. У статуях атлетів він передавав не тільки рух, а й зміну станів. Таким є його видатний «Дискобол». Скульптор із Аргоса Поліклет ніколи не зображував швидкий рух. Його бронзові фігури перебувають у спокійних позах легкого розміреного руху. Таким є його «Дорифор».

Кносський палац був надзвичайно складним зальним комплексом, що являв собою справжній лабіринт. Хоча палац не мав оборонних стін, проте зводився таким чином, щоб у разі необхідності забезпечити своїх мешканців усім необхідним. У ньому розміщувалися млини, печі, комори, хліви, системи водопостачання тощо. А житлові

приміщення утворювали заплутану мережу невеликих прямокутних кімнат, вікна яких виходили на квітучі тераси.

Напевно, саме таке складне планування палацового комплексу та існування на Криті культу священного бика зумовили появу славнозвісної легенди про Мінотавра, якого переміг давньогрецький герой Тесей.

Єдиним твором Праксителя, що зберігся до нашого часу, вважають мармурову статую «Гермес із Діонісом». Багатофігурними композиціями уславився Скопас, який був не тільки скульптором, а й архітектором. Монументальність, прагнення до гармонії, пропорційності вирізняють скульптори Фідія – його «АфінуВойовницю», «Афіну-Парфенос», «Зевса».

Цей період відзначився чудовими архітектурними пам'ятками: храм Зевса в Олімпії, комплекс споруд афінського Акрополя та ін.

Великий крок у бік «натуральності» зробив останній видатний скульптор грецької класики Лісіпп. Він працював винятково в бронзі, створював статуї та скульптурні групи в динамічних станах. Лісіпп робив тіла людей більш легкими, з подовженими пропорціями. Так, у портретних бюстах Сократа і Александра Македонського він відобразив складне духовне життя людини.

Театр поєднував силу природних почуттів з трагізмом людської долі, ставши школою виховання: у п'єсах піднімалися питання моралі та ідеології. Трагедії драматургів Есхіла, Софокла, Еврипіда та комедії Аристофана виховували почуття гідності, честі й благородство духу.

Період еллінізму став новим етапом соціокультурних відносин народів Середземномор'я, Передньої Азії та прилеглих територій. Греки ставили за мету не підкорення чи знищення народів, а злиття з ними в одне ціле. Особливістю епохи був синтез грецької і східних культур. Нові культурно-мистецькі відносини та всебічний прогрес привели до створення центрів наукових знань – бібліотек у Пергамі, Александрії.

Література позбавилась суспільно-політичних тем; її сюжети прості, обмежені побутовими інтересами (гімни, епіграми, епоси, комедії, моралі). В архітектурі на першому місці були будівництво нових міст із великою кількістю громадських будівель та пишній скульптурний декор. У містах будували стадіони, бібліотеки, лазні. З'явилися і такі специфічні будівлі, як відомий Фароський маяк в Александрії та Вежа Вітрів в Афінах. У скульптурі переважав поетичний стиль, що відповідав новим рисам архітектури — з'явилися тенденції до гігантоманії та набула розвитку скульптурна мініатюра. Характерною ознакою мистецтва став патетичний монументалізм (статуя Ніки Самофракійської, скульптурна група «Лаокоон») та індивідуалізація образу (Венера Мілоська). Широкого розвитку набула рельєфна кераміка, а в ювелірній справі освоєно техніку перегородчастої емалі.

Епоха еллінізму залишила низку визначних пам'яток мистецтва і стала завершальним етапом у культурі Давньої Греції.

Зазначте особливості крито-мікенської культури. Як ви вважаєте, чому в цей період велика увага приділялась зображенням культурних сцен?

Поясніть, які ідеї стали символом давньогрецького мистецтва.

Порівняйте художні особливості палацової архітектури крито-мікенського періоду та періоду архаїки.

КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ДАВНЬОГО РИМУ

Розвиток культури Давнього Риму тривав понад тисячу років (VIII ст. до н. е. – V ст.). Римська цивілізація завжди викликала суперечливе ставлення до себе, а до середини XX ст. її взагалі не розглядали як самостійне культурне формування. Однак сьогоденні наукові розвідки обґрунтовано підтримують думку про те, що Рим створив оригінальний культурно-мистецький простір зі своєрідною системою цінностей та вагомими художніми надбаннями. Значення римської культури для європейського світу проявилось в нових культурно-мистецьких здобутках, науково-технічних розробках, у формуванні понятійно-термінологічного апарату в галузях науки та культури. Високого розвитку досягли римляни в архітектурі, образотворчому мистецтві, літературі, музично-театральному мистецтві.

Культурно-мистецький простір Давнього Риму поділяється на періоди.

Етрусська доба (початок VIII ст. до н. е.)	Розпад родових відносин, розвиток прикладного мистецтва й архітектури
Царський період (кінець VIII — початок VI ст. до н. е.)	Розвиток мистецького середовища на ґрунті попередніх культур (греків та етрусків). Будівництво перших храмів
Період Республіки (кінець VI — початок I ст. до н. е.)	Поширення грецької мови (заміна етрусського алфавіту, в літературі — переклади з грецької), розвиток театрального мистецтва й архітектури
Період Римської імперії (кінець I ст. до н. е. — V ст. н. е.)	Поєднання традицій латинян, греків, умбрів та етрусків. Розвиток літератури

Серед найпомітніших попередників Давнього Риму – племена етрусків, що в I тис. до н. е. населяли північно-західну частину Апеннінського півострова – Етрурію. Етруски зробили значний внесок у розвиток архітектури, першими розпочавши зводити будівлі з купольним склепінням.

Археологічні розкопки дозволили відкрити світові численні пам'ятки етрусської культури: гробниці з унікальними настінними розписами, саркофаги, зброю, вишукані ювелірні вироби, теракотову і бронзову скульптуру.

Хоч як це дивно, перший храм римлян, головну їхню святиню – храм Юпітера, Юнони й Міневри, що на Капітолії, – звели саме етруски. Навіть створення символу могутнього Рима – їхня заслуга. Це статуя вовчиці, яка вигодувала братів – засновників міста, Ромула й Рема. Фігура вовчиці відлита в бронзі з великою майстерністю.

Образотворчому мистецтву етрусків властивий глибокий реалізм. Саме завдяки їхньому впливу римський скульптурний портрет згодом досяг вражаючої досконалості.

Римський Пантеон – найвидатніша пам'ятка Давнього Риму. Висота будівлі становить близько 43 м. Її ротонда перекрита величезним куполом. Вікон у храмі немає, єдине джерело світла – окулюс – отвір розташований у вершині купола. У стародавні часи воно було символом всевидючого ока. Деякі дослідники припускають, що окулюс був спроектований таким чином, що сонячні промені, потрапляючи всередину Пантеону, висвітлювали в певному порядку статуї древніх богів — Юпітера, Венери, Марса та інших.

Після падіння Римської імперії язичницька святиня перетворилася на католицький собор Святої Марії та Мучеників, майже повністю зберігши свій зовнішній вигляд та інтер'єр.

Для царського періоду в історії мистецтва Давнього Риму характерні великі здобутки та нові відкриття. Форми вірування римлян, зокрема анімізм і тотемізм, виразно втілилися в образотворчому мистецтві та літературі. У царський період з'являються перші римські храми, прикрашені монументальними статуями.

У період Республіки, під посиленням впливом Греції, римляни розвивають храмову архітектуру, монументальну скульптуру. У своїх спорудах та будівлях вони прагнули підкреслити ідею сили, могутності, величі. Творам давньоримської архітектури того часу властиві монументальність, пишне оздоблення з великою кількістю декоративних елементів, сувора симетрія. Римські архітектори розробили нові конструктивні принципи, зокрема застосовували арки, склепіння, куполи. Найбільшої популярності набули такі типи будівель, як базиліка, амфітеатр, цирк, терми. Виник новий тип монументальної споруди – тріумфальна арка. Окрім того, давньоримська архітектура відображала насичене громадське життя суспільства. Підтвердженням цього можна вважати славнозвісний Римський форум.

Значний внесок у розвиток скульптурного мистецтва римляни зробили в галузі реалістичного портрета. Вони створили нові типи статуй: тогатус (зображення оратора в тозі) та погруддя (портрет реальної особи), що вирізнялися суворою простотою й правдивістю образів. Найкращими взірцями є «Брут», «Оратор», погруддя Цицерона і Цезаря.

У період Республіки в галузі літератури з'являються перший переклад «Одіссеї» Гомера, літопис Римської держави та «Аннали» (щорічний огляд). Набувають популярності жанри комедії (Тіт Плант) та ліричної поезії. Один із найвідоміших поетів того часу складав невеликі поеми на міфологічні сюжети, писав ліричні вірші і вперше в античній ліриці прославив кохання як могутнє почуття, що звеличує людину. В період Республіки відкрито першу школу для дітей римської знаті.

Особливу сторінку в культурно-мистецькому розвитку Давнього Риму являє собою період Римської імперії. Ідея величі Риму знайшла своє найяскравіше втілення в грандіозних пам'ятках архітектури. Знаменитою спорудою став форум Траяна, що був вимощений напівкоштовним камінням. На ньому було встановлено статуї переможених противників, збудовано храм на честь божествапокровителя Марса Ультора, грецьку і латинську бібліотеки. Між ними височіла колона Траяна, щедро прикрашена рельєфами.

У I–II ст. н. е. з'явилися дві найвідоміші римські архітектурні споруди: Колізей – величезний амфітеатр – і Пантеон. Період правління імператора Августа вважається «золотим віком» римської літератури. Найвідоміші її представники – Вергілій, Гораций, Овідій.

Скульптурне мистецтво того часу набуває особливої духовності. Митці не лише передавали зовнішні риси своєї моделі, а й відображали певний душевний стан: сум, суворість, замисленість. У пластичному мистецтві до найкращих творів імперської епохи належить знаменита кінна статуя імператора Марка Аврелія

Мистецтво імперського Риму більше ніж будь-коли виявляло інтерес до тонких відтінків стану душі. Так, наприклад, грубі та жорстокі обличчя рельєфних портретів, що

прикрашають римські саркофаги III ст. н. е., свідчать про войовничий та суворий дух римської цивілізації. На жаль, за цих часів знижується художній рівень образотворчого мистецтва та монументальної архітектури. Загалом римському мистецтву імперського періоду притаманне раціональне ставлення до навколишнього світу, поєднане з умінням бачити дійсність у всій її різноманітності.

Назвіть пам'ятки Давнього Риму, що належать до шедеврів світового рівня.

Схарактеризуйте мистецтво римського скульптурного портрету, проілюструйте відповідь прикладами.

Наведіть приклади давньоримського мистецтва, в яких втілена ідея величі Риму.

Чим зумовлене розмаїття видів мистецтва і чому кожен із них потрібен людині?

АНТИЧНА МІФОЛОГІЯ ТА ЛІТЕРАТУРА

Антична міфологія справила величезний вплив на культурний розвиток багатьох народів, особливо європейських. Ця назва об'єднує міфологію Давньої Греції і сформовану пізніше на її основі давньоримську міфологію. Ми не знайдемо жодного виду мистецтва, який не зазнав би впливу античних міфів. До них зверталися скульптори і художники, письменники й поети, черпаючи в легендарних сюжетах ідеї власних творів.

Давньогрецька міфологія. Давні греки залишили народам усього світу надзвичайно багату спадщину. Це не тільки мармурові статуї, прекрасний настінний живопис, величні будівлі, а й видатні твори літератури, а також давні перекази – міфи, у яких відображені уявлення давніх греків про світобудову. Із грецької мови походить і саме слово міф, яке означає «казка, переказ, оповідь». Сьогодні так називають дивовижні історії про богів, людей і фантастичних істот.

Складно з точністю встановити, коли з'явилися перші грецькі міфи. Співціаеди передавали з покоління до покоління легенди та перекази, тож вони не були зафіксовані на письмі. Перші записані твори, що донесли до нас неповторні образи та події давнини, – це геніальні поеми легендарного мандрівного поета Гомера «Іліада» й «Одіссея». У своїх творах Гомер зобразив цілу галерею богів і богинь у вигляді прекрасних і могутніх жінок і чоловіків.

Різноманітні міфологічні сюжети були покладені в основу творів давньогрецьких письменників. Багато з цих сюжетів обіграються і розвиваються в грецькій драматургії. Основними джерелами вивчення давньогрецької міфології є «Іліада» «Одіссея» Гомера, «Теогонія» Гесіода, давньогрецька драма (Есхіл, Софокл, Евріпід – V ст. до н. е.) та ін. Серед комедіографів до образів давньогрецької міфології звертався Арістофан.

Римська міфологія являє собою сукупність традиційних історій, що стосуються легендарного походження Давнього Риму. Багато сюжетів і міфологічних образів римляни запозичили у греків, при цьому грецькі боги перейшли до римлян, отримавши нові імена: Зевс став Юпітером, Посейдон – Нептуном, Афродіта – Венерою і т. д. Але в той же час міфи Давнього Риму є самобутніми.

Офіційний пантеон богів і міфологічна система Давнього Риму склалися приблизно з VIII по VI ст. до н. е. Але, завойовуючи нові території, римляни охоче включали до своєї міфології чужих богів і героїв, тому список божеств і легенд постійно поповнювався.

Під грецьким впливом розвивалась і література. Як один із перших римських трагіків нам відомий Лівій Андронік, який переклав латиною Гомерову «Одіссею».

В епоху імперії особливо сприятливі умови склалися для розвитку поезії. Найбільш видатні поети Давнього Риму – Вергілій, Горацій і Овідій.

Вершиною творчості Вергілія стала незавершена епічна поема «Енеїда», що перегукується з гомерівським епосом. Вона присвячена мандрям Енея, легендарного родоначальника римлян.

Творчість Горація багатогранна за тематикою. Він писав ліричні вірші, філософські поеми, сатиричні твори.

Овідій досягнув великого успіху завдяки міфологічній poemі «Метаморфози», що розповідає про перетворення людей і богів на тварин, рослини та зірки.

Відома поема Овідія «Метаморфози» надихнула французького живописця XVII ст. Ніколо Пуссена на створення картини «Царство Флори» (давньоримської богині весни).

Твір передає міфологічні сюжети, герої яких з волі богів були перетворені на квіти. Тут можна побачити учасника троянської битви Аякса (дельфініум), що кидається на власний меч; Нарциса, який милується власним віддзеркаленням; закоханих Крокуса та Смілакс (в'юнок); коханого Венери Адоніса (анемон); засмученого Гіацинта та Клітію (соняшник), яка не зводить очей з променистого Аполлона. Кожний персонаж зображений на полотні разом із квіткою, на яку перетворився.

Образи і теми давньогрецьких міфів, творча спадщина античних авторів у різні часи надихали талановитих письменників. Наприклад, в українській літературі відголоски античності спостерігаємо в poemі Т. Шевченка «Кавказ», у драматичних poemах Лесі Українки «Іфігенія в Тавриді», «Кассандра» і її віршах «Сафо», «Ніобея», «Орфееве чудо», у poemі А. Малишка «Прометей». Із античністю пов'язані також твори І. Франка – переклади і переспіви античних авторів (з «Життя Солона» Плутаха, «Геракл і Евандер» Тіта Лівія).

Блискучим українським перекладачем творів Гомера, Есхіла, Аристофана був М. Хомичевський, більш відомий як Борис Тен. Над перекладом «Іліади» та «Одіссеї» він працював більш як тридцять років. Академік М. Бажан відзначив, що цьому перекладу може позаздрити будь-яка найрозвиненіша література.

Поміркуйте, чи потрібні нашим сучасникам твори античної міфології. Пригадайте, які грецькі боги мешкали на горі Олімп. Чому poemи Гомера в Давній Греції були найпопулярнішими? Схарактеризуйте надлюдські якості Геракла, що їх описують міфи. Поясніть зміст фразеологізмів: «яблуко розбрату», «ахіллесова п'ята», «троянський кінь». Придумайте рекламний відеосюжет «Міфи Давнього Риму».

ЕСТЕТИЧНИЙ ІДЕАЛ КРАСИ. ГРЕКО-РИМСЬКІ ПЛАСТИЧНІ МИСТЕЦТВА

Мистецтво – образне відтворення дійсності. З розвитком культури в античному світі склалися різні види мистецтва, які між собою різнилися способом відтворення дійсності, художніми засобами та матеріалом.

Особлива роль у культурі Давньої Греції належить мистецтву скульптури. Саме греки першими почали стверджувати, що людське тіло прекрасне, і зробили красу знаком божественності. Грецька скульптура епохи архаїки тісно пов'язана з архітектурою, оскільки зазвичай була призначена для релігійних комплексів і прикрашала фронти

будівель. Живопис за традицією теж був дуже близьким і до архітектури, і до скульптури. Композиції, що містилися на фронтонах архаїчних храмів (зокрема чудові фрагменти афінського Акрополя), також пов'язувалися з ідеєю походження світу, і їх героїнею була Медуза Горгона. У давньогрецькій міфології герой Персей відтязав їй голову, що означало створення світу. У скульптурі того часу цей подвиг виглядає святково: фігури звертають голови до глядача, а Медуза, що переважає їх розмірами, здається казковим чудовиськом. Статуї зменшувалися відповідно до схилів фронтона, і якщо Горгону зображували в центрі, то в кутах розміщували будь-яких звірів або крихітних людей-героїв.

Окремі статуї майже до середини VI ст. до н. е. дуже нагадують колони: руки притиснуті до тіла, ноги стоять на одному рівні. Фігури ніби щойно вийшли з кам'яного блока, з якого виготовлялися фасади будівлі. У чоловічих і жіночих фігур схожі пропорції: тонкі талії і широкі плечі. Разом із тим фігури ранньої пори напрочуд органічні; вони ніби живуть усередині каменю і зберігають свою божественну душу. Такі, наприклад, статуї Гери Самоської й Артеміди з острова Делос. З часом фігури стали відділятися від кам'яного блока і «виходити» в реальний простір. До кінця VI – початку V ст. до н. е. пропорції жіночих фігур (кор) і чоловічих фігур (куросів) стають більш природними, а їхні рухи більш вільними.

Античний ідеал – людина, що є синтезом прекрасного зовнішнього і внутрішнього. У Давній Греції сформувалися канони краси, що відображені в художніх творах цієї епохи.

Найвидатніші скульптори ранньої класики – **Агелад, Піфагор Регійський, Мирон** – шукали реалістичної виразності і досліджували способи передання руху, який пронизує всю фігуру. Дивовижну життєву силу мають скульптури фронтонів Парфенона — головного храму Афін. Усередині Парфенона розташовувалась велична статуя Афін Парфенос роботи Фідія, зроблена зі слонової кістки і золота. На жаль, статуя збереглася лише в римських копіях. Богиня представлена як осереддя всіх духовних сил Парфенона, вона втілює ідеї та образи храму. На п'єдесталі статуї зображено сцену народження першої жінки – Пандори, на ребрах сандалій – битву греків з кентаврами, на зовнішньому боці величезного щита – битву греків з амазонками та ін. У руці Афіна тримала двометрову статую богині перемоги Ніки.

Сучасник Фідія, скульптор **Поліклет**, прославився статуями атлетів. Його Дорифор та Діадумен, прекрасні своєю досконалою пластичною красою, були відлиті з бронзи.

Дорифор, прообразом якого вважають героя Троянської війни Ахілла, має спокійний вигляд. У той же час він відтворений у русі: права нога виставлена вперед, ліва відставлена. На його плечі спис. Постаць героя не тільки могутня, а й гармонійна. Під час її побудови автор брав до уваги модуль (тобто мірку). Завдяки складним розрахункам усі частини тіла і навіть кожна деталь підпорядковувалися єдиним принципам. Серед класичних скульпторів Поліклету не було рівних. Підсумок своїх теоретичних досліджень він підбив у трактаті «Канон». Ідеї Фідія зберігалися до загибелі античного світу під ударами варварів.

З часом відбувся перехід до інших напрямів мистецтва скульптури – патетичної героїки та піднесено-ліричного. Виразниками цих напрямів були великі майстри IV ст. до н. е. — Скопас і Пракситель.

Рельєф **Скопаса** в Галікарнаському храмі зображував поєдинки греків з амазонками,

фігури яких були сповнені особливого драматизму. Голова пораненого воїна з храму Афіні Алеї в Тегей показує Скопаса глибинним реформатором ідей Фідія. Під його різцем прекрасна форма спотворюється: страждання робить людину негарною, спотворює її обличчя.

Пракситель був майстром ліричних божественних образів. Збереглося чимало римських копій його робіт: «Сатир, що відпочиває», «Аполлон, який вбиває ящірку», «Ерот» та ін.

Одна з робіт великого майстра дійшла до наших днів в оригіналі. Це «Гермес із немовлям Діонісом». Група була створена для храму Гери в Олімпії, де її й знайшли під час розкопок. Гермес, що несе дитину на виховання німфам, відпочиває в дорозі. Це бажання відпочити відтворено на обличчі Гермеса.

На рубежі грецької класики й еллінізму працював великий митець – **Лісіпп**, придворний скульптор Александра Македонського. Він створював скульптурні групи (наприклад «Подвиги Геракла»), окремі статуї і навіть портрети, серед яких найбільш відомий портрет самого Александра Македонського. Лісіпп працював у різних жанрах, але найбільше вдавалися йому зображення атлетів.

Найвідоміша його скульптура — «Апоксиомен» – зображує юнака, що зчищає з тіла пісок після змагань (грецькі атлети натирали своє тіло олією, до якої під час змагань прилипав пісок); вона значно відрізняється від творів пізньої класики і, зокрема, від робіт Поліклета. Поза атлета вільна і навіть природна, пропорції зовсім інші – голова складає не одну шосту частину від усієї постаті, а одну сьому. Фігури Лісіппа більш стрункі, природні, рухливі та незалежні. Однак у них зникає дещо дуже важливе: атлет уже не сприймається як герой.

У добу еллінізму створено скульптурну групу «Лаокоон» – I ст. до н. е. або, можливо, навіть у римський час, оскільки її знайшли в термах імператора Тита. Група «Лаокоон» розрахована на сприйняття в анфас. Глядач відразу бачить і бородатого жерця Лаокоона, що марно намагається зірвати з себе зміїні пута, і двох його дітей, один з яких вже гине. Отрута розлилася по тілу жерця знизу вгору: стегно омертвіле, але руки і торс ще продовжують боротися, а на обличчі відбився смертельний біль. Незважаючи на трагічність ситуації, Лаокоон зберігає благородство і велич. Робота виконана віртуозно. Анатомію людини передано з небаченою раніше точністю. Але фігури синів не дуже переконливі – греки завжди цінували красу лише зрілих людей; дітей вони зображували як зменшених дорослих.

Ще одним шедевром елліністичного мистецтва є скульптура богині перемоги – Ніка Самофракійська, створена у II ст. до н. е. Образ стоїть на межі «натурального», але в той же час залишається героїчним.

Однією з кращих скульптурних пам'яток є знаменита Венера Мілоська – статуя богині Афродіти, знайдена на острові Мелос. В епоху еллінізму вона, безсумнівно, була однією з улюблених богинь. Її представляли то кокетливою, то задумливою, то пустотливою. Афродіта з острова Мелос сувора і стримана. Ймовірно, вона стояла на високому постаменті і дивилася на глядача зверху вниз. Погляд Афродіти дарує спокій.

Починаючи з 2003 року в різних музеях Європи експонується унікальна виставка «Строкати боги». Вона стала результатом копійної праці вчених провідних університетів світу. Використовуючи наукові досягнення в галузі хімії, дослідники

змогли відновити первісний вигляд творів античної скульптури. Виявляється, що в дійсності вони не були білими. Давні митці розписували їх в яскраві кольори, оздоблювали надзвичайно вишуканими й складними орнаменами.

Розпис скульптурних творів здійснювали в техніці енкаустики — фарбами, змішаними на воску, що накладалися та закріплювалися за допомогою нагрівання. У результаті такі фарби були стійкими до впливу сонячних променів та води. В якості пігменту фарб використовували природні матеріали: зелений — з малахіту, жовтий — з миш'яку, червоний — з кіноварі, чорний — з попелу виноградних кісточок.

Одним із чудових досягнень римського мистецтва періоду республіки став портрет. Римляни багато запозичили в етрусків, однак була одна істотна

відмінність: етруски творчо переробляли природу і створювали хоч і достовірний, але поетизований образ людини. Римляни ж ішли від воскових масок, які вони знімали з померлих. Маски зберігалися в кожному домі на найпочеснішому місці, і чим більше їх було, тим знатнішим вважався рід.

Для періоду республіки характерні портрети, дуже близькі до природи. Вони передають усі найдрібніші особливості людського обличчя, додатково наділяючи його рисами старості. Однак це не означає, що тоді створювали портрети тільки людей похилого віку. І все ж провідним героєм портрета був літній вольовий патрицій.

Пом'якшення достовірності в портреті помітне до другої половини I ст. до н. е. Портрет Юлія Цезаря з музею Торлонія в Римі вже зовсім інший. Він більш узагальнений і виразний. У ньому з'являється рух душі: Цезар дивиться запитливо, з таємним докором.

Основи імперського стилю почав закладати імператор Август. Портрети, що збереглися, зображують його розумним політиком. Характерний високий лоб, виразні риси обличчя і маленьке тверде підборіддя. Митці того часу відкидали все зовнішнє, малозначуще, не наслідували сліпо природу. Стародавні автори пишуть, що Август був слабого здоров'я, але зображували його могутнім і мужнім.

Відома статуя з Прима Порта зображує його оратором, який звертається до народу. Август одягнений у вбрання імператора, в руці він тримає імператорський жезл. Біля його ніг на дельфіні сидить маленький Амур, син Венери. Статуя велична і урочиста. Особливої піднесеності їй надають риси грецького стилю – босі ноги і непокрита голова.

Прагнення вийти за властиві римлянам межі прозового сприйняття життя очевидна і в інших пам'ятках. За правління Августа було створено Віттар Миру – пам'ятник на честь возз'єднання прихильників нового режиму і переможених республіканців. Рельєфи, що прикрашали огорожу жертовника, зображували урочисту ходу членів імператорського дому. Окремі персонажі зображені оберненими, вони ніби звертаються до глядача (що було неприйнятним для класичної грецької пам'ятки). Крім того, зображення наділені індивідуальними рисами, портретні.

Основним джерелом знань про мистецтво Давньої Греції є пам'ятки Афін, Пестума, Олімпії. Там збереглися кращі зразки творчості грецького народу. У часи загибелі античної цивілізації бронзові статуї були переплавлені, а мармурові — знищені. Шедеври грецької скульптури збереглися здебільшого за римськими копіями.

Отже, все античне мистецтво є пластичним. Скульптура і скульптурні зображення розповідають про народження богів, подвиги міфічних героїв, віддзеркалюють уявлення і вірування давніх людей, фіксують історію античного світу, портрети видатних персон.

Яке місце посідає мистецтво у вашому житті? Яким видам мистецтва ви віддаєте перевагу?

Якби ви були художником чи скульптором, то у який би спосіб передавали інформацію людям?

Схарактеризуйте основні художні засоби, якими досягається виразність скульптур.

Складіть текст ведучого телепередачі, присвяченої греко-римському пластичному мистецтву. Які твори ви доберете до презентування? Чому?

АРХІТЕКТУРА Й ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО АНТИЧНОСТІ

Архітектура, як і всі інші види мистецтва, є породженням епохи. В архітектурі відображаються побут і звичаї людей, панівна ідеологія, релігійні уявлення, естетичні ідеали певного часу. У свою чергу в межах одного стилю яскраво виявляються національні риси, а в кожному окремому творі архітектури – риси індивідуального почерку його творця. Давньоримський теоретик мистецтва Вітрувій назвав три основи, на яких ґрунтується архітектура: «Міцність, Користь, Краса».

Розрізняють три основні види архітектури.

Архітектура об'ємних споруд	Житлові будинки, культові та громадські споруди, промислові будівлі, фортеці
Ландшафтна архітектура	Галузь архітектури, що включає озеленення міст, проектування садів, парків
Містобудування	Процес створення нових міст і селищ, реконструкція міст і архітектурних ансамблів

Розвиток античної архітектури був пов'язаний з формуванням і розвитком полісів. У добу архаїки архітектура представлена переважно храмами. Споруди того часу повторювали ідею критського мегарона – прямокутної будівлі з входом на вузькій торцевій стіні, з колонами, які або обрамляли вхід, або ділили вздовж внутрішній простір, або стояли біля стін. У цей період було створено єдину архітектурну мову – ордерну систему, в доричному та іонічному варіантах. Доричні споруди були низькі, важкі та приземкуваті, іонічні – легкі, стрункі й витончені. Особливе місце в історії античної архітектури займає комплекс споруд афінського Акрополя. Цей ансамбль являє собою втілення принципів гармонійної рівноваги окремих споруд, сполучення доричної й іонічної архітектури, її синтез зі скульптурою.

Саме тут склалася класична ордерна система, тобто система сполучення і взаємодії опор – колон і перекриття. Слово ордер означає «стрій, порядок». В основу грецького архітектурного ордера був покладений принцип гармонійності, пропорційності і розмірності частин відносно цілого. Це надавало спорудам особливої завершеності. Завдяки ордерній системі в архітектурному проектуванні врівноважувалися протидійні сили зростання вгору і тиску вниз.

З часом до доричного («мужнього») ордера приєднався іонічний («жіночий»), а наприкінці V ст. до н. е. і коринфський («дівочий»), пропорції якого уподібнювалися до тіла дівчини. Тоді будівники почали вибирати ордер для храмів залежно від статі, духу і олімпійського авторитету божества. Так давньоримський архітектор Вітрувій зазначав у своїй праці «Десять книг про архітектуру».

В епоху архаїки почали будувати великі грецькі святилища: Аполлона (бога світла і мистецтв) – у Дельфах, Гери (дружини верховного бога Зевса) – в Олімпії. Святилища займали важливе місце в житті давніх греків, оскільки вони були осередком найдавніших ритуалів і поступово перетворювалися на великі центри мистецтв.

Усі святилища, зокрема і дельфійське, були справжніми музеями під відкритим небом. Там містились пам'ятки, присвячені богу. Ці скульптури – групові та одиночні, кінні й піші, що зображували людей, тварин і демонів, були виготовлені з дорогоцінних матеріалів (золота). Серед них були прекрасні шедеври.

З V ст. до н. е. у Греції розквітає мистецтво. Після перських руйнувань усюди відбудовували міста, зводили храми, громадські будівлі та святилища. Особливе місце в античній культурі займає комплекс споруд на афінському Акрополі. До нього входять пропілеї (парадні ворота), храм Ніки Аптерос, а також головний храм Афін – Парфенон, один із найдивовижніших еллінських храмів. Неподалік від нього був побудований в іонічному стилі інший чудовий храм – Ерехтейон, зі знаменитим портиком каріатид.

Одним із найкрасивіших міст тієї пори був Пергам у Малій Азії. Головна святиня міста – храм Афін. Він мав ошатний, вишуканий вигляд. Але всесвітню популярність Пергаму приніс його віттар (II ст. до н. е.). Тераса віттаря була розташована майже на двадцять п'ять метрів нижче від інших будівель, і її було видно з усіх боків. Звідти відкривався прекрасний краєвид на нижнє місто з храмом бога лікування Асклепія і святилищем богині Деметри. Нововведення полягало в тому, що віттар було винесено за межі храмів і перетворено на самостійну архітектурну споруду. Його збудували на високому цоколі у вигляді прямокутної огорожі. До входу вели широкі сходи, всередині віттар був прикрашений рельєфами на тему міфу про Телефа – сина Геракла, який царі Пергама шанували як свого родоначальника.

Після завоювання Давньої Греції Римом її архітектурні традиції продовжила Римська імперія. На формування римської архітектури вплинули етруські традиції й ордери грецької архітектури.

Рим, заснований у 735 р. до н. е., спочатку був селищем, але з часом став самобутнім містом. Багато майстрів з різних куточків світу працювали для увічнення слави і величі Риму. Він перетворювався на мистецький центр, столицю світу. Головною святинею Риму був храм Юпітера, Юнони і Мінерви на Капітолійському пагорбі. Ще одна визначна пам'ятка Риму – Форум, міський майдан, що розташовувався біля підніжжя Капітолія. Його оточували храми, палаци та інші будівлі. Римляни у своїх спорудах прагнули підкреслити ідею могутності, величі, для них є характерними монументальність та ошатність.

Архітектура періоду республіки представлена низкою чудових пам'яток. Серед них ордерні храми, круглі і прямокутні в плані. Круглий храм – моноптер – складався з циліндричної основи, оточеної колонадою. Вхід до храму був за етруським звичаєм тільки з одного, торцевого боку. Круглий храм Сивіли, або Вести, в Тіволі, під Римом, оточений коринфськими колонами. Фриз прикрашений рельєфами з зображенням традиційного римського мотиву – бичачих черепів, з яких звисають важкі гірлянди. Це був символ жертвоприношення і пам'яті. Ордер у таких храмах відзначався твердістю малюнка, колони втратили властиву їм у Греції пластичність. Прямокутні римські храми також відрізнялися від ордерних грецьких, як показує добре збережений храм Фортуни

Віріліс.

Своєю величчю вражають римські мости II–I ст. до н. е. Так, міст Мульвія, крім його практичних переваг (він простояв більш ніж дві тисячі років), відзначається виразністю образу. Міст візуально ніби спирається на воду півсферами арок, опори між якими полегшені.

Фаюмський портрет – так називають твори античного станкового живопису. Хоча в Римі його взірці не збереглись, про нього можна судити за відомими портретами, знайденими у похованнях Фаюмського оазису, що в Єгипті. Їхнє призначення – відобразити зовнішність померлої особи.

Ці твори вражають реалістичністю зображення та яскравістю кольорів.

Традиції фаюмського портрета згодом лягли в основу православного іконопису.

Античний вазопис розвинувся ще в крито-мікенському мистецтві. Вази розписували чорним лаком, білою і пурпурною фарбами. Композиція розпису органічно поєднувалася з формою посудини. Кожна посудина втілює багато інформації про світ, закодованої не тільки в її зовнішній формі, а й у розписі. Кожний символ розпису є деталлю умовного зображення світу.

Найбільша культура античного світу внесла в мистецтво декору багато нових елементів і композиційних рішень. Однією з важливих рис в орнаменті Давньої Греції був ритм, побудований на чергуванні однакових елементів. Сюжети орнаменту завжди розміщені на строго визначеному місці. Декоративні прикраси гармонійно поєднуються з конструкцією предмета. Один з улюблених давньогрецьких мотивів – меандр. Вважають, що в цьому візерунку закладена глибока ідея вічного руху, нескінченного повторення.

Орнаментальна мозаїка з'являється в Греції в IV ст. до н. е. Спочатку її робили з кольорової гальки, пізніше – з дрібних фрагментів кольорових каменів і кольорового скла. В епоху Римської імперії високого розвитку досягли мистецтво мозаїки та декоративний розпис, тісно пов'язані з архітектурою. До видатних творів належать мозаїчні підлоги в багатих будинках, відкриті під час розкопок міста Помпеї. На цих мозаїках зображені мандрівні музиканти і актори, півні, що б'ються, філософи, які ведуть бесіди, кішка з куропаткою в зубах, мешканці морських глибин. Найцікавіша мозаїка, що належить до 1 ст. до н. е., зображує історичну подію – битву Александра Македонського з перським царем Дарієм. Вона займає площу 15 м² і складена з 1 млн 500 тис кубиків гірських порід. Художник уміло передав грізне напруження бою, виразні обличчя воїнів, блиск зброї. Складна композиція, використання сміливих ракурсів і краса колориту говорять про великий талант і смак художника.

Найпопулярнішими і найбільш загадковими в римському мистецтві є, безумовно, маски. Чоловічі і жіночі, трагічні й комічні, потворні і прекрасні, маски ніби оживають під поглядом глядача. Маски приховували справжню сутність того, що відбувається. Вони були знаком переходу від безсмертного до смертного, від небесного до земного, від міфічного до повсякденного.

Жанр натюрморту виник у добу пізньої класики і блискуче розвинувся в епоху еллінізму. Римські митці писали символічні твори, що мали глибокий таємний смисл. В одній із гробниць у Помпеях знайшли блискуче написаний натюрморт: золотий стіл на тлі червоного драпірування. На столі стоїть срібний посуд, кераміка витонченої форми.

Від епохи Флавіїв до наших днів дійшло кілька чудових портретів і два шедеври

архітектури. У 70–80 рр. н. е. був споруджений найбільший амфітеатр античної епохи – амфітеатр Флавіїв (Колізей). Він був вибудований на місці зруйнованого Золотого будинку Нерона і належав до нового архітектурного типу будівель. Колізей являв собою величезну чашу зі східчастими рядами сидінь, замкнуту зовні кільцевою еліпсоподібною стіною. Другий шедевр зодчества епохи Флавіїв – це знаменита Тріумфальна арка Тіта, яку спорудили на честь імператора. Тріумфальні арки — римська архітектурна новація, можливо, запозичена у етрусків. Арки споруджували з різних приводів – і на честь перемог, і як знак освячення нових міст. Однак їхній основний зміст пов'язаний із тріумфом – урочистою ходою на честь перемоги над ворогом.

Ще одна архітектурна пам'ятка античного мистецтва – Пантеон («Храм усіх богів»), – стоїть і нині в центрі Рима. Це єдина римська будівля, не перебудована і не зруйнована в часи Середньовіччя. Ідеальним музеєм, у якому зібрано художні шедеври, є вілла імператора Адріана. На ній були зведені архітектурні споруди, що відтворюють образи прекрасних оригіналів, які імператор бачив під час своїх подорожей: Темпейська долина, побачена в грецькій Фессалії, афінський Строкатий портик, колись прикрашений фресками знаменитих майстрів, «підземне царство» та ін.

Шедевром настінного розпису є Вілла Містерій. На славнозвісних фресках зображені сцени з таїнств, пов'язаних із посвяченням у культ бога Діоніса.

Отже, в Давній Греції сформувались власні традиції мистецтва скульптури й образотворчого мистецтва та архітектурні традиції. Вони були запозичені людством і застосовувалися впродовж багатьох віків. До них звертаються і в сучасному будівництві. У містах України і світу збереглося багато архітектурних споруд у стилі класицизму і неокласицизму, зразками для оздоблення яких послужили архітектурні ордери античної Греції.

Мистецтво Давнього Риму залишило людству величезну спадщину, значення якої важко переоцінити. Великий організатор і творець сучасних норм цивілізованого життя, античний Рим змінив культурний простір величезної частини світу.

Визначте три вимоги до архітектурних споруд, сформульовані Вітрувієм. Поясніть, як ви їх розумієте.

За якими ознаками ми відрізняємо грецькі архітектурні ордери?

Схарактеризуйте види архітектури за призначенням. Зробіть замальовку античної архітектурної споруди.

Виконайте роботу «Парфенон» в техніці поп-арт.

МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

Музично-театральна культура еллінізму була різноманітною. Улюблені жанри цього періоду – гімни, епіграми, епос, ідилії виконували під музичний супровід.

У поемах Гомера згадується про використання музики під час релігійних церемоній і народних свят. Зростання полісів, у яких відбувалися великі культові й громадянські свята, привело до розвитку хорового співу під акомпанемент духового інструмента. Разом з авлосом (різновид флейти) увійшла у вжиток металева труба. Постійні війни стимулювали розвиток військової музики, що набувала політичного і патріотичного значення. Разом із тим розвивалась і лірична поезія, що виконувалась під супровід музичних інструментів. Класиком хорової лірики став поет і музикант Піндар, автор гімнів,

застільних і переможних од, що відзначалися багатством і примхливістю ритмів. На основі гімнів Піндара розвинувся дифірамб, який виконували на діонісійських святах. Музика стала невід'ємною частиною театральних дійств.

Видатний давньогрецький драматург, загально визнаний «батько трагедії» **Есхіл** (525–456 р. до н. е.) здобув світову славу, пов'язану саме зі служінням музи трагедійного мистецтва – Мельпомені. Театральні вистави в Афінах відбувались у формі турнірів на Діонісійських святах, де драматичні поети виступали зі своїми новими творами, а також ставилися вже відомі трагедії.

Крім того, на грецьких святах відбувались музичні агони. Під час підготовки до них із музикантами займалися спеціальні вчителі. Агон – творче змагання між дійовими особами в еллінських комедіях, завдяки якому розкривається ідейний зміст твору. В цих змаганнях першість виборювали музиканти, співаки, автори трагедій і комедій, актори.

На змагання зазвичай допускали трьох драматургів, які представляли свої твори у формі тетралогій (три сюжетно пов'язані трагедії і одна сатирична драма із сатирико-гумористичним змістом). Есхіл завойовував перше місце 13 разів, що свідчить про надзвичайно високий рівень його драматургічної майстерності. Саме Есхіл сформував канон давньогрецької трагедії і запровадив форму трилогії.

Він оживив драму, зробив театральне дійство більш динамічним, цікавим. З його ім'ям пов'язане також використання декорацій і масок. Ці традиції наслідували і розвивали видатні майстри театального мистецтва Софокл (496–406 роки до н. е.) та **Еврипід** (480/84–406 роки до н. е.).

З усієї кількості написаних Есхілом трагедій до нас дійшло лише сім, і єдина трилогія, що збереглася повністю, – «Орестея». Найвідомішою і найвизначнішою трагедією Есхіла є «Прометей закутий».

Видатний трагік Софокл (496–406 рр. до н. е.), подібно до Есхіла, запозичував сюжети своїх трагедій з міфології, але наділяв давніх героїв якостями і сподіваннями своїх сучасників. До найвизначніших шедеврів Софокла належать трагедії «Едіп-цар» і «Антигона».

Драматург-трагік Еврипід (480–406 рр. до н. е.) завершив розвиток класичної давньогрецької трагедії. За життя він не мав настільки значного успіху, як Есхіл і Софокл, але в епоху еллінізму вважався зразковим драматургом.

«Батьком комедії» був Арістофан (446–385 рр. до н. е.). Поява цього драматургічного жанру пов'язана з процесом злиття двох видів карнавальних магічних дійств – так званих міма і сатиричних пісень. Визнання здобули його комедії «Лісістрата», «Мир», «Ахарняни» та ін.

Характерною рисою грецького мистецтва епохи еллінізму було вираження сутності людини з її прикрощами і радощами. В емоційному плані мистецтво прагне до розмаїття почуттів. Мистецтву еллінізму властиве прагнення до витонченості і краси. Дозвіллям для давніх греків був бенкет, який обов'язково супроводжувався музикою і співами. Під час бенкету грали на традиційних інструментах: лірі, кіфарі, арфі, авлосі та ін.

У III–II ст. до н. е. у Греції з'явився попередник сучасного органа – гідравлос. Інструмент мав від 4 до 18 труб, а тиск повітря, що надходило в труби, підтримувався стовпом води. Гідравлос був поширений у Римській імперії, потім у Візантії.

В Афінах відвідування театральних вистав-трагедій було обов'язковим для всіх

мешканців, окрім рабів. Це було зумовлене релігійними та суспільними традиціями. Вважалося, що гострі почуття та сльози, викликані трагедійним дійством, сприяють вдосконаленню духовного світу. Отже, в амфітеатрі збиралося все місто. Уряд Афін навіть сплачував громадянам відвідування театральних постанов з казни.

Усі ролі вистави, навіть жіночі, виконували актори-чоловіки, тому під час вистави одна особа переодягалась у різних персонажів. Гру акторів супроводжував хор під керівництвом корифея. Йому належало супроводжувати дійство необхідними поясненнями та коментарями.

Період правління імператора Августа став «золотим віком» римської поезії. Виразниками ідеології нової поетичної епохи стали Вергілій (70–19 рр. до н. е.), Горацій (65–8 рр. до н. е.) та Овідій (43 р. до н. е. – 17 р. н. е.).

Вергілій створив безсмертну національну епопею. Перу Овідія належать «Метаморфози» – збірка поем на міфологічні теми (про перетворення людей на рослини, тварин, зірки). Горацій оспівував високу місію творця в поезії, який має не лише розважати, а й учити.

У Римі набули поширення пишні видовища для патриціїв із музичним супроводом. Створювалися величезні оркестри. Найпоширенішими були музичні інструменти – кіфари, авлоси, ударні велетенських розмірів. Виникли концертні антрепризи. Були покладені на музику вірші Овідія, Горація, Катулла. З Римом пов'язав свою творчість відомий грецький співак-віртуоз Мезомед (II ст. н. е.), творець прекрасних гімнів. Чудовий поет і мислитель Тіт Лукрецій Кар у поемі «Про природу речей» описав природу музичного звуку і пояснив походження музики повсякденними потребами людей.

Отже, мистецтво високорозвинених суспільств Середземномор'я та Середньої Азії I тис. до н. е., пов'язане з Грецією, елліністичними державами та Римською республікою, є обрядово-театральним. А найпліднішим періодом розвитку античного театрального й музичного мистецтва вважають період грецької класики.

Визначте вимоги до творчого змагання – агону.

Розкажіть про внесок Есхіла в розвиток давньогрецької трагедії.

Схарактеризуйте риси грецького мистецтва епохи еллінізму.

Дослідіть творчість одного з давньоримських поетів «золотого віку».

З'ясуйте, які його літературні твори було перекладено українською мовою.

АНТИЧНА МОДЕЛЬ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

На сучасному етапі вивчення мистецьких надбань минулого не можна оминати вплив античного мистецтва на культурний простір України. На території Північного Причорномор'я (Ольвія, Тіра, Херсонес, Пантікапей та ін.) позначився античний вплив у галузях архітектури, скульптури, образотворчого, декоративно-ужиткового та музично-театрального мистецтва.

Давньогрецька мова, писемність і література були найважливішими основами античної культури, що їх переселенці принесли на терени України – в Ольвію, Херсонес, у Нижнє Побужжя та на береги Борисфена (Дніпра). Так, у Геродота в його «Історії» зустрічаються писемні згадки про північні береги Понту Евксинського (Чорного моря), про походження скіфів і сарматів у південних та східних степах України.

До виникнення писемності й художньої літератури основною формою духовної

культури був фольклор – перекази, тексти яких або співали, або виголошували з певною інтонацією, супроводжуючи музикою, танцями, виразною мімікою і жестами. Усе це зберігалося в людській пам'яті, передаючись від покоління до покоління. Часом перекази зникали і йшли в небуття. І лише завдяки виникненню писемності й художньої літератури частина фольклору збереглась і стала підґрунтям для історії літературного мистецтва різних народів.

Важлива роль у повсякденному, святковому й релігійному житті належала музичному мистецтву і театру. Однією з форм прояву релігійних уподобань у музично-театральному мистецтві були календарні свята на честь богів. У театрах міст ставили театральні вистави, проводили веселі музичні хороводи і маскаради. Наприклад, в Ольвії крім щомісячних свят на честь Аполлона проводились весняні свята на честь Діонісія.

Велике значення мало образотворче мистецтво. Провідне місце в ньому належало живопису. У містах Причорномор'я збереглося чимало різноманітних зразків скульптури, якими прикрашали храми, майдани, житлові будинки, некрополі.

Важко переоцінити значення ремісництва в житті населення всього Північного Причорномор'я. Це різьблені меблі, вишивка, ювелірні вироби, кераміка, вироби зі скла, дерева, кістки, шкіри та ін. По всьому Північному Причорномор'ю існувала своя грошова система. Кожне місто карбувало власну монету, яка мала обіг головним чином на території міста і його сільськогосподарських околиць. Проте інколи монети певного міста були в обігу й на інших територіях. Так, ольвійські монети використовувалися не лише у ближніх містах — Керкінітиді, Херсонесі, Тирі, а й у містах Подунав'я, на Боспорі та на Дону.

У пам'ятках мистецтва яскраво відбилися релігійні уявлення того часу. У Північно-Західному Причорномор'ї, в басейнах найбільших річок Борисфена (Дніпра), Гіпаніса (Південного Бугу), Тираса (Дністра), Істри (Дунаю) відповідно до їхніх назв виникли, шанувалися та втілювалися в мистецьких творах місцеві річкові божества: Борисфен, Гіпаніс, Тирас, Істр. А в містах Ольвії і Тирі на монетах карбували зображення божеств (Борисфена й Тираса).

Царський курган (IV ст. до н. е.), знайдений у Пантікапеї 1837 року, — унікальне творіння античних зодчих. Імовірно, це усипальня боспорського володаря Левкона. Під час розкопок у ній не було знайдено жодних скарбів, проте сама споруда є одним з найвизначніших шедеврів архітектурного мистецтва давнини.

Окрім чудового інженерного рішення будівлі, майстри надали їй глибокого філософського змісту: вузьке склепіння входу до поховання зведене під кутом. Тож до склепу шлях видається коротким, «як швидкоплинне життя людини», а зворотний — нескінченно довгим і нагадує про неможливість повернення з потойбічного світу.

У перші століття нашої ери культурно-мистецький простір в античних містах Північного Причорномор'я змінюється через етнічну строкатість (сармати, пізні скіфи, таври, гето-даки, фракійці) та проникненням сюди вихідців із Малої Азії, східних та дунайських провінцій Римської імперії.

Уже наприкінці V — в першій половині VI ст. культурно-мистецький простір Північного Причорномор'я, особливо Кримського півострова, знов змінюється через перехід від язичництва до християнства. Розпочалося будівництво християнських храмів, у настінних розписах з'явилися християнські мотиви, а на монетах викарбовують хрести.

З цього часу розпочався новий етап в історії мистецтва, який називається доба Середньовіччя. У цілому ж культура населення Північного Причорномор'я України зі своїми надбаннями має всесвітньо-історичне значення в контексті загального розвитку європейської культури та мистецтва.

Висловіть своє міркування щодо впливу античного мистецтва на культурний простір України.

Розкажіть про роль фольклору в літературному мистецтві різних народів.

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ — УТВЕРДЖЕННЯ НОВОЇ ОБРАЗНОСТІ

Середньовіччя — культурно-мистецький період, у який закладався фундамент сучасної європейської культури та цивілізації. Середньовіччя охоплює майже тисячоліття — від падіння Римської імперії до епохи Відродження (V–XIV ст.). В історії мистецтва Середньовіччя вміщує етапи культурно-мистецького розвитку окремих регіонів і держав — Візантії, Західної Європи та Київської Русі (слов'янський простір).

Раннє Середньовіччя V–X ст.	Зміцнення християнства. Поширення візантійського стилю, початок формування романського стилю
Класичне Середньовіччя XI–XIII ст.	Поширення християнства на культурно-мистецький простір. Розквіт романського та готичного стилів. Відкриття університетів (Візантія, країни Західної Європи)
Пізнє Середньовіччя XIV ст.	Розвиток ремісництва, відкриття нових технологій обробки металів, скла. Розвиток іконопису середньовічної Європи

Образний світ мистецтва

Основоположну роль у мистецькому просторі Середньовіччя відіграла Візантійська імперія, яка була спадкоємицею античного мистецтва. Візантія — перша християнська імперія та батьківщина християнської містики, країна церков і монастирів, берегиня культурно-мистецької спадщини античності та наставниця слов'янського світу. Своєрідність візантійської культури та мистецтва полягає в тому, що вона розвивалася на перехресті декількох цивілізацій: пізньоантичної, східної та новонародженої середньовічної. До нового творення долучилися поліетнічні народи, що проживали на території імперії: сирійці, фракійці, вірмени, грузини, юдеї, греки, римляни та ін.

Провідною тенденцією культурно-мистецького простору Візантії стала її цілісність: це мистецька епоха, яка вражає своєю єдністю, поєднанням християнських і світських форм і мотивів. Візантійська освіта, наука, мистецтво мали релігійний характер. Богослов'я було центральним предметом літературної творчості. Значного поширення та популярності набули історичні твори (історія і хронографія). У поезії слід відзначити творця гімнів Романа Сладкоспівця, поетів Івана Дамаскіна та Івана Золотоуста.

Єдиний художній стиль, який надихав усе візантійське тисячоліття, отримав відповідну назву — візантійський стиль. У візантійському мистецтві об'єднані в єдину художню систему витончений спіритуалізм і видовищна пишність. Особливих успіхів досягло воно в культовій архітектурі та світському будівництві. Класичним зразком є Свята Софія в Константинополі. Також відбувся злет образотворчого мистецтва. Широко розвивалась світська палацова та паркова культура з різноманітними фонтанами, екзотичними

квітами й деревами.

Головними формами візантійського образотворчого мистецтва були монументальний храмовий (мозаїка, фреска) та станковий живопис — ікона, книжкова мініатюра. Особливе місце в образотворчому мистецтві належить візантійській іконі. Було створено ряд видатних іконографічних типів, умовних і суворих у рисунку, але глибоко одухотворених у виразі обличчя, формально пристосованих до декорацій стін візантійських храмів. Тематика цих шедеврів спиралася на Біблію і християнську символіку, але була оживлена впливами азійського Сходу. Особливо цей вплив помітний у візантійській орнаментіці.

Пам'ятки візантійського музичного мистецтва обмежуються релігійними зразками. У стародавньому візантійському богослужінні музика найчастіше звучала у вигляді співів (псалми, гімни, алілуйні співи). Найстаріший запис візантійських літургійних співів, що дійшов до нас, датується IV ст. Візантійська церковна музика лягла в основу як західноєвропейської, так і східнослов'янської, зокрема української церковної музики.

У 1453 р. Константинополь захопили турки-османи. Це був кінець візантійської держави, але не тисячолітньої культури. Візантія відіграла провідну роль у розвитку мистецтва не тільки близьких сусідів (слов'янських країн, Вірменії, Грузії), а й Західної Європи, Близького Сходу, Північної Африки. В історії мистецтва Візантія відкрила еру європейського Середньовіччя.

Найголовнішим надбанням західноєвропейського Середньовіччя стало творення нових націй, їхніх індивідуальних мов та культурно-мистецьких здобутків. Характерних рис європейське Середньовіччя набуло в IX–X ст., коли в суспільстві встановилася розвинута соціальна структура: розвивалися міста, а разом із ними

— художні ремесла, школи і університети, мистецтво в усіх основних його видах. У європейському Середньовіччі можна виділити релігійно-християнську, світську і народну культури. Зокрема, в період раннього західноєвропейського Середньовіччя культурно-мистецький простір, як і інші сфери буття, перебував під впливом католицької церкви, а основою світогляду було християнство. Під її впливом почали встановлюватися правила зображення біблійних сюжетів (канони), обов'язкові для кожного художника. Церкви та палаци оздоблювали розписами й мозаїками, траплялися в храмах і скульптурні зображення. А з XIII ст. розвивалося виробництво скла, вітражів і дзеркал. У повсякденний ужиток увійшли окуляри і годинники, що стало справжньою подією в історії європейського Середньовіччя.

Художня культура усіх епох багата на символи. Проте Середньовіччя вирізняється особливим прагненням надавати предметам глибокого, зазвичай релігійного, змісту. Особливо це помітно лицарській культурі. Так меч воїна — бойова зброя. Але встромлений у землю рукояттю догори він перетворювався на хрест, перед яким лицар молився Богові. Геральдичні зображення на щитах мали складну символіку: хрест (утілення Ісуса) — приналежність до християнської віри, тілець — помірність, лев — безстрашність, орел — справедливість. Окрім того, ці чотири зображення означали чотири найважливіші моменти в житті Ісуса Христа: «народжений як людина, жертвним тільцем померлий, левом воскреслий та орлом піднесений».

Важлива роль у духовному житті Європи в X–XIII ст. належала літературі. Наприклад, різнобічною та глибокою за змістом була літературна спадщина Северина Боеція. Він

створив навчальні посібники й коментарі з арифметики, геометрії, музики. А середньовічний героїчний епос репрезентований такими літературними творами, як французька «Пісня про Роланда», німецька «Пісня про Нібелунгів», іспанська «Пісня про Сіда».

За часів Середньовіччя складається особливе явище рицарської культури — музично-поетична творчість трубадурів, труверів, мінезингерів. Тематика рицарської поезії лежала за межами релігійних ідей та церковного мистецтва. Музично-поетична лірика рицарів-піснярів склалася під впливом італійської, арабської та арабо-іспанської поезії. Трубадури найчастіше були співаками, але самі писали лише вірші, а музику використовували з народних пісень.

Загально визнаним внеском середньовічного мистецтва вважається мистецтво театру. Ще наприкінці раннього Середньовіччя на площах та вулицях міст відбувалися вистави мандрівних акторів — фокусників і акробатів, танцюристів і музикантів. У цих виставах бував веселий дух ярмарку, розкутого жарту. У XIII– XIV ст. з'являється новий жанр середньовічної театральної вистави — міраклъ (від латин. «диво»), драматична інтерпретація біблійних легенд про святих та Діву Марію. Вершиною середньовічного театру вважається містерія (від латин.

«таємниця»). У містеріях могло брати участь майже все населення міста: одні — як актори, інші — як глядачі. Сюжети брали з Біблії. Містерія, як зразок майданного дійства, зверненого до великої аудиторії, виражала й народні земні цінності, і систему релігійних поглядів.

Іншим популярним видом театрального дійства були мораліте (від фр. «моральність») — самостійні п'єси повчального характеру, які грали на відкритому просторі. Основою мораліте буда ідея нагороди за страждання й стриманість та покарання за жорстокість і жадібність. У виставах майданного театру відображалися життєлюбність, віра в перемогу добра та справедливості.

Середньовіччя відіграло важливу роль у культурно-мистецькому розвитку Західної Європи. На мистецькому просторі західноєвропейське Середньовіччя подарувало світові два видатні стилі мистецтва — романський та готичний.

Художні стилі епохи

Епоха Середньовіччя подарувала світовому простору неповторні й самобутні стилі мистецтва — візантійський, романський та готичний стилі, які охопили весь європейський світ і частину Передньої Азії та проявилися у всіх видах мистецтва.

Візантійський стиль VI–XII ст.	Урочистість, розкіш, яскрава колірна гама та багатство декорування, зміна фізичних ідеалів на духовні
Романський стиль X–XII ст.	Зовні будівлі схожі на фортеці, які відзначаються масивністю, суворою міццю та величчю
Готичний стиль XII — початок XIV ст.	Синтез регіональних стилів. Полегшення конструкцій, збільшення висотності, урочистість, об'ємність інтер'єру

Візантійський стиль, що зародився в VI ст., відзначався яскравістю кольорів, витонченістю й розкішшю (значне використання золота). На зміну античному мистецтву, де ідеалізувалися фізичні якості й краса, прийшло мистецтво, яке прагнуло увіковічити духовну силу і моральні якості людини. На початку Середньовіччя Візантія залишалася єдиною спадкоємицею античної традиції, яка стала основою її мистецтва. Візантійські

митці засвоювали й творчо переробляли елементи художніх традицій Ірану, Сирії, Давнього Єгипту, своєрідно поєднавши витончену декоративність і прагнення до пишної видовищності, умовність художньої мови і глибоку релігійність. Візантійські митці створили художню систему, в якій панували суворі норми і строгі канони, а краса матеріального світу розглядалася як відблиск божественної краси. Такі особливості стилю красномовно проявилися в архітектурі, скульптурі, образотворчому мистецтві. Так, тип античного храму був переосмислений візантійцями відповідно до нових релігійних вимог. Він став слугувати не місцем збереження статуї божества, а місцем зібрання віруючих. Тому головна увага приділялась організації внутрішнього простору храму.

Урочистість і натхненність притаманна візантійській мозаїці, характерною особливістю якої стало використання смальти, що дозволило досягати глибини та яскравого мерехтіння тонів. Поширився золотий фон, що підкреслював парадність і урочистість зображення, а разом із тим — відчуженість від реального життя.

Образи і прийоми візантійського стилю проникли в скульптуру. Поряд зі збереженням традицій пізньоантичної пластики проявлялися нові тенденції: об'ємна пластика змінилась більш площинною й мальовничою, а окремі деталі передавались орнаментальними візерунками.

Проникнення в художню творчість християнських доктрин викликало до життя нові види мистецтва, зокрема іконопис. Так, художні прийоми іконопису (склалися до VI ст.) стали основною формою станкового живопису в мистецтві Візантії. Іконописець повинен був об'єднати абстрактну ідею з конкретною формою. Християнство вимагало від середньовічного іконопису безтілесності зображення, а індивідуальні портретні риси було змінено іконографічними канонами «святого лику».

Класичний візантійський стиль утверджується лише в другій половині XI — у XII ст., коли художня творчість остаточно зазнала суворої регламентації. Під час захоплення Візантії османською імперією (1453 р.) візантійський стиль мав резонанс в інших країнах світу, але поступився місцем новим мистецьким ідеям та художнім течіям доби Відродження.

Кафедральний Собор Паризької Богоматері (Нотр-Дам) — надзвичайний шедевр архітектурного мистецтва. Його вважають «серцем» столиці Франції.

Будівництво храму розпочалось у XI столітті й тривало майже 170 років. Протягом цього часу романський стиль поступово змінювався на готичний. Тож в архітектурі собору можна спостерігати потужну велич, властиву готичному стилю Нормандії, і новітні досягнення готичного стилю, що створюють відчуття легкості й простоти.

Нині Нотр-Дам — гордість французів. Він є не лише духовним «серцем» Парижа, але й географічним центром Франції: на всіх дорожніх вказівниках відстань до будь-якої точки країни вираховують від плити Собору Паризької Богоматері

Романський стиль особливо позначився на архітектурних спорудах (рицарські замки, монастирські ансамблі, храми). Під час міжусобних сутичок та воєн кам'яні стіни захищали від нападів. Тому будівлі романської доби зовні були схожі на фортеці: приземкуваті, масивні стіни, вузькі вікна, високі вежі. Романське мистецтво найповніше розкрилося в культовій архітектурі, зокрема в живописному та скульптурному оздобленні культових споруд. Романський храм відзначався суворістю, масивністю й урочистою міццю. Будівлі мали масивні перекриття, кам'яні склепіння, товсті стіни, невеликі віконні

отвори. Споруди накривали черепицею. Вікна спочатку не склипи, а переймали різьбленими кам'яними ґратами і з метою безпеки розміщували якнайвище над землею. Романська архітектура — характерний приклад раціонального художнього мислення.

Кам'яне різьблення романського стилю прикрашало зовнішні стіни соборів та замків. Воно складалося з рослинного та зооморфного орнаменту, зображень казкових чудовиськ, екзотичних тварин — звірів і птахів. Інколи композиції містили експресивні фігури людей. Певні особливості мав інтер'єр романського храму. Будучи слабо освітленим, крім скульптур він прикрашався мозаїкою та фресками. Мистецтвознавці вбачають у романському стилі сильні азіатські, зокрема перські впливи. У романському мистецтві через його неоднорідність виділяли безліч регіональних шкіл, наприклад ломбардську, саксонську, тосканську.

Готика як мистецький стиль формується в мистецькому просторі Європи наприкінці XII — початку XIII ст. Цей термін було запроваджено в історії мистецтв в епоху Відродження в Італії. Новий стиль небезпідставно називають «французьким мистецтвом», бо він започаткувався в 40-х роках XII ст. у північносхідній частині Франції, де відбувся процес синтезу всіх французьких регіональних стилів, наслідком чого стала поява готики. Аналогічні тенденції простежувались і на території сучасної Бельгії та Швейцарії, пізніше — в Німеччині.

Факт народження готики вважається кульмінацією середньовічного мистецтва. Незважаючи на всі національні особливості готики, їй, на відміну від попереднього романського мистецтва, притаманна стилістична єдність. Готика є мистецьким вираженням духовної, а саме релігійної згуртованості народів Середньовічної Європи. Вона концентровано виражає загальний дух Середньовіччя за всієї різноманітності племінних, етнічних та регіональних особливостей, притаманних тодішній Європі.

Особливістю готичної архітектури є стрілчаста арка, що відіграє не декоративну, а принципово значущу конструктивну роль. Вона полегшує кам'яне склепіння романських будов. Система арок, аркбутанів та контрфорсів створила каркасну систему, у якій стіна як конструктивна частина будівлі ставала ніби зайвою, вона перетворювалася на простінки з великими вікнами.

Новий підхід давав можливість будувати споруди небаченої висоти, перекривати широкі прольоти. Каркасна система готичної архітектури дозволяла створювати високі та об'ємні інтер'єри соборів і робити величезні вікна з багатоколірними вітражами. Спрямованість собору вгору підкреслювали гігантські «мережані» башти, високі стрілчасті арки, вікна, численні декоративні деталі.

Заміна глухих стін величезними вікнами привела до того, що розпис стін, характерний для романських соборів, поступається місцем скульптурі та вітражу. Вітражі розміщували у віконних прорізах. Найефектніші вітражі у Сент-Шапелі, Шартрі (Франція). Зразками готики є собори у Франції (собор Нотр-Дам у Парижі, собори у Реймсі та Ам'єні), у Німеччині (собор у Кельні), Голландії, Італії, Іспанії, Чехії (собор Св. Віта у Празі), Великобританії (Вестмінстерське абатство в Лондоні), Польщі (костюли діви Марії у Гданську та Кракові), в Австрії (собор Св. Стефана у Відні); чудові зразки готики є у Таллінні, Ризі, Вільнюсі. З численних готичних пам'яток некультового будівництва виділяються ратуша у Брюсселі та деякі вулиці Парижа.

Пластичні мистецтва

Середньовічна доба залишила яскраві пам'ятки в усіх видах мистецтва. Усі три стилі доби Середньовіччя (візантійський, романський та готичний) залишили яскравий слід в архітектурі та скульптурі, які в мистецтвознавстві прийнято відносити до пластичних видів мистецтва. Пластичні, або просторові, мистецтва існують у просторі, сприймаються зором, не змінюючись і не розвиваючись у часі.

Візантійський стиль найвищого розвитку досяг у культовій архітектурі. У цілому візантійська архітектура розвивалась під впливом християнства та на основі традицій античної архітектури. Будувалися великі палаци, акведуки, терми, однак головним типом будівництва для візантійського стилю були християнські храми. Основним будівельним матеріалом була плінфа — квадратна або прямокутна випалена цегла (4–5 см завтовшки). Самі будівлі не штукатурили.

У VI ст. у візантійській архітектурі закріпилися два види храмів: базиліка — прямокутна, витягнута в довжину споруда у формі хреста (пізніше утвердилася в Західній Європі) і хрестово-купольний храм — квадратна споруда, перекрита куполом (такий тип набув поширення на Сході). Щоб храм уміщував якнайбільше вірян, візантійська культова архітектура взяла за основу античні прямокутні споруди — базиліки, розподілені на кілька поздовжніх частин — нефів. Такий тип будівлі із середнім просторим і високим нефом надавав храмові форми хреста. Інший тип храму, з куполом у центрі, зобов'язаний появою, мабуть, зодчим Грузії та Вірменії.

Візантійський стиль в архітектурі — це перший у світі великий стиль купольної архітектури. Класичним зразком стилю є храм Святої Софії в Константинополі (VI ст., зодчі Анфімій і Ісідор). Храм являв собою суміш названих типів архітектури. Близько різнокольорового мармуру та мерехтіння золота й мозаїки, сяйво свічок і лампад створили ілюзію безмежного внутрішнього простору собору. Саме в архітектурі та живописі храму Святої Софії були закладені основи візантійського художнього стилю. Так візантійський стиль став сполучною ланкою між архітектурою античності та наступною архітектурою епохи Відродження.

Щодо іншого просторового мистецтва — скульптури, то вона існувала переважно у вигляді рельєфу, прикрашаючи архітектурні твори та предмети ужиткового мистецтва. До того ж об'ємна скульптура була заборонена християнською церквою як прояв язичництва, але стародавні античні скульптури ще довго прикрашали вулиці Константинополя та великих міст Візантії.

Романський стиль (латин. romanus — римський) панував у Європі, переважно західній, у X–XII ст. (подекуди до початку XIII ст.). Це один із найважливіших етапів в історії середньовічного європейського мистецтва. Найповніше стиль проявив себе в архітектурі та скульптурі. Сам термін «романський стиль» на початку XIX ст. увів французький археолог Арсісс де Комон (1801–1873), який встановив зв'язок між європейською архітектурою X–XII ст. і давньоримською.

Храм Святої Софії в Константинополі (нині Стамбул) — найвидатніша пам'ятка візантійського зодчества. Пишність храму настільки вражала, що виникли легенди про безпосередню участь в його спорудженні небесних сил. Одна з них розповідає, що план храму був переданий ангелами імператору Юстиніан Великому уві сні.

Проект собору розробляли 100 архітекторів, під час будівництва застосували унікальні технології. Наприклад, у цемент додавали олію, вапно готували на ячмінній

воді.

Престол віттаря Софії виготовили з литих золотих брусків, додаючи до розплавленого металу яхонти, смарагди, алмази, перли, топази, рубіни, сафіри та інші коштовні камені. Тож поверхня престолу мала 72 різних відтінків.

Храм зводили 5 років, а освячений він був 26 грудня 538 року. Увійшовши до Софії імператор Юстиніан вигукнув: «Соломоне, я перевершив тебе!»

Романський стиль поєднав архітектурні традиції античності, Візантії, Ірану й Далекого Сходу, хоча основу романського храму становила римська базиліка. Романські споруди вирізнялися масивністю, зовнішньою суворістю, бо перш за все зберігали захисні оборонні функції. Культові споруди в романському стилі поздовжні у плані — у вигляді так званого «латинського хреста».

Під час будівництва перевага надавалась простим вертикальним і горизонтальним лініям, півциркульним аркам та вузьким отворам для дверей і вікон. У цьому стилі будували храми-фортеці, монастирі-фортеці, замки-фортеці, розташовуючи їх на важкодоступних пагорбах та підвищених місцинах. Головним будівельним матеріалом був тесаний камінь, а м'які та легкі в обробці різновиди каменю стали джерелом для створення перспективних порталів, різьблених капітелей, рельєфів, пізніше — скульптур, якими прикрашали західні фасади.

Скульптури на площині стін або поверхні капітелей були рельєфними. Існувало чітке співвідношення між скульптурними композиціями і загальними архітектурними формами споруди. Розміри фігурних композицій залежали від ієрархічної значущості. Найбільша — фігура Христа, трохи менші — ангели й апостоли, і найменші — прості смертні. В оформленні церков набули популярності сюжети Апокаліпсису та Страшного суду.

Серед європейських країн у романському стилі будували споруди в Німеччині, більше у Франції, менше в Англії, Шотландії. Італія до романського стилю додала власні архітектурні смаки, почавши будувати багатопверхові житлові будинки, майстрові цехи та торговельні гільдії. В Україну романський стиль міг потрапити з Польщі, Угорщини або Чехії. Найбільшого поширення стиль набув на західній Україні (Чернігів, Галич, Володимир-Волинський та ін.).

Готичний стиль поширився в середньовічній Європі в XI ст., остаточно як панівний стиль мистецтва затвердився у XII ст. Готична мистецька традиція ґрунтується на народних традиціях готів (норманів). Архітектура цього стилю характеризується вертикальною спрямованістю конструкцій, чіткістю ліній, каркасним перекриттям, використанням скульптур та вітражів у загальній композиційній будові всієї споруди. На початку формування готичний стиль утілюється в культовій архітектурі. Ефект устремління соборів до неба підкреслений ажурними гігантськими баштами зі складним орнаментом, стрілчастими вікнами і порталами, вигнутими рельєфами та цілими скульптурними композиціями. У готичних соборах скульптурне оздоблення переважало над живописом, що визначалося характером, так би мовити, «ажурної» архітектури, унеможливаючи фрескове письмо. Значного розвитку готика досягла у Франції, особливо в північно-східних регіонах країни. До сьогодні тут збережено близько дев'яноста готичних соборів. А в Англії через менш активний розвиток міської архітектури готичний собор став не міським, а монастирським, оточений полями та луками. Через широту довколишнього ландшафту англійська готика «розтягнулась» по горизонталі та

налічує безліч будов із центральною вежею.

Готичний стиль стає завершальним в історії середньовічного мистецтва й передає естафету новому культурно-мистецькому періоду. З XIV ст. в країнах Європи починається відлік ренесансного мистецтва доби Відродження.

Образотворче мистецтво

Основу середньовічного світогляду складало християнство. Через це мистецтво Середньовіччя створило свої особливі форми вираження, які відповідали світогляду епохи. Мистецтво було одним із засобів осягнення ідеї божественної істини, тому його характер був релігійним, а основними рисами стали символізм і алегоричність. Так церква підкреслювала в мистецтві морально-виховні функції.

Візантійський стиль об'єднав культове і світське мистецтво. Візантійське мистецтво втілило в собі два зображувальних принципи — видовищність (пишність) і витончений спіритуалізм,— утворюючи з них єдину строго канонічну художню систему. Для образотворчого мистецтва характерні самотність, цілісність і гармонійність художніх принципів. Візантійський стиль зберігає запозичену в античному мистецтві різноманітність форм та кольорів і досконалу техніку письма, наповнюючи цей спадок власними ідеологічними (християнськими) устоями. Яскравість і блиск, парадність і пишність, використання серед матеріалів золота й мармуру дозволили підкреслити символізм образотворчого мистецтва.

Зокрема, мистецький символізм яскраво втілювався в іконописі. Візантійські майстри за допомогою ефекту сплюснення фігур, звівши їх до простих силуетів, зробили персонажів безтілесними. А відмова від багатопланового пейзажного або архітектурного фону та покриття цього фону золотом спричинила новий ефект: світло-колірна гра та мерехтіння підкреслили безтілесність і нематеріальність зображених персонажів. Упорядкованість системи розписів відповідала високому ступеню регламентації церковного життя, основних композицій — іконографічному канону.

В образотворчому мистецтві часів пізнього Середньовіччя великого розвитку набув жанр книжкової мініатюри. Яскравим прикладом творів цього жанру є часослови — рукописні книги, які було прийнято дарувати з приводу визначних подій у родині, зокрема шлюб або народження первенця. Зазвичай, часослов розпочинався календарем із зображенням розваг знаті або праці простолюдинів у різні пори року. Потім ішли упорядковані тексти Літургії, що склалися з біблійних читань та молитов. Також книга містила добірку відомостей практичного характеру: з астрономії, медицини й інших галузей знань. Отже, часослов виконував роль своєрідної домашньої енциклопедії.

Однією з найпрекрасніших взірців готичного живопису в історії світової культури є «Чудовий часослов герцога Беррійського», створення якого тривало 80 років. Він складається з 412 сторінок, містить 129 мініатюр роботи видатних французьких живописців — братів Лімбургів, Жана Коломба.

Отже, спрямованість стилю відбивала суто християнську ідеологію. Намагання знайти певну закономірність цілісності світу породило принципи ієрархії, що позначилося на характері мистецтва, на співвідношенні структурних і композиційних елементів.

Романський стиль. Мистецтво в середньовічній Європі було справою рук, розуму та серця художників. Вони вносили у свої творіння особливі релігійні почуття. Тому поряд з

картиною створення світу, що дуже наочно представлена у храмах, бачимо і зображення земного життя з його стражданнями та пристрастями: це і прості смертні, які зі страхом чекають Божого суду, і сцени облоги замків, картини буденної праці. Такі зображення досить виразні й реалістичні, і це робило їх доступними та зрозумілими кожному. Реалістичні риси зумовили особливу цінність романського мистецтва.

У межах романського стилю розвивався монументальний живопис. За художніми ознаками романське мистецтво схематичне, умовне. Для композицій характерний позбавлений глибини простір, різномасштабні фігури та різка колірна гама.

Готичне мистецтво. Головними творцями готичного мистецтва були вже не монастирські, а світські майстри. Для готичного мистецтва характерні дві риси, які відрізняють його від романського: посилення раціоналізму та реалістичних тенденцій.

У готиці зміна конструкцій соборів (площину стін замінено великими віконними отворами) вимагає монументальний фресковий живопис поступитися місцем вітражу, який через специфіку будови істотно впливає на емоційну виразність інтер'єру споруди. Звичайними сюжетами для вітражів були сцени зі Старого та Нового Заповітів, життя святих, а також зображення Страшного суду. Традиційною в готичному соборі була кругла «роза» у вигляді орнаментального вітража над центральним порталом.

Готичний живопис зберігає релігійний характер, тому розвивається переважно у формі настінних та вівтарних розписів. Яскравим прикладом готичного живопису слугує розпис низки соборів Чехії, Польщі, України, де яскраво переплелися самобутні національні й реалістичні риси. Через посилення інтересу до ілюстрованої книги набула поширення книжкова мініатюра. Мистецтво книжкової мініатюри швидко вдосконалювалося. Багатство та гармонійність оформлення сторінок із текстом, ініціали та ілюстрація досягали органічного поєднання, перетворюючи готичну книгу на витвір високого мистецтва. Ілюстрували як духовну, так і світську літературу. Наприклад, французькі «Великі хроніки» відтворюють у картинах історію Франції, а німецька книга ліричних пісень «Рукопис Мапессе» (XIV ст.) є ілюстрованим літописом побуту, з турнірами, сценами полювання, подвигами на честь «прекрасної дами».

В готичних храмах разом із біблійними сюжетами знайшли місце й інші мотиви. Зображення побутових сцен мотивувалося необхідністю спокути в праці за гріхи. Алегорії гріхів та гріховних пристрастей зображувались у вигляді химер, язичницьких потвор. Часто готичні собори прикрашали зображеннями жонглерів, музикантів і танцюристів. У цих творах відобразилися народні потішні вистави, що були в середні віки досить поширеними. Готична архітектура демонструє надзвичайно органічне поєднання ремесла і мистецтва та досконалість форм і синтезу мистецтва.

Готичне мистецтво було переважно культовим і розвивалося в рамках феодално-релігійної ідеології. У ньому відбилася формування національних держав, зміцнення міст і міських торгових та ремісничих кіл.

Музично-театральне мистецтво та література

Музично-театральне мистецтво Середньовіччя мало свої художні особливості, своєрідні образні прийоми й форми. Візантійське музичне мистецтво формувалося в межах християнської ідеології, під впливом різноманітних течій сусідніх країн. Музика Візантії, в силу свого походження, красива та багатообразна. Сирійська, арабська, єврейська, перська, вірменська пісенність злилися з інтонаціями, прийомами та

принципами формотворення, що збереглися від античності. Приклади церковного співу візантійської епохи дозволяють зробити висновок, що формувалась церковна музика з джерел народної пісенності. Найстаріший збережений запис візантійських літургійних співів належить до IV ст. Візантійська церковна музика значною мірою вплинула на розвиток релігійних співів європейських країн і лягла в основу східнослов'янської, зокрема української церковної музики.

Основні види культового співу візантійська церква успадкувала ще від раннього східного християнства: це молитовні читання на розпів (найпростіший за музичним розвитком, фактично рецитація); псалмодичні моління (емоційно та мелодично більш розвинуті); тропарі (музично-поетичні імпровізації на біблійні сюжети); гімни (хвалебні пісні). Зокрема, гімни отримали широке суспільне визнання, їхні творці становили окрему пісенну школу. Послідовником цієї школи були Роман Сладкоспівець (склав понад тисячу гімнів) та Андрій Критський, який створив церковний музичний жанр — канон.

Музичне мистецтво відіграло важливу роль і у світському житті. При імператорському дворі воно прославляло та звеличувало владу, могутність імперії, складало частину придворного церемоніалу. Було створено жанри придворної музики: на царські виходи та прийоми, на святкові циркові вистави та хвалебні пісні на честь імператора. Однак, за всієї своєї розкоші, придворна музика не була винятково світською. Завдяки єдності політичної та церковної влади при дворі часто виконували духовну музику. Так перемежовувалися світські й духовні образи та наспіви.

Що ж до театрального мистецтва, то античний театр не міг задовольнити вимоги християнського Середньовіччя, тому йому було надано нових форм і застосування. Елементи театралізованих дій увійшли в богослужіння, зробивши його більш емоційним і вражаючим. У літургію почали вводити діалоги на євангельські теми. В XI ст. під час літургій у храмах розігрували короткі драматичні релігійні сценки, основані на релігійному сюжеті, які отримали назву «літургійна драма». Такий вид середньовічної, переважно західноєвропейської, релігійної вистави входив до складу пасхальної або різдвяної церковної служби (літургії). Сюжетами стали епізоди Євангелія, пізніше — Старого Заповіту та ін. У XII ст. форми літургійної драми ускладнилися, урізноманітнилися костюми учасників. Стіни церков стали замалими для вистави, тому вона виходить на міські вулиці та майдани. Найулюбленішими темами літургійної драми залишились євангельські сюжети в поетичній обробці. Поза межами церкви літургійна драма потрапила під владу міського натовпу.

Вершиною середньовічного театру стала містерія — п'єси на біблійні сюжети. Зміст містерій складали різні епізоди зі Старого і Нового Заповітів. Показували їх зазвичай у дні великих церковних свят. Однак поступово в містеріях почали перемішуватись сюжети релігійні і світські. В XI–XII ст. містерія практично витіснила світський театр, хоча він і продовжував існувати.

У середньовічну добу також існував ляльковий театр, який був пов'язаний із творчістю мандрівних акторів. У писемних джерелах їх називали по-різному, церковні автори традиційно вживали класичні давньоримські імена — мім, пантомім. Значним явищем у літературній творчості середньовічної Європи стала поезія вагантів (від латин. *vagantes*), батьківщиною якої вважається Франція (кінець XI–XIII ст.). Це творчість мандрівних школярів (студентів), які, звертаючись до фольклору, перекладали латиною народні

пісні. Використовуючи мотив і форму народної пісні, ваганти проповідували життєствердну філософію, оспівували земні радощі, висміювали негативні риси суспільства.

В основі нотної грамоти — сім звуків ладу (нот). У XI столітті італійський музикант Гвідо Аретинський узяв їхні назви з перших складів відомого гімну Святому Іоанну, який, як вважалося, допомагав співцям уникнути хрипоти.

Ut queant laxis	Щоб могли раби твої
Resonare fibris	На солодкозвучних струнах
Mira gestorum	Проголошувати твої
Famuli tuorum	Дивовижні діяння,
Solve polluti	Очисти від гріхів
Labii reatum	Їхні тлінні вуста,
Sancte Iohannes.	Святий Іоанне!

Чутки про Гвідо дійшли до Риму. Папа Іоанн XIX викликав музиканта до себе й особисто ознайомився з новою системою позначення пісенних звуків. Вона виявилася надзвичайно зручною для співу. Єдину незручність становив склад «Ут», адже він закінчувався приголосним. Тож 1540 року інший італійський теоретик і вчитель співу Дж. Доні замінив його на перший склад із власного прізвища — «До».

У літературі Середньовіччя розвинулися два напрями: один сформувався на основі античної спадщини, другий відображав християнський світогляд. У IV–VI ст. поширилися античні жанри: епіграми, лірична поезія та проза. На початку VII ст. розвинулась духовна поезія, а вже у VIII–XI ст. більшої популярності набув жанр повчального читання — життя святих.

Ідеологія Середньовіччя знайшла своє відображення в лицарській літературі, що утверджувала привілейоване становище лицарів у суспільстві, прославляючи їхню добродійність, вірність королю та християнській церкві, військову доблесть і честь. Лицарська література мала світський характер. Яскравими прикладами лицарської літератури є «Пісня про Роланда» (Франція), «Трістан та Ізольда» і «Пісня про Нібелунгів» (Німеччина), «Пісня про Сіда» (Іспанія).

В XI ст. на півдні Франції побутувала світська лицарська лірична поезія трубадурів і труверів, які оспівували радощі життя та придворні звичаї. Можливо, з лицарської поезії зародилася власне європейська лірика. Розквіт творчості провансальських трубадурів припадає на кінець XI — початок XIII ст. Звичайно, прованська музичнопоетична лірика народилася не на порожньому місці: на творчість лицарів-піснярів великий вплив справила італійська, арабська, арабсько-іспанська поезія. На півночі Франції й на території сучасної Бельгії шляхетні поети-співаки називалися труверами. Одночасно з труверами у Франції, в Німеччині розквітає творчість мінезингерів — співаків величного кохання. Мінезингери з'явилися в Німеччині в XIII ст., і більша частина їхніх пісень також створена в XIII ст.

Середньовічне музично-театральне мистецтво та література загалом розвивались на релігійних ідеалах, що впливало на формування мистецьких жанрів. Разом із тим мистецтво було дуже близьке до народної творчості.

Декоративно-ужиткове мистецтво

Декоративно-ужиткове мистецтво — найдавніший вид художньої творчості народу.

Витончена художня образність середньовічного мистецтва була властива й декоративно-ужитковому мистецтву. Не стало винятком і візантійське Середньовіччя. Прикладом високохудожньої майстерності можна вважати різьблення по слоновій кістці, роботи по металу та емалі. Майже всі відомі нам екземпляри ювелірної роботи по металу та емалі мають відношення до релігії, є частинами біблійних композицій. Вироби для повсякденного користування також зазвичай робили з металу або кераміки. Зокрема, у виготовленні кераміки відзначено багато гончарних прийомів, тому її форми дуже витончені. Деякі дослідники наполягають, що візантійська кераміка не така витончена, як, наприклад, мусульманська, але якість глини візантійських виробів завжди чудова.

Декоративно-ужиткове мистецтво середньовічної Європи дуже різноманітне. Воно відображало духовні устремління народів, політичну ситуацію й суспільний устрій. Ускладнення державної і духовної влади вимагало розкішного обрамлення. У зв'язку з цим розвивалися ремесла. Але середньовічна Європа в технічному відношенні була слабше оснащена, ніж, наприклад, Візантія або країни Сходу. В епоху Ранняго Середньовіччя предмети домашнього вжитку, інвентар і меблі виготовлялися в рамках натурального господарства. Прагнення до розкоші в цей період було невелике, і, відповідно, меблеве ремесло було примітивним. Лише з XI ст. починають з'являтися і поширюватися важливі технологічні пристрої.

Типовими рисами ранньосередньовічного ювелірного мистецтва було застосування техніки холодної емалі та переважання в орнаменті мотивів «звіриного» стилю: химерні за формою підвіски, фібули, поясні пряжки. Часто застосовувалися рідкісні породи дерева і гірський криштал. Самоцвіти з родовищ Саксонії, Богемії і Моравії служили матеріалом для країн, які розвивали художні промисли (Німеччина, Чехія).

Особливим був середньовічний орнамент. Так, у романському стилі в декоративно-ужитковому мистецтві було поєднано образну виразність із візерунковою геометричністю. А для готичного стилю характерне ускладнення форми та заповнення її орнаментальними мотивами. Наприкінці XIII ст. новий орнамент з'являється в церковному срібному посуді і починає поступово проникати в інші галузі прикладного мистецтва. Ознакою переходу від романського стилю до готичного є проникнення в орнаментику світських мотивів. З орнаментів ідуть грубувата язичницька «дикість», щільність і строкатість, змінюючись лаконічною графічною відточеністю, чіткістю ритмів. Характер готичного орнаменту визначається складною взаємодією романовізантійської та арабо-мусульманської традицій.

У добу Середньовіччя не тільки розвиваються ремесла, а й формуються нові. Потужний підйом переживає ткацьке виробництво, меблеве мистецтво, розвивається скляна справа, зокрема вітражне мистецтво. З кінця XIII ст. різьблення по кістці стало майже монополією Франції, зокрема Парижа. Кістяні вироби паризьких майстрів високо цінувалися у всій середньовічній Європі (гребінці, коробочки для люстерок).

З кістки виготовляли не тільки побутові предмети, а й речі релігійного культу. Удосконалювалося і столярне ремесло, що дозволяло вирішувати складні завдання в галузі художнього оформлення меблів.

Отже, середньовічна європейська епоха, розділена на романський та готичний періоди, була завершенням давньоримської культури і початком нової ери — епохи Ренесансу.

Українське декоративно-ужиткове мистецтво сягає сивої давнини. Ужиткові промисли існували за часів Київської Русі, про що свідчать історичні довідки й пам'ятки. Найдавнішими видами ужиткового мистецтва вважають різьблення по деревині, вишивку, гончарство, кераміку та килимарство. Традиції ужиткового мистецтва передавалися від покоління до покоління. Таким чином успадковувались надбання й кочових народів (кіммерійців, скіфів, сарматів), і розвинутих мистецьких традицій античності та візантійського світу. Найвищого розквіту декоративно-ужиткове мистецтво Русі досягло в XII — першій половині XIII ст.,— майстри синтезували власні традиції з інноваціями в техніці обробки та в декоруванні творів. На той час виникли нові техніки обробки металів — скань, зернь, філігрань, перегородчаста, виїмчаста, поліхромна емалі; з'явилися нові вироби — сердолікові намиста, скляні браслети та ін.

У Візантії намісникам (консулам), які вступали на посаду, урочисто вручали ознаку набутої влади — диптих. Він являв собою дві видовжені пластини з дерева або кістки, з'єднані між собою шнуром, тасьмою чи шарнірами. У складеному вигляді диптих нагадував книжку без сторінок. Внутрішню його частину вкривали воском, на якому робили урочистий напис, а зовнішню ошатно декорували різьбленням із зображенням зазначеної посадової особи в оточенні вишуканого рослинного орнаменту.

Згодом диптихи стали слугувати палітурними дошками Євангелій та інший священних книг. Їх оздоблювали золотим окладом, коштовним камінням та емаллю. Більшість найдавніших диптихів збереглися до нашого часу саме завдяки використанню їх церквою.

З плином часу поняття «диптих» втратило свою приналежність до декоративно-прикладного мистецтва. Нині так називають будь-які два твори, об'єднані між собою спільною темою, сюжетом.

Давньоруські ковалі були знайомі з технологічними прийомами кування, зварювання і термічної обробки металів. Вони виготовляли знаряддя праці, кінську зброю, наконечники списів, сокири, кольчуги. Ювелірні вироби відзначалися мистецькою витонченістю і досконалістю малюнків. До поширених золотарських виробів належав коштовний посуд — ложки, таці, чарки, келихи, кухлі, ковші, яким нерідко надавали форми стилізованих звірів і птахів. Високого розвитку досягло різьблення по дереву та художня обробка деревини. Кераміка за часів Середньовіччя зазнала нововведень — застосування гончарного круга та підполивних розписів. Поширення набула керамічна пластика: іграшки та скульптура. Відомими осередками виготовлення керамічного посуду були Київ, Чернігів, Переяслав, Миргород, Острог, Львів та ін. Кераміка різних місцевостей зберігала певні регіональні відмінності стосовно форми, стилю, орнаментального та колористичного оздоблення.

В ужитковому промислі дуже довго ткацтво залишалося провідною галуззю, якою займалися жінки. Спочатку тканини виготовляли тільки для власного вжитку, але з IX–X ст. відбувся перехід від домашнього ремісництва до побутового промислу, який задовольняв потреби міського населення. Загалом ткацтво та вишивка пов'язані з художнім оздобленням побуту, одягу і житла. Орнаментальні мотиви вишивки вирізнялися надзвичайним багатством композицій і кольорів. Відповідно до етнографічних особливостей зберігалось чимало регіональних відмінностей. Так, для Полісся, Волині, Бойківщини характерне застосування одного кольору; на Гуцульщині,

Поділлі, Полтавщині поширені строго геометричні орнаменти; для Побужжя, Волині, Буковини характерні стилізовані рослинні мотиви, а київська та полтавська вишивки відрізняються мальовничим трактуванням рослинного орнаменту.

За часів Київської Русі відбувся поділ на міське та сільське мистецтво. У міському середовищі існував попит на нові оригінальні витвори, які демонстрували прогрес у розвитку технологій та художньої довершеності виробів. У сільському мистецькому середовищі провідним явищем залишалося збереження народних традицій, тому новації засвоювались дуже повільно.

МИСТЕЦТВО СЛОВ'ЯНСЬКОГО СВІТУ

Суттєві зміни в історії слов'ян припали на I тис. н. е. — добу Середньовіччя. Це пов'язано з великим розселенням слов'янських народів у Центральній та Східній Європі. На теренах України раннє Середньовіччя формується саме на засадах слов'янського етногенезу. Найяскравіше творчий геній слов'ян на території України виявився в зарубинецькій та черняхівській культурах.

Значних успіхів слов'яни досягли в гончарному мистецтві. Високим технічним рівнем та художньою якістю відзначалась черняхівська кераміка. Вироби прикрашали вигадливим орнаментом та зображеннями естетично-магічного змісту. У середині I тис. н. е. розквітнула ювелірна справа. У VI–VII ст. з'являються виїмчасті емалі, пальчасті фібули, застосовуються складні технології: чорніння, філігрань, інкрустація, золочення. Основою духовної традиції слов'ян була усна народна творчість. У поетичних творах — історичних і обрядових піснях, у казках, загадках, приказках, билинах оспівуються любов до рідної землі, людська праця, непримиренність до несправедливості, радість і туга народу.

У музеї Волинської Ікони м. Луцька зберігається унікальне творіння візантійських іконописців — Холмська чудотворна ікона. Як вона потрапила в Холм, невідомо, але з XIII ст. її долю пов'язують з іменем Данила Галицького.

За однією з версій істориків, ікону привезла до Візантії дружина князя. Уже в давнину чудотворний святий образ був прикрашений коштовними ризами. У 1261 році татарська навала пограбувала Холм. Вороги зірвали з ікони ризи й зруйнували храм, де вона зберігалася. На образі досі видно сліди меча та стріли.

Вершиною розвитку тисячолітньої слов'янської історії стала Київська Русь — середньовічна монархічна держава. Засвоївши кращі досягнення східних слов'ян, Київська Русь протягом X–XIII ст. вибудувала самобутню культуру та мистецтво, поступаючись лише Візантії та Арабському халіфату. Після прийняття за часів Середньовіччя християнства (988 р.) церква вперто боролася з язичництвом і врешті змушена була пристосуватися, асимілювати язичницькі культи й обряди. У такому вигляді маємо низку свят: Різдво Христове, Масляна, Великдень, Стрітіння, Зелені свята, Івана Купала та ін. Незважаючи на запровадження християнства, язичницькі мотиви зберігалися в оздобленні й орнаменті ранніх кам'яних християнських храмів. Зерна християнства впали на благодатний ґрунт, бо язичницька Русь мала свої обряди і свята, рукоділля, декоративне мистецтво, дерев'яну архітектуру, орнаментовану книгу. Нова віра через храми та монастирі змогла об'єднати майже всі галузі культури та мистецтва, бо саме храми та монастирі стали осередками освіти, бібліотеками, місцем творення художніх цінностей.

Унікальним явищем є давньоруська література. Перш за все це історичні

творилітописи (виникли в 60–80-х рр. IX ст.). Велося літописання в Києві, Чернігові, Переяславі, Новгороді, Галичі, Володимирі-Волинському. У Києві в XI–XII ст. відомо три літературні осередки: в Софійському соборі, Печерському та Видубицькому монастирях. Звідси література поширювалася по всій Київській Русі. Велика увага приділялась патерикам — збірникам життєписів отців церкви та ченців. Оригінальна література представлена філософсько-публіцистичними і художніми пам'ятками («Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона, «Повчання» Володимира Мономаха, «Слово о полку Ігоревім» невідомого автора). Побутувала і перекладна література — філософські й богословські трактати, апокрифи, романи і повісті, історичні хроніки (твори Йосифа Флавія, Іоанна Малали та ін.).

Тісно пов'язана з християнською релігією образотворче мистецтво. У живописі та скульптурі домінували біблійні сюжети. Ікона стала класичною формою мистецтва. Перші ікони були привезені з Візантії та Болгарії. За часів Київської Русі іконописна майстерність досягла свого розквіту. У давньоруській іконі з'являються самобутні риси — на зміну стриманому колориту візантійської ікони приходить яскрава кольорова гама.

Високого рівня розвитку досягло мистецтво архітектури. Найдавніших пам'яток архітектури не збереглося, бо це були в основному дерев'яні будівлі. Збереглася невелика кількість кам'яних споруд. Окрасою міст Київської Русі стали християнські кам'яні храми. За різними свідченнями з кінця X до початку XIII ст. було збудовано близько десяти тисяч церков і монастирів. У будівництві храмів використовувалися візантійські традиції, однак кожен із них увібрав регіональні традиції народної архітектури. З X ст. почався новий етап розвитку монументального кам'яного зодчества, який став складовою європейської архітектурної традиції. Давньоукраїнські майстри створювали нові типи споруд, що вражали рівнем будівельної техніки, витонченим смаком та живописністю композицій. Будували з каменю та цегли, використовуючи різні методи кладки. Головним структурним елементом храму був центральний купол. Типова храмова споруда мала один, три (Десятинна церква) або п'ять (Софійський собор у Києві) нефів відповідно до кількості вівтарів у храмі. Внутрішній простір оздоблювали мармуровими колонами, капітелями, монументальними мозаїчними панно та фресками. Вікон у стінах давньоукраїнських храмів було небагато. Приміщення освітлювалось промінням з-під центрального купола та свічками.

У 70-х рр. XI ст. розпочинається наступний етап зодчества, якому притаманна відмова від грандіозних форм. Храми стають меншими за розмірами, але строкатими в оздобленні, що надає їм своєрідної довершеності й краси. Поширення набуває шестистовповий або чотиристовповий кубічний храм, увінчаний однією банею. З 20–40-х рр. XII ст. склалися місцеві архітектурні школи (київська, переяславська, чернігівська, галицька та ін.). Характерною особливістю цього етапу стало поєднання візантійських елементів і романського стилю.

Складовою частиною мистецького простору було музичне мистецтво. На фресках Софійського собору бачимо зображення музикантів, які грають на дерев'яних духових і струнних інструментах — лютні і гусях. У деяких церковних творах, спрямованих проти слов'янського язичницького мистецтва, згадуються вуличні співаки, танцюристи; існував і народний ляльковий театр. Тісний зв'язок з народною творчістю, тонкий смак і висока майстерність проявилися в пам'ятках декоративно-ужиткового мистецтва. Вироби

майстрів Київської Русі були популярні на батьківщині та за її межами. Міжнародне визнання здобули прекрасні вироби руських різьбярів — різьблені трони, скриньки, ножі, ложки, шахові фігури.

Культурно-мистецькі підвалини, закладені впродовж попередніх тисячоліть, дозволили Київській Русі увібрати і перетворити на власний здобуток впливи Візантії та інших сусідніх держав Сходу і Заходу. Мистецькі традиції Київської Русі стали основою, на якій складатимуться мистецькі смаки України. Високе давньоруське мистецтво вплинуло і на розвиток сусідніх народів.

ВІДРОДЖЕННЯ — ЕПОХА «ТИТАНІВ» МИСТЕЦТВА

Доба європейського Відродження охоплює період з кінця XIII до початку XVII ст., хоча в різних країнах вона панувала в різний час і не скрізь мала яскраві прояви. Так, в Італії період Відродження припадає на кінець XIII — середину XVI ст., в країнах Західної Європи — Німеччині, Нідерландах, Англії, Франції, Іспанії — на XIV — початок XVII ст. Основу європейського Відродження складає звернення до античної традиції, зростання національної самосвідомості та культури, піднесення світського мистецтва та сприйняття реального світу як основи людського буття.

Епоха відродження. Гуманістичні тенденції Ренесансу

Італію вважають *alma mater* ренесансного мистецтва, бо саме там зародилась і нова культурно-історична епоха Відродження, і новий гуманістичний мистецький стиль Ренесанс (фр. *renaissance* — Відродження). В Італії сформовано класичні етапи доби Відродження.

Передвідродження (Проторенесанс)	Остання третина XIII — початок XIV ст.
Раннє Відродження	Середина XIV — 90-ті роки XV ст.
Високе Відродження	90-ті роки XV ст. — початок XVI ст.
Пізнє Відродження	40-ві роки XVI ст. — початок XVII ст.

У самій Італії найяскравіше риси Відродження проявились у Флоренції, пізніше в Римі, менш інтенсивно в Мілані та Неаполі. Будучи прямою спадкоємицею античного мистецтва, Італія намагалася зберігати залишки античності, розшукуючи та зберігаючи праці античних авторів; реконструюючи скульптури, барельєфи, монети, уламки колон. До Італії було вивезено велику кількість грецьких рукописів. Візантійські емігранти принесли традиції грецької освіченості, а завдяки їхній перекладацькій діяльності діячі Відродження ознайомились із грецькою філософією, творами Гомера і драматургією античного світу, поезією, історією, риторикою. Знання стародавніх мов, а особливо гарний латинський стиль, високо цінувалися. Латинська мова залишалася мовою міжнародних відносин, офіційних актів, мистецтва. Письменники-гуманісти Італії залишили немало творів, написаних вишуканою високою латиною.

«Похвала Глупоті» — найвідоміша сатира Еразма Роттердамського, видатного письменника й мислителя епохи Відродження. Цей невеликий твір за словами самого автора був написаний знічев'я, під час тривалої подорожі з Італії до Англії. У ньому письменник у сатиричній формі викрив свій погляд на недоліки суспільного укладу

життя.

Сам Еразм ставився до свого твору як до літературної дрібнички, але зрештою саме їй письменник зобов'язаний своїй відомості не в меншій мірі, ніж іншим багатотомним науковим працям. Виданий вперше у 1511 році, твір за кілька місяців друкувався новими тиражами близько 40 разів. «Похвала Глупоті» переведена всіма європейськими мовами, й тисячі освічених людей вже 500 років поспіль продовжують захоплюватися нею.

У мистецтвознавстві термін «Відродження» впровадив у XVI ст. італійський архітектор, художник та історик мистецтва Джорджо Вазарі. Епоха Відродження базується на поверненні до античних художніх традицій, відродженні цих традиції, але на новій гуманістичній основі. Однак ренесансна картина світу відрізнялася від середньовічної, хоча б тим, що в ній божественне та людське було зрівняне

— людина поставлена в одну площину з Богом у її здатності до творчості та пізнання. Філософсько-мистецька думка Відродження через гуманістичні тенденції епохи створює нову світоглядну картину — ідеал нової, сильної, інтелектуально розвинутої особистості з багатим внутрішнім світом, яка прагне досягти щастя й гармонії на землі — homo ipiso. Маніфестом Відродження можна вважати слова італійського мислителя Піко делла Мірандоли у трактаті «Про гідність людини», якими він передає звернення Бога до Адама: «Я створив тебе істотою не небесною й не земною, не смертною й не безсмертною, щоб ти сам викував свій образ. Тобі дано впасти до тваринного існування, але й піднятися до істоти богоподібної — винятково завдяки твоїй внутрішній волі».

Так, ідеологічною основою культурно-мистецького простору епохи Відродження й головною ідеєю мистецтва Ренесансу став гуманізм (від латин. «людяність»), а діячів Відродження називали гуманістами. Вони прагнули повного розриву з досягненнями та ідеологічною основою епохи Середньовіччя. Зокрема, ідейною домінантою Відродження став християнський антропоцентризм, з позиції якого центром Всесвіту та вищим найдосконалішим творінням природи є людина, при цьому навколишній світ створений не тільки божественними зусиллями, а й людськими. Гуманісти не зазіхають на ідею божественного походження світу, який створено за вічними незмінними законами, однак наполягають, що людина наділена розумом для осягнення божественного творіння та організації власного побутування на землі («на свій розсуд»).

Одне зі світоглядних завдань епохи — осягнення людиною світу, сповненого божественної краси, тому в епоху Відродження процвітає мистецтво. Панівними в ньому залишаються біблійні сюжети і персонажі, але їх тлумачення наповнюється новим змістом, пов'язаним із гуманістичним характером епохи. У творах мистецтва з'являється світське начало: поряд із біблійними сюжетами — портретний живопис і скульптура. Ще Джотто замість звичайного золотавого тону на другий план увів пейзаж, таким чином поєднавши небесне із земним. Глибоким людським змістом наповнився в добу Відродження образ Мадонни, якому було надано більшої життєвості. Сам образ залишався символом моральної чистоти і духовності, але за модель обрано земну жінку. Особливе місце серед популярних сюжетів займала Таємна вечеря — остання трапеза Ісуса Христа зі своїми учнями. Головні мотиви, втілені у творах митців,— людська зрада, заклик любити одне одного, гідне прийняття своєї долі. Велика увага приділялася також міфологічним сюжетам. Для мистецтва Ренесансу характерний культ краси, перш за все

краси людини. Художники і скульптори прагнули у своїй творчості до природності, до реалістичного відтворення світу і людини. Митці перестали використовувати площинне зображення, живопис збагатився лінійною і повітряною перспективою, знанням анатомії і пропорцій людського тіла; вирішувалися проблеми точного малюнка, природного руху. Об'єктами мистецтва стали людське тіло, сучасні та релігійні сюжети. На відміну від середньовічного мистецтва Ренесансу є світським.

Специфіка мистецтва Ренесансу	
Відродження інтересу до античності	Права науки і розуму незалежні від церкви
Антропоцентризм замість теоцентризму	Світський характер мистецтва

Епоха Відродження залишається в історії «золотим віком» італійського мистецтва. На основі художніх досягнень цієї доби виникло і розвинулось мистецтво Нового часу.

«Титани» Відродження — мистецтво живопису

Спільність гуманістичного спрямування об'єднує різнопланових художників мистецтва Ренесансу. З XII–XIII ст. живопис починає відігравати більш значущу роль у становленні та розвитку європейського мистецтва. Західноєвропейський живопис повільно відходить від статичних застиглих форм до рухливості й динамічності. Основні риси живопису Відродження — реалізм і життєрадісність.

Класичним зразком Ранняго Відродження можна назвати творчий здобуток **Сандро Боттічеллі** (1445–1510). Його картини «Народження Венери», «Весна» та «Оплакування Христа» не тільки зробили ім'я художника безсмертним, а й стали однією з перших вдалих спроб передати на полотні красу людського тіла. Боттічеллі був неперевершеним майстром портретного жанру — гостро відтворював сповнений суперечностей і духовних пошуків внутрішній світ персонажів. Численні портрети він створив і на своїх фресках. Його невеликі за розмірами портрети відзначаються гостротою характерів та бажанням найточніше відтворити складний внутрішній світ людини.

Найпершим із мистецтв видатний **Леонардо да Вінчі** (1452–1519) вважав живопис. Загальновідомі та найяскравіші його твори — це картини «Мадонна Бенуа», «Дама з горностаєм», «Мадонна Літта», «Мадонна в гроті», «Автопортрет», «Джоконда», фреска «Таємна вечеря». Шедевром станкового живопису майстра вважається картина «Джоконда» («Мона Ліза», Лувр, Франція). Поява «Джоконди» дозволила поставити портретний живопис на один рівень із композиціями на релігійні й міфологічні теми. На полотні — психологічний портрет дружини флорентійського купця Франческо Джокондо. Це типовий образ для епохи Високого Відродження. Розкриття психології образу дозволило авторові передати багатий внутрішній світ молодій жінки: м'яка жіночність сполучена із сильним характером. Автор відтворив не один окремих момент стану людини, а складний і тривалий процес її духовного життя. Самодостатність людини, що має глибоке пізнання світу, виражена в усмішці та погляді. Одна з новацій Леонардо да Вінчі — своєрідна манера письма, так звана димчаста світлотінь (сфумато), яка у поєднанні з лінійною перспективою надає глибини простору.

Ще одним шедевром Леонардо да Вінчі є фреска «Таємна вечеря», виконана для трапезної монастиря Санта-Марія (Мілан, Італія) на відомий біблійний сюжет — Ісус Христос і дванадцять апостолів. Далеко не новому сюжету Леонардо надав власної інтерпретації, створивши психологічний портрет. Основна ідея фрески — засудження

зрадництва. Майстер відтворив момент реакції на слова Христа про його зраду кожного з дванадцяти апостолів: у їхніх очах гине остання надія на торжество істини і справедливості. Художник навмисно не відділив від загалу Іуду, бо його зрада є невід'ємною частиною людської реальності. Композиція сконцентрована на фігурі Ісуса, на нього спрямовані всі жести й погляди персонажів фрески. Головна ідея фрески — розкриття найважливіших проблем у житті людини: любові й ненависті, відданості й зради.

Да Вінчі також був чудовим скульптором. Окремо слід зупинитися на наукових досягненнях митця: полем його діяльності були анатомія, механіка, фізика, астрономія, математика та ін. Багатогранність генія сягнула межі людських можливостей того часу. Він винайшов своєрідний літальний апарат, підводний човен, водолазне знаряддя; експериментував із діючою силою пари; створив машини для прокатки золота і вибивання монет; розробив багато різноманітних пристроїв. Леонардо да Вінчі випередив свою епоху, яка не була готова сприйняти його науково-технічні ідеї, майже на чотири століття, а тому більшість із його винаходів були реалізовані лише в ХІХ–ХХ ст.

Із полотном «Несення хреста» видатного італійського художника Рафаеля Санті трапилась надзвичайна історія. Митець писав картину для одного з монастирів Палермо. На полотні був зображений Ісус, який несе хрест крізь натовп.

Торгівельне судно, на якому перевозили цю картину, потрапило в шторм і загинуло разом із людьми й усім крамом. Лише картину Рафаеля з волі провидіння хвилі винесли до генуезької гавані. Абсолютно неушкодженою її дістали з ящика і перевезли до Палермо. За висловами живописця Вазарі, це полотно вважається такою самою видатною пам'яткою острова Сицилія, як вулкан Етна.

Класичні традиції античності та дух християнства знайшли яскраве втілення у творчості **Рафаеля Санті** (1483–1520), якого називають найбільш світлим і життєрадісним художником Відродження. Творчий здобуток Рафаеля — це показ пластичної досконалості людського тіла, яке відображає внутрішню гармонію. Протягом життя митець шукав образ гармонійної і досконалої людини, знайшовши її в Мадонні, відображаючи потаємні відтінки почуттів матері у поєднанні ліричності образу з величчю душі («Сикстинська Мадонна», «Мадонна Коннестабіле», «Мадонна в зелені», «Мадонна Альба» та ін.).

Духовності й трагізму сповнений образ «Сикстинської Мадонни» (Дрезден, Німеччина), створеної на замовлення церкви святого Сікста. Це образ неперевершеної краси і величі, високої духовності та безмежного трагізму, материнської любові й материнської муки. Ще одним неперевершеним витвором Рафаеля є фрески залів Ватиканського палацу, де автор втілює головну ідею Відродження — зв'язок гуманістичних ідеалів з мистецькими традиціями античності. Показовою є фреска «Афінська школа», де митець зобразив античних філософів та вчених (Платона, Арістотеля, Піфагора, Діогена та ін.). Слід зазначити, що в образах античних мислителів Рафаель утілює і риси своїх сучасників (наприклад Леонардо да Вінчі).

«Першим майстром світу» діячі Відродження називали **Мікеланджело Буонарроті** (1475–1564) — талановитого живописця, скульптора, архітектора і поета. Звеличення людського тіла й духу — основна тема його творчості. Образ людини — це образ господаря Всесвіту, цілісної особистості, здатної на героїзм, сповненої творчої наснаги та

волі до життя. Із блискучої плеяди художників Високого Відродження Мікеланджело перевершив усіх за наповненістю образів громадським пафосом.

Найбільше Мікеланджело прославився як живописець. Творчим подвигом митця називають розпис стелі Сикстинської капели у Ватиканському палаці (1508–1512), де художник зобразив декілька сотень фігур. Фреска ілюструє події перших днів творення світу: небесні світила, відокремлення земної тверді від води, історія Адама і Єви, Всесвітній потоп. Основна ідея — гімн творчій могутності людини, прославлення її тілесно-духовної краси. Пізніше на вівтарній стіні Сикстинської капели (1535–1541) художник написав фреску «Страшний суд», зобразивши ще 400 фігур і по-новому розкривши цю біблійну тему — це акт торжества справедливості та відплати за гріхи, який під пензлем Мікеланджело перетворився у загальнолюдську трагедію.

Не можна залишити поза увагою творчу спадщину **Альбрехта Дюрера** (1471– 1528, Німеччина) — художника, гравера, архітектора, теоретика мистецтва, інженера і математика, автора першого автопортрета в історії європейського мистецтва (митець написав його в чотирнадцять років). Герой його творів — сильна, вольова енергійна людина, образ якої підноситься до божественних висот («Чотири апостоли», «Меланхолія» «Адам і Єва»). Найвищим досягненням митця вважаються п'ятнадцять гравюр на тему апокаліпсиса («Чотири вершники», «Битва архангела Михаїла з драконами», «Лицар, Смерть та Диявол», «Святий Ієронім», «Меланхолія»). Досить цікавою є серія портретів художника (автопортрети, портрети матері та батька). Як учений, Дюрер вивчав основи геометрії, досліджував закони перспективи, проблеми оптики, астрономії, архітектури; залишив немало кількість опублікованих наукових творів.

Також серед видатних майстрів епохи Відродження слід назвати живописців Сандро Боттічеллі («Народження Венери», «Весна»), Тиціана («Марія Магдалина, що кається», «Даная», «Втеча до Єгипту», «Святий Себастьян»), Джорджоне, Веронезе, Тінторетто та ін. Визначними митцями Північного Відродження стали Лукас Кранах Старший, Матіс Нітхардт, Ганс Гольбейн Молодший, Ієронімус Босх. В епоху Відродження живопис та скульптура вперше піднялися на вищий рівень, ніж архітектура.

Творчий геній в архітектурі та скульптурі

Пластичні мистецтва в добу Відродження переживали бурхливий розвиток. Бажання відродити мистецтво античності стало головною метою нової епохи. Архітектура Ренесансу відродила античні колони і деякі декоративні форми. XIV– XV ст. — це період зародження нового буржуазного світогляду, епоха творчої свободи й оспівування людської індивідуальності та краси. Однією з найбільш плідних була флорентійська школа.

В архітектурі Флоренції риси нового стилю в XV ст. започаткував італійський архітектор і скульптор **Філіппо Брунеллескі** (1377–1446). У 1434 р. він завершив велетенський купол Флорентійського собору, а пізніше Брунеллескі та інші митці звернулися до античної ордерної системи. Шедеврами його творчості стали капела Брунеллескі, величезний восьмигранний купол на флорентійському соборі Санта-Марія дель Фйоре, базиліка Сан-Лоренцо, капелла Пацці при церкві СантаКроче та оригінальні світські споруди. Його архітектурні та скульптурні твори несуть у собі риси античної простоти, пропорційності й гармонії. Такі риси стали характерними для всього мистецтва Відродження. Найяскравіше це виявилось у світській архітектурі. Було створено новий

образ світського міського палацу (палаццо), який мав свої характерні риси: чітке поверхове членування, здвоєні (парні) вікна, підкреслений карниз та ін.

Фонтан Безневинних (інша назва — фонтан Німф), зведений за проектом архітектора Сьєра Леско та прикрашений барельєфами скульптора Жана Гужона, є найдавнішим фонтаном Парижу.

Він розташований на невеликій вулиці з однойменною назвою. Колись на цьому місці було кладовище, на якому ховали бідняків — звідси й назва фонтана. Раніше споруда стояла на розі вулиць Берже та Сен-Дені. І лише у XVIII ст., коли на місці кладовища зробили майдан, її перенесли на нинішнє місце. Він представляє собою аркову споруду, з кожного боку якої зображені німфи, морські боги й тритони. Проте це лише копії барельєфів Гужона, а справжні витвори митця зберігаються у найвідомішому музеї Франції — Луврі.

Окрему увагу слід звернути на творчий здобуток італійського скульптора **Донателло** (1386–1466), якого в історії європейського Відродження вважають основоположником індивідуалізованого скульптурного портрета. На ранньому етапі творчості майстер дотримувався реалістичних принципів, не прикрашаючи людський образ. Вивчення пам'яток греко-римської пластики дещо стримало реалістичні прагнення митця. У його творчості виділяють два стилі: реалістичний і класичний. Але найкращими вважаються роботи, де, не захоплюючись зайвим реалізмом і творами старовини, Донателло шукав свої ідеали. Це можна сказати про статуї Святого Георгія, Давида і апостола Марка, кінну статую кондотьєра Венеціанської республіки Гаттамелати.

У XV ст. для архітектури була характерною імітація давньоримських споруд одночасно з порушенням рівноваги, що зумовило розвиток наступних стилів

— маньєризму та бароко. Ці особливості яскраво втілено у творчій діяльності **Дonato Браманте** (1444–1514). Свій могутній талант майстер розкрив під час будівництва Ватиканського палацу, каплиці Темп'єтто монастиря Сан П'єтро ін Монторіо, Палаццо делла Канчеллерія, а також у проекті величного собору святого Петра в Римі. Названі архітектурні твори відзначаються композиційною виразністю, монументальністю та витонченою пропорційністю. Творчість Браманте справила значний вплив не тільки на його сучасників, а й на подальший розвиток архітектури Італії та країн Європи.

Уже відомий нам у сфері живопису **Мікеланджело Буонарроті** вніс заряд вируючої енергії в пластичні мистецтва Ренесансу. Його твори вважаються найвищим досягненням скульптури доби Відродження. Антична скульптура для Мікеланджело завжди залишалась неперевершеним взірцем. Його вважають великим майстром обробки мармуру та досконалого зображення, у його скульптурах повною мірою виявилась сила й могутність мистецтва.

«П'єта» («Оплакування Христа»), що розташована в римському соборі Святого Петра, — перший серйозний твір Мікеланджело, який увічнив його славу. Митець спромігся вирішити в цій скульптурі надзвичайно складне композиційне завдання: передати трагічний зміст, не порушивши відчуття гармонійності й природності. Діва Марія тримає на колінах померлого Христа, як тримала б немовля. Іще однією важливою особливістю скульптури є привнесення в образ Марії глибокого психологічного начала. Митець показує живу материнську скорботу по своєму синові — не божественну, а реальну.

Неперевершеним стало поєднання елементів архітектури і скульптури в каплиці Медичі при церкві Сан-Лоренцо. До найкращих творів митця належить статуя «Мойсей», виконана для надгробку Папи Римського Юлія II. Одним із наймонументальніших творів митця є фрески стелі Сикстинської капели. Серед найвідоміших його скульптур — «Давид», «Вах», «П'єта». До творчого спадку Мікеланджело належить і його робота як архітектора над спорудженням собору Святого Петра в Римі. Купол собору, найвищий у світі, став і останнім великим творінням майстра, і передвісником епохи бароко. Мікеланджело, найяскравішого представника ренесансного мистецтва, вважають водночас засновником стилю бароко — через нові художні рішення та образи в різних видах мистецтва.

Виняткове значення для архітектури епохи Ренесансу мала діяльність уже відомого нам **Рафаеля Санті**. Як архітектор він також керував роботами зі спорудження собору Святого Петра в Римі і брав у них безпосередню участь. Крім того працював на розкопках Давнього Риму, захопившись вивченням античної архітектури, мріяв відродити образ цієї могутньої цивілізації. Зокрема, в Римі Рафаель збудував центричну за композицією і увінчану єдиною великою банею з ліхтариком церкву Сант-Еліджіо дель Орєфічі та витончену капелу Кіджі церкви Санта-Марія дель Пополо, палаці Каффарелі-Відоні та Бранконіо дель Аквіла з найбагатшою пластикою фасаду (обидва в Римі), палаццо Пандольфіні у Флоренції. Значним досягненням Рафаеля-архітектора стали проект і побудова вілли для Джуліо де Медичі. Архітектура Рафаеля відзначається благородною стриманістю форм і витонченістю інтер'єрів. Під час будівництва палаців Рафаель незмінно пов'язував малюнок і рельєф фасадного декору з особливостями забудови, з розмірами і призначенням будівлі, намагаючись надати кожному палацу індивідуалізованого вигляду.

Не можна оминати увагою творчість представника пізнього Відродження та маньєризму **Андреа Палладіо** (1508–1580), якого в мистецтвознавстві вважають засновником класицизму та найвпливовішим архітектором в історії західної цивілізації. Саме у творчості Палладіо можна спостерігати розквіт маньєризму — стилю, в якому трохи надмірний у деталях ренесансний формалізм став придатним до тактовного й вишуканого варіювання. Творчість митця підвладна суто секулярній (світській) архітектурі. Палладіо не будував костелів та будь-яких культових споруд. Він винайшов тип класичної приміської вілли, але в своїх будівлях ніколи і нічого не копіював. Його творчому генію належать палаццо Вальмарано, вілла Барбаро, вілла Ротонда, театр Олімпіко в Віченце та ін.

Таким чином, Пізнє Відродження ознаменувалося розвитком зрілого Ренесансу та маньєризму. Мистецтво маньєризму відсунуло на другий план значення людської особистості в мистецтві, бо виникла нова суперечність між ренесансною гармонією і новою бароковою пластикою й динамічністю. Маньєризм відобразив кризу гуманістичного мистецтва Відродження. Часто вважають, що маньєризм не є самостійним стилем, і вбачають у ньому ранню фазу бароко

Музичне мистецтво — оновлення жанрової мови

Епоха Відродження стала новим етапом не тільки в історії мистецтва, а й в історії людства. Відродження — період нових соціальних відносин, де носіями нового строю стають буржуазні кола Італії, Франції, Нідерландів. Це суспільна сила, що створила свою

культуру та мистецтво. Важливу роль у будівництві нової мистецької епохи почали відігравати Відень, Амстердам, Нюрнберг, Севілья та інші міста Європи. В епоху Відродження зростає роль мистецтва в культурному житті суспільства, а тому соціальні коливання впливали на музичний простір, позначивши загальний напрям його розвитку, основні образно-тематичні, жанрові та стилістичні риси.

XIV–XVI ст. — період формування націй у європейських країнах. Цей процес відобразився в музичному мистецтві, зокрема в народній пісні. Національний пісенний фольклор з його характерними темами, жанрами, інтонаційним строєм виник у Франції, Іспанії, Чехії, Польщі, Сербії, Угорщині, Німеччині, Нідерландах. З місцевого фольклору складався й загальнонаціональний. Формування націй не тільки породжувало національні жанри, манери, прийоми, стилі музики з їхніми типовими мелодичними зворотами й складом — нації формувалися й зміцнювалися в боротьбі проти іноземного загарблення, а пісня стала духовною зброєю. Так, визвольна війна чеського народу спричинила виникнення гуситських гімнів. Націоналізація музики, що почалася з надр народної культури, визначила шляхи професійного мистецтва. Селянська революція створила свої пісні й гімни, музичне мистецтво відображало політичну мету класової боротьби. Швидко розвивалось міське музичне життя: німецькі мейстерзингери, італійські лаудисти, іспанські романсеро існували і раніше, але тепер вони виступали на боці селянських мас і стали великою рушійною культурною силою.

Оновлення музичного життя й мистецтва означало демократизацію музики, глибинне звернення до народнопісенної творчості. Звідси брала натхнення світська й духовна музика. Однак у співвідношенні цих двох музичних галузей дещо змінилось. Раніше музичний професіоналізм був монополією церкви. Тепер ситуація змінилась: церковна музика ще зберігала владу над вокальноінструментальними жанрами (меса), однак розвитку набувала світська музика (італійські мадригали, французькі багатоголосні пісні (шансон), англійські арії та балади).

Світська музика відтворювала картини рідної природи, сільського та міського побуту, турботи людини — реальне життя стало головною темою поезії та музики. Нове, світське мистецтво вимагало збагачення музичних форм, нових прийомів та виражальних засобів. Звернення до народних джерел, особливо в північно-західній Європі (Англія, Нідерланди), сприяло поширенню в музиці багатоголосного складу (поліфонічна меса, мотет, мадригал).

Але перемогою над володарюванням церковної традиції була інструментальна музика. Тепер лютня, віхуела (гітара), орган, верджіналь (англійський різновид клавесина) стали невід'ємною частиною музичного мистецтва, для них була створена музична література, з'явилися віртуози-виконавці: лютністи Войцех Длугорай в Польщі, Валентин Греф Бакфарк в Угорщині, органісти Франческо Ландіно в Італії, Антоніо де Кабесон в Іспанії та ін.

Нових вершин досягла теорія музики, розвиваючи мистецтво співу та гри на музичних інструментах. Так, у Франції з'явився теоретик-гуманіст Філіп де Вітрі, який звільнив музику від церковної догми та розвинув нове мистецтво «ars nova», в Італії Джозеффо Царліно створив науку про гармонію, у Швейцарії Глареан (Генріх Лоріс) створив учення про мелодію, підійшов до обґрунтування художньої закономірності мажорно-мінорного та гомофонно-гармонійного складу. Не тільки світська, а й церковна музика пізнала ідеї

гуманізму і художньої краси.

Отже, відродження античної традиції стало не самоціллю мистецтва Ренесансу. Його основою був гуманізм, возвеличення людини в прекрасній гармонії з природою, звільнення від диктатури церкви та перемога «життєрадісного вільнодумства». Це відображалось у сонетах Петрарки, в живописі Рафаеля Санті й Альбрехта Дюрера, в монументальних скульптурах Мікеланджело, в зодчестві Брунеллескі, у французьких багатоголосних піснях.

Якщо за часів Середньовіччя європейське музичне мистецтво великою мірою було пов'язане із церквою, то епоха Відродження відкрила для музики нові перспективи. У різних країнах виникали світські жанри, витоки яких були пов'язані із народною творчістю.

У Франції одним із основних музичних жанрів Відродження став шансон («пісня»). Його джерело — народні пісні й творча спадщина середньовічних трубадурів. За змістом та настроєм твори шансон могли бути найрізноманітнішими: побутові, жартівливі, сатиричні, ліричні та ін.

Винайдення друкарського верстата надало композиторам можливість друкувати та поширювати ноти власних творів. Тож саме Відродження стало відправною точкою розвитку класичного музичного мистецтва.

Музичне Відродження розвивалося нерівномірно, а циклічно країнами Європи: у XIV ст. — розвиток мистецтва «ars nova» в північних ірландських містах; у XV ст. — так званий «затишок» італійського Відродження та розвиток нідерландської поліфонії; у XVI ст. нідерландська школа завершила свій розвиток, а Відродження просувалося іншими країнами Європи; в Італії — новий спалах Відродження, пов'язаний з кульмінацією мадригального жанру і культурою багатоголосся. У XVI ст. вершиною французького Відродження стала багатоголосна пісня шансон (chansons).

Зміна феодальних відносин капіталістичними привела до виникнення нових торговельних шляхів та міжнародних відносин. Так, нідерландські музиканти спирались не тільки на власні народні пісні, а й на досвід англійських та італійських поліфонічних шкіл. У свою чергу нідерландці справили вплив на музичне мистецтво Німеччини, Франції, Італії, Польщі, а італійські та французькі поліфоністи вплинули на долю іспанської музики.

Отже, для Ренесансу в музиці, як і в інших видах мистецтва, характерне відновлення інтересу до античної традиції, прагнення відобразити багатоманітність світу й одночасно його гармонію та благозвучність, розкриття краси й неперевершеності земного буття

Мистецтво літератури — народження нових жанрів

Гуманістичні тенденції доби Відродження яскраво втілилися в мистецтві літератури. Відродження (Ренесанс) в історії європейської літератури охоплює XIV–XVI ст. Частково риси Відродження присутні й у літературному мистецтві Сходу. Основний об'єкт літератури Ренесансу — людська особистість. Охопивши весь європейський світ, література Відродження набула в кожній країні своїх регіональних особливостей та національних рис.

Перші витоки гуманістичної ідеології мистецтва Ренесансу знаходимо у творчості італійського поета й мислителя Данте Аліґ'єрі (1265–1321), який пропонував учення про подвійне призначення людини («два види блаженства

— перше досягається в земному житті, друге — після смерті»). Данте вважав, що людина у своїй діяльності має бути вільною. Творчість майстра свідчить, що нова епоха виявляла неабияку цікавість до людини та її земного буття. Так, твір «Божественна комедія» сповнений картинами життя сучасної для автора Італії, незважаючи на те, що сюжет твору далекий від повсякденності.

«Першим гуманістом» в історії європейської літератури називають італійського поета Франческо Петрарку (1304–1374), який започаткував тенденцію збирання та ґрунтовного дослідження пам'яток античної літератури. Петрарка заклав основи нового світорозуміння, в центрі якого стояла людина. Його творчий геній прославився сонетами («Книга пісень»), у яких автор оспівував почуття земної людини. Вважається, що саме сонети Франческо Петрарки (близько 400) започаткували європейську лірику.

За часів Петрарки, у другій половині XIV ст., сформувалась нова філософія Відродження. Митці припинили займатися тлумаченням чужих праць і стали творцями нових текстів та нових художніх ідей. Своєрідність цієї філософії яскраво проявилась у Флорентійській академії (названа Платонівською, 1459 р.), що була вільним об'єднанням інтелектуалів, які цікавились античною філософією, займалися вивченням та перекладом праць античних авторів. До академії входили представники мистецьких кіл, політичні діячі та представники духовенства. У центрі уваги діячів академії була людина — утверджувалась вагомість людської індивідуальності. Завдяки зусиллям діячів Платонівської академії італійській мові замість латини було надано статусу наукової.

Ідеали Платонівської академії вплинули на творчість видатного гуманіста Еразма Роттердамського (1469–1536). Його літературна і наукова спадщина творчо насичена й дуже різноманітна («Похвала Глупоті», «Війна мила тим, хто її не знав», «Жалоба миру», «Проповідник» та ін.). Твори мислителя торкаються морально-філософських, педагогічних, філологічних та богословських тем. Він також писав сатиричні твори, займався перекладом античних авторів. Еразм Роттердамський став пропагандистом ідеалів людяності та справедливості; поклонявся людині, вірив, що вона здатна творити добро, та засуджував війну.

Боротьбу з обмеженням духовної свободи людини відображено у творчості французького письменника Франсуа Рабле (1493/94–1553), зокрема в його знаменитому романі «Гаргантюа і Пантаґрюель». Його творчість просякнута ідеями гуманізму та негативним ставленням до середньовічної схоластики й догматизму; він закликав до духовної свободи, радості земного буття, віри в людське добро. Рабле демонструє надзвичайну розвиненість і фантазійність сюжетної лінії, винаходить нові (іноді кумедні) поняття, комбінуючи просторіччя з високим літературним стилем.

«Божественна комедія» Данте Аліґ'єрі — найвидатніший твір, який об'єднав дві епохи — Середньовіччя та Відродження. Поема увібрала все найкраще, що було в середньовічному християнстві, та стала першим проявом втілення гуманістичних принципів нової ренесансної літератури. «Комедія» — це палка молитва Богові й прониклива любовна поезія, вшанування античності й гімн святим, оспівування християнських чеснот і роздуми про риси людської особистості. Сам автор назвав свій твір просто «Комедією». Дотримуючись середньовічної традиції, Данте мав на увазі поетичний твір, написаний народною мовою (не латиною), який має жажливий початок та добрий фінал. Слово «божественна» до назви поеми додав пізніше інший відомий

італійський письменник Джованні Боккаччо.

Література Ренесансу пронизана новими гуманістичними віяннями. Слід відзначити ідею гуманізму та критичне ставлення до християнських соціальних утопій у творах англійського письменника-гуманіста Томаса Мора (1478–1535) («Утопія») та італійця Томмазо Кампанелли (1568–1639) («Місто Сонця»). Останнє «прощавай» лицарству звучить у романі іспанського новеліста, драматурга і поета Мігеля де Сервантеса «Хитромудрий ідальго Дон Кіхот Ламанчський». Трагедію ренесансної особистості розкрив у своїх творах англійський драматург Вільям Шекспір («Гамлет», «Отелло», «Ромео і Джульєтта», «Юлій Цезар», «Макбет», «Король Лір», «Річард III» та ін.).

Отже, у творчості Петрарки, Рабле, Шекспіра, Сервантеса виражено нове розуміння життя, відкинуто рабську покірність, яку проповідувала церква. Автори зображували людину як вище творіння природи, яке у своїх творах вони намагаються розкрити й зрозуміти через красу фізичного вигляду, багатство душі й розуму. Для реалізму літератури Відродження характерна масштабність образів (Гамлет, король Лір), поетизація їх зображення, сильних почуттів і одночасно високе напруження трагічного конфлікту («Ромео і Джульєтта»). Для літератури Відродження характерні різні жанри, але переважали в ній новели, сонети, драми. Набула поширення публіцистика і філософська проза.

В історії європейської літератури були й трагічні часи. Так, у XVI ст. в Європі запалали вогнища з вилучених книг. Це було пов'язано з появою «Індексу заборонених книг», який з'явився в першій половині XVI ст. як спроба зберегти духовну монополію католицької церкви в розвитку мистецтв, зокрема в галузі літератури. Серед заборонених книг — трактати П'єра Абеляра, «Монархія» Данте Аліг'єрі, сонети Петрарки і твори інших видатних діячів Відродження.

Доба Відродження є надзвичайно багатим періодом в історії європейської літератури. Мистецтво цього періоду звернене до особистості, яка задовольняє власні інтереси і реалізує свої наміри та прагнення. Культурні діячі епохи Відродження заклали основи для кардинальних змін у світогляді суспільств Європи, для вивільнення людини з-під влади церкви для вільного розвитку культури та людської особистості. На основі художніх досягнень доби Відродження розвиватиметься наступна епоха Просвітництва.

Демократизація театрального мистецтва

Середньовічні театральні жанри (містерії і фарси) досить довго залишалися панівними — майже до кінця XV ст. Театр пізніше, ніж інші види мистецтва, перейняв естетичні ідеали Відродження. Це зумовило зміни в усіх аспектах театрального життя: з'явилися нові жанри, форми й театральні професії; мінялися принципи театрального мистецтва. У середині XVI ст. в Італії виник перший професійний європейський театр — «комедія дель арте», (*commedia dell'arte*, або комедія масок). Вистави цього театру являли собою акторські імпровізації на основі короткого схематичного сценарію, з музичними і танцювальними номерами. Дійства нового театру, розгортаючись на сценах міських майданів, витіснили середньовічні містерії.

Найхарактернішою рисою ренесансних постановок був принцип узагальненого зображення людини (типажу), що зумовило появу постійних типів-масок і формування сатиричного пласту вистав. Незалежно від сюжету персонажі не змінювалися: слуги (Брігелла, Арлекін, Коломбіна), жадібний купець Панталоне, зухвалий Капітан, базіка

Лікар та ін.

Через суспільний попит на театральні видовища збільшилась кількість мандрівних труп. А постановки трагедій і комедій усе більше супроводжувались музикою і танцями. Демократичні віяння театального мистецтва дозволили реалізуватися творчості аматорських колективів.

Епоха Ренесансу змінила традиції театального середовища. Театральна художня мова Відродження набувала ознак професійного мистецтва. Виникали постійні акторські товариства (наприклад лондонський театр «Глобус», актором якого був Шекспір) та приватні антрепризи. Трупи були невеликі, зазвичай ядро товариства складали шість-вісім акторів. Отже, театр Відродження — це початок театру професіоналів.

Свої вершини театр Відродження досяг в Англії, увібравши та відтворивши на театральній сцені всі сфери життя. І головним дивом епохи став Вільям Шекспір, відомості про якого сьогодні дуже суперечливі: одна з версій говорить про творчий геній актора глобусівського театру, друга припускає, що «Шекспір» — це псевдонім вельможної особи або навіть групи осіб.

Геній Шекспіра поєднав усі попередні досягнення мистецтва драми, втілюючи їх на сцені. Театр Шекспіра був не тільки підсумком розвитку національного англійського театру, а й певною мірою підсумовував досягнення драматичного мистецтва Античності й Середньовіччя. За часів Шекспіра акторське мистецтво було досить новим, і жіночі ролі продовжували виконувати чоловіки. П'єси митця дуже різнохарактерні. Так, перші його проби пера насичені життєрадісністю, прославленням здорової, сильної, відважної та волелюбної людини (комедії «Приборкання непокірної», «Сон літньої ночі», «Два веронці», «Комедія помилок», «Багато галасу даремно», «Дванадцята ніч»). Перша велика трагедія Шекспіра, яка здобула визнання, — «Ромео і Джульєтта», пізніше — «Юлій Цезар», «Гамлет», «Король Лір», «Макбет», «Отелло». Багато людських пристрастей, злети і падіння зобразив великий драматург, розкриваючи нестерпний тягар душі принца данського, тяжкі страждання ревнивця Отелло, розчарування короля Ліра, муки сумління Макбета.

У творчості Шекспіра проявилася характерна особливість літературної драми і театального мистецтва Пізнього Відродження — сполучення різнорідних жанрових елементів. Таке славнозвісне поєднання трагічного й комічного досягло найбільшої гостроти у трагедіях «Гамлет» і «Король Лір».

Італійський архітектор і художник-декоратор Серліо Себастьяно зробив значний внесок у мистецтво сценографії епохи Відродження. У своєму «Трактаті про архітектуру» він виклав три принципи створення театральних декорацій. Сцена для комедії мала представляти «надзвичайно вузьку й глибоку перспективу вулиці з чисельними крамницями й будинками, що дає можливість із легкістю збільшити кількість картин у п'єсі».

Сцена трагедії — «міський майдан із громадськими будівлями в суворому стилі».

А сатиричні іділії та фарси «мають розіграватися на тлі декорацій у дусі пасторалі (умиротвореного сільського пейзажу в ніжних світлих тонах).

Якщо біля витоків ренесансного мистецтва стоїть геніальний Данте, то завершує епоху не менш велична постать геніального Шекспіра. Оновлення театру, що відбулося в епоху Відродження, було підготоване попередніми досягненнями мистецтва — старовинними

майданними видовищами, середньовічними легендами й історичними хроніками, античними драмами і міфами, народним епосом, ренесансною літературою. І саме творчість Шекспіра, зібравши все воєдино, надала драматургії нового характеру та звучання. У Шекспіра події за часом охоплюють усе життя героя, на відміну від античної драми, де події відбувалися в одному місці за короткий проміжок часу. Тому у Шекспіра спостерігаємо складний розвиток сюжету за різних життєвих обставин героя. Окрім головного героя в подіях беруть участь і другорядні герої. Абсолютно новий художній принцип Шекспір поклав в основу трактування характеру головного героя: він демонструє не одну рису характеру (хорообрість або, навпаки, боягузтво), герой Шекспіра складний, сповнений суперечностей. Шекспір відійшов від жанрового поділу драми, у своїх творах він сміливо поєднував і серйозне, і кумедне.

В Італії, яка стала колыскою епохи Відродження й мистецтва Ренесансу, театр не досягнув таких вершин, як образотворче мистецтво, архітектура або література. Однак він поступово перейняв настрої ренесансної доби. Так, поряд із традиційними античними театрами будували й нові, що поєднували сцену і глядацьку залу. В XVI ст. існували стаціонарні театри, які мали постійне приміщення і трупу. Це розширило можливості театру: у постановках почали по-новому використовувати музику, світло, декорації, що привело до становлення нової театральної форми — класичної опери. Оперне мистецтво, зародившись в Італії, поширилось і здобуло величезну популярність фактично на всьому європейському просторі.

Зокрема, вдосконалювалося декоративне оформлення вистав. Так, в Італії склався тип архітектурно-перспективної декорації, що зображує міську площу або вулицю, яка йде в далечину. Її створювали за допомогою розписаних, натягнутих на рами полотен, що відтворювали одне незмінне місце дії. Такі декорації споруджували Бальдассаре Перуцці, Себастьяно Серліо та вже знайомий нам Донато Браманте. Оперне мистецтво у своєму розвитку задля збільшення видовищного ефекту вимагало зміни й розширення нерухомих статичних декорацій. Ці пошуки нових ефектів наприкінці XVI ст. привели до використання спеціальних сценічних механізмів, які дозволяли змінювати декорації перед очима в публіки. Найбільшого поширення такі тенденції набули вже в наступну епоху Просвітництва. В останні десятиліття XVI — на початку XVII ст. театри виникли в більшості європейських країн

ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Мистецтво є невід'ємною частиною історії нації. Як система соціальноісторичних цінностей воно має певну будову і розгортається в культурноісторичній перспективі. Територіальне роздроблення України тривало не одне сторіччя, і таке становище впливало на розвиток культурно-мистецького простору. Розвиток мистецтва та формування художніх смаків на теренах України в добу Раннього Відродження на початку XIV ст. можна спостерігати на тлі утворення нової державної формації — Галицько-Волинського князівства. Провідна роль у мистецькому житті належала стольним містам (Володимир, Галич, Холм та ін.). Посилення містобудівництва привело до відокремлення ремесла від сільськогосподарського виробництва. У містах розвинулося виробництво одягу, бойового спорядження, обробка хутра та шкіри, гончарство, ливарництво, ювелірне виробництво. Історична ситуація XIV ст. зумовила розвиток архітектури. Зокрема, татарська навала не припинила, а, навпаки, розвинула

містобудівництво, бо постійні руйнівні напади вимагали оновлення та нової забудови міст.

Для розвитку освіти необхідно мати розвинуте письменство та літературу. У Галицько-Волинському князівстві було багато перекладних творів, також активно розвивалася власна перекладацька діяльність. У літературі важливе місце ще з часів Середньовіччя посідали оригінальні твори, розвивалась морально-повчальна література.

Нагадаємо, що Галицько-Волинське князівство успадкувало мистецькі надбання Київської Русі, отже, продовжувало розвивати мистецтво архітектури, живопису, художні ремесла. Зокрема, розвинулося кам'яне зодчество. Високого рівня досягло також мистецтво живопису, яке в добу Відродження набуло витонченості, самобутності та реалістичності. Широко побутували монументальний живопис та книжкова мініатюра. Монументальний живопис поширився у формі настінного розпису (фрески) та у вигляді мозаїки. Так, оздоблення інтер'єрів палаців, храмів і княжих дворів здійснювалось мозаїками, фресками, різьбленням каменю, іконами.

Формування мистецького середовища та художніх смаків, розвиток стилів і напрямів залежить від багатьох зовнішніх соціополітичних, економічних та низки інших чинників. Історична ситуація, що склалася в польсько-литовську добу в Україні (XIV–XVI ст.), істотно позначилася на розвитку культурно-мистецького простору. Загалом ці обставини не припинили культурного процесу на українських землях, лише надали йому специфічних особливостей:

- по-перше, українські землі поновили економічні й мистецькі зв'язки з західними державами, які були зруйновані в період татаро-монгольської навали;
- по-друге, українське мистецтво зазнало істотного впливу ідей європейського Відродження, зокрема поширення гуманізму;
- по-третє, культурний процес в українських землях тривав в умовах гострої релігійно-політичної боротьби за сфери впливу між сходом і заходом.

Указані особливості притаманні всім сферам українського мистецтва доби Відродження, але найактивніше вони виявились у сфері освіти та книгодрукування. Важливою подією в житті Європи, яка не могла не відбитися й на українському ґрунті, в середині XV ст. була поява книгодрукування.

Успенська церква, що у Львові, являє собою цілий архітектурний ансамбль, який по праву можна назвати геніальним творінням української епохи Відродження. Ансамбль складають: сама церква, дзвіниця (вежа Корнякта) та каплиця Трьох святих.

Вежа вважається найгарнішою спорудою міста. 1779 року в її дзвін потрапила блискавка, і він розплавився. Чотири роки знадобилося мир'янам, щоб відлити новий. Нині його мелодійний голос щодня пливе над містом. У внутрішньому оздобленні храму збереглися найцінніші ікони першого іконостаса, виконані живописцем Федором Сеньковичем, адже мала типографію, музей, школу та бібліотеку. Саме в ній 1918 року відбулось зібрання Української Народної Ради — парламенту Західноукраїнської Народної Республіки.

Важливими культурно-мистецькими та релігійними осередками, які стали на захист української православної церкви, були так звані братства. Їхня діяльність стала особливо помітною в XV–XVI ст., коли посилювалась боротьба з католицизмом. Перші братства виникли у Львові в 30–40-х рр. XV ст. Через появу братств відбулися зміни й у музичному

мистецтві, бо професійна музика того часу, окрім монастирів і храмів, зосереджувалась у братських школах і академіях. У братських школах, найбільші з яких розташовувалися у важливих культурномистецьких центрах — Львові, Києві й Луцьку, вивчалися «сім вільних наук», до яких входила і музика. Ці братства об'єднували прогресивних і найбільш освічених та свідомих представників української інтелігенції. Згодом братства з'явилися в усіх великих містах України. До XVI ст. остаточно сформувалась ідеологічна та освітня програма братств — це боротьба за православну віру, рідну мову, розвиток письменства, освіти, культури і мистецтва.

Зокрема, братські школи стали першими осередками музичної освіти і професійного хорового мистецтва. Обов'язковими дисциплінами були церковний спів по нотах і музична грамота. У бібліотеках можна було знайти книжки «друкованої музики» (частіше з кращими зразками європейського мистецтва) та рукописи церковних наспівів. При багатьох братствах існували великі хори, які славилися своїм мистецтвом співу. Крім того, під керівництвом учителя музики учні повинні були співати в хорі не лише богословські тексти, але й вивчати світські твори або супроводжувати театральні декламації (шкільні драми).

Отже, новітні стильові тенденції епохи Відродження були помітні фактично у всіх видах мистецтва, зокрема в музичному. У другій половині XV ст. в музичному мистецтві відбувся стильовий злам, відкривши шлях новим напрямом, які вимагали високої виконавської культури. У XVI — на початку XVII ст. настав період розквіту церковного співу — це вже мелодично складний наспів, багатий на широку розспівність. У ньому виникають імпровізаційні варіанти розспівів, пов'язані з місцевими співацькими традиціями: Київський, Лаврський, Чернігівський та ін. Досягши свого апогею в XVI — на початку XVII ст., знаменний спів глибоко увійшов у інтонаційний стрій української музичної мови та вніс свою семантику. В історичних документах наступного XVII ст. можна знайти численні згадки про прекрасний хор вихованців Києво-Могилянської академії, про оркестр, у якому учні не тільки грали, а й самі ним керували.

Найбільша увага приділялася церковному співу, проте і світська музика, а особливо музичний супровід до театральних вистав, шкільних драм, що їх розігрували самі учні, не залишалась поза увагою. Навіть така сувора у своїх законах і звичаях спільнота, як Запорозька Січ, не цуралась музики. Для занять музикою серед хлопчиків 10–12 років вибирали найздібніших, наділених гарним голосом і слухом, та залишали їх при запорозькому війську.

У XVI ст. в школах та академіях під керівництвом учителя музики учні, окрім церковних творів, вивчали світські твори, написані для привітання іменитих гостей або супроводу театральних декламацій на грецькі, латинські та українські тексти, так звані шкільні драми, у яких церковні сюжети розігрувались із цілком «світською» пишністю. Такі вистави супроводжувались музичними номерами, збагачувались розкішними костюмами та декораціями. Шкільна драма виникла в Україні в XVI–XVII ст. Її витoki — у віршованих діалогах, які практикувались у братських школах за зразками західноєвропейських та польських театрів.

Шкільні драми стали надзвичайно важливим елементом музичного виховання студентів. Вони писались переважно на біблійні сюжети, які ілюстрували життя святих («Іосиф Патріарх», «Комедія на Успіння Богородиці» або «Комедія на день Різдва

Христового»). Музика в шкільних драмах посідала важливе місце, до неї входили канти, коляди і псалми. Так відбувалися зближення і взаємовплив народної й церковної професійної музики. Шкільна драма була надзвичайно важливим елементом не лише музичного, а й морально-етичного виховання.

Отже, українське мистецтво доби Відродження являло собою розвинуте високопрофесійне середовище, яке увібрало надбання європейського гуманістичного Ренесансу, при цьому зберігаючи власні традиційні художні набуток.

ПРОСВІТНИЦТВО — БУРХЛИВИЙ РОЗКВІТ СТИЛІВ МИСТЕЦТВА

Доба Просвітництва є великою самостійною епохою в історії європейського мистецтва, яка вмістила декілька мистецьких стилів: маньєризм, бароко, рококо і класицизм. Це одна з найцікавіших епох в історії мистецтва — динамічна й контрастна, водночас гармонійна й яскрава, яка вперто шукала стабільності, а тому чимось нагадує сучасність. Мистецтво Просвітництва відмовилось від статичної антропоморфної картини світу. Формування капіталістичного виробництва сприяло утвердженню високих темпів економічного й технічного розвитку, що, безумовно, відбилося на культурно-мистецькому середовищі.

Європейське Просвітництво: мистецькі напрями і стилі

Провідна роль у мистецтві доби Відродження належала Італії, а в епоху Просвітництва неможливо виділити одну провідну країну. В авангарді мистецького європейського життя перебували Італія, Іспанія, Франція, Голландія, Фландрія. У XVII ст. культурно-мистецький простір стає багатонаціональним і багатомовним. Середньовічна латина поступається місцем національним мовам, що збагатило європейську культуру та мистецтво традиціями народної творчості, зробивши мистецькі досягнення доступними для народів світу.

Основою у процесі формування мистецького простору Просвітництва стали світоглядні ідеї, започатковані науковою революцією кінця XVI — XVII ст. У XVII ст. сформувалася нова картина світу, яка ґрунтувалася не на церковних догмах, а на експериментальних даних та математичних методах обробки таких даних. Розум стає основою пізнання і поведінки людини, відбулося остаточне розмежування релігії і науки, хоча релігія залишилась провідною духовною засадою культурно-мистецького та наукового простору. Переважна більшість учених і митців були глибоко релігійними людьми, і віра залишалася джерелом творчого натхнення. Наприклад, Галілео Галілей у «Зоряному віснику» писав, що свої відкриття за допомогою телескопа він здійснив завдяки божественній благодаті, яка просвітлила його розум. У цей період виникає так званий «трагічний гуманізм», причиною якого стає зникнення впевненості людини у перемозі добра і загострення відчуття трагічних суперечностей у світі.

На такому ідеологічному ґрунті формуються й розвиваються декілька мистецьких стилів. Одним із них став маньєризм (італ. *manierismo* — манера, стиль) — мистецький стиль другої половини XVI — початку XVII ст. Частково маньєризм відносять до періоду кризи Високого Відродження. Естетичним критерієм стилю стає не наслідування природи, а суб'єктивна «внутрішня ідея» художнього образу, що народжується в душі митця. Вважається, що маньєристи заклали основи для епохи бароко через культивування уявлень про ефемерність світу і хиткість людської долі. Маньєризм яскраво проявився в мистецтві Італії. Творчі набуток митців маньєризму просякнуті

трагізмом і містичною екзальтацією. Їхні твори відзначаються гострими колористичними і світлотіньовими дисонансами, ускладненою й перебільшеною експресивністю поз і мотивів руху, подовженням пропорцій фігур, віртуозним малюнком, де лінія, що окреслює об'єм, отримує самостійне значення. Діяльність італійських майстрів за межами своєї країни — у Франції, Іспанії, Чехії — сприяла перетворенню маньєризму на загальноєвропейське явище.

В основі мистецтва класицизму покладені раціональні засади. Прекрасним з точки зору класичного мистецтва є лише те, що впорядковане, розумне, гармонійне. Головні принципи класицизму сформульовані французьким письменником Нікола Буало у трактаті «Поетичне мистецтво». Вони передбачали розділення на так звані «високі» та «низькі», що, в свою чергу, мали певні особливості художньої виразності й форми. Зокрема в літературі й театральному мистецтві до «високих» жанрів належали ода, дифирамб, героїчна поема, трагедія; до «низьких» — епіграма, басня, комедія, сатира. А в живописі «високий» та «низький» стилі відповідно розподілялись між портретом, історичним, міфологічним, релігійним та натюрмортом, пейзажем, побутовим жанрами.

Наступним мистецьким стилем, який охопив не тільки мистецтво, а став культурним явищем епохи було бароко (португал. *perola barroca* — перлина неправильної форми). На відміну від спокійної і врівноваженої картини буття ренесансного мистецтва, бароко — це бурхливий, збентежений і динамічний світ. Цей стиль розквітнув у результаті глибокої духовної й релігійної кризи суспільства, ставши відображенням нового уявлення про світ і місце людини в ньому. Людина в мистецтві бароко представлена вже не як центру Усесвіту, а як багатопланова особистість зі складним світом переживань, втягнута у всі конфлікти життя. Архітектурі, образотворчому мистецтву, літературі, музиці притаманні фантазійність, феєричність, емоційність і динамічність. Відійшовши від ренесансних уявлень про чітку гармонію та закономірність буття, мистецтво бароко будувалося на колізії між людиною і зовнішнім світом, між ідеологічними і чуттєвими потребами, розумом і природними силами.

Разом із бароко розвивається мистецтво класицизму (латин. *classicus* — зразковий) — художній стиль і естетичний напрям європейського Просвітництва. Важлива риса класицизму — звернення до образів і форм античного мистецтва як ідеального естетичного еталона. Класицизм відштовхується від попередньої епохи Відродження, він протистоїть мистецтву бароко й активно співіснує з ним. Суспільне і приватне, розум і почуття, цивілізація і природа в класицизмі поляризуються, стають взаємозаперечними поняттями. Висунувши принцип «наслідування природи», класицисти вважали неодмінною умовою творчості дотримання непорушних правил, що визначали закони художньої форми, в якій і виявлялася розумна творча воля митця, що перетворює життєвий матеріал у прекрасне, в художній твір. Вони вважали, що мистецтво покликане явити ідеальну закономірність світобудови, часто приховану за зовнішнім хаосом і безладом дійсності.

Класицизм надає величезного значення суспільно-виховній функції мистецтва. Естетика класицизму встановлює сувору ієрархію жанрів, які діляться на «високі» (в літературі й театрі — трагедія, епопея, ода, в живописі — історичний, міфологічний та релігійний жанри) і «низькі» (в літературі й театрі

— комедія, сатира, байка, в живописі — так званий «малий жанр» — пейзаж, портрет, натюрморт). Кожен жанр має суворі межі й чіткі формальні ознаки; не допускається ніякого змішання піднесеного і низького, трагічного і комічного, героїчного і буденного.

Завершує яскраву епоху Просвітництва мистецький стиль рококо (франц. госо, від орнаментального мотиву рокайль), який сформувався у Франції та поширився в європейських пластичних мистецтвах на початку XVIII ст., а в літературі — протягом усього XVIII ст. Рококо зародився в часи кризи ідеології абсолютизму і ввібрав властиве аристократії тяжіння до втечі від дійсності у світ театралізованої гри.

Культурно-мистецька епоха Просвітництва заклала підвалини для формування художніх напрямів та стилів нової епохи.

Образотворче мистецтво: національні художні школи

В епоху Просвітництва відбувалося піднесення національних традицій, яке виявилось в художніх напрямках і стилях. Яскравим живописним стилем, основи якого було закладено ще за доби Відродження, став маньєризм. Він поширився на початку Просвітництва, зародившись у мистецтві Італії, де й отримав найбільш яскраві прояви. Серед живописців варто виділити Якопо Понтормо, якого вважають одним із засновників маньєризму. Віртуозну композиційну майстерність Понтормо демонструють гостросюжетні алегоричні фрески на віллі в Поджо-аКаяно. Пізнішим композиціям майстра («Покладення в труну») та портретам («Жіночий портрет») притаманна внутрішня тривога, напруженість колориту. Його твори вирізняються надзвичайною виразністю контурів, гнучкістю і рухливістю ліній. Живописець Фйорентіно Россо створив яскраві фрески, віттарні образи та картини на релігійні сюжети. А художник і скульптор Доменіко Беккафумі одним із перших почав наслідувати стилістику маньєризму. Його твори відзначаються похмурим настроєм, елементами монументальності та відсутністю орнаментів на одязі персонажів. Для митця характерні незвичайне трактування сюжетів, пошуки фантастичних світлових ефектів та експерименти з перспективою. Творчість цих майстрів розкриває основи маньєризму, пройнятого трагізмом і містицизмом. Їхнім творам властиві гострі колористичні та світлотіньові дисонанси, ускладнена й перебільшена виразність поз, віртуозний малюнок. Своєрідний внесок в еволюцію маньєризму внесли учні Рафаеля (Джуліо Романо, Періно дель Вага та ін.), в монументально-декоративних циклах яких переважала вільна форма, насичена перебільшеною орнаментикою.

Бароко стало одним із провідних стилів Просвітництва. На протигагу впорядкованому світогляду класицизму, мистецтво бароко відзначалося суперечливістю сприйняття і відображення світу, чуттєвою та інтелектуальною напругою. Стиль бароко динамічний, йому притаманні театральність, барвистість, алегоричність, декоративна пишність і гіперболізація образів. В образотворчому мистецтві бароко було одним з основних стильових напрямів із кінця XVI до середини XVIII ст. На батьківщині бароко — в Італії — стиль проявився в демократичному бунтарському реалізмі Караваджо, в релігійності й чуттєвості мистецтва П'єтро да Кортона, у виразних портретах Сальватора Розі та бравурному живописі Алессандро Маньяско. У Фландрії народжене нідерландською революцією світовідчуття внесло в мистецтво бароко потужні життєствердні реалістичні тенденції. Це проявилось в динамічному чуттєвому живописі Рубенса, у творчості майстра придворних портретів та релігійних сюжетів Антоніса ван Дейка, який витончено

та елегантно творив у вільній манері, а також у реалістичних, побудованих на народній основі творах Якоба Йорданса. В Іспанії XVII ст. риси бароко проступали в реалістичному живописі Хосе де Рібера, а також майстра монументальної композиції, натюрморту та релігійних сцен Франсіско де Сурбарана. Пишність бароко відзначаємо в творчості австрійських майстрів: у роботах Пауля Трогера, які виконані у світлих тонах та вирізняються драматичністю; в реалістичних і насичених роботах Йогана Кракера. У Франції стиль бароко був мало розвиненим. Голландський бароковий живопис уславив Рембрандт, який в автопортретах відобразив мінливість людського буття, а портрети старців у його виконанні красномовно ілюструють плинність життя. Він перетворював портрети на психологічні етюди або жанрові й міфологічні картини, а євангельські сюжети часто трактував як сцени з життя народу.

Вплив мистецьких рис бароко помітний у європейському романтизмі й навіть у новітніх модерністських течіях XX ст.

В епоху барокко голландські живописці прославились своїми вишуканими натюрмортами. І хоча ці твори спочатку були досить прості — хліб, келих вина, фрукти, риба, бекон, — проте всі предмети в них сповнені філософського змісту. Наприклад, риба символізує Ісуса Христа; ніж — його жертву, а лимон — невгамовану духовну спрагу. Яблуко нагадує про гріхопадіння; кілька горіхів у шкаралупі — душу, скуту гріхом; вино (виноград) та хліб — символи крові та плоті Христа. Букет квітів або впольована дичина нагадуть про швидкоплинність людського життя, а метелик про воскресіння душі.

Для того, щоб глядачі могли «прочитати» натюрморт, протягом XVII ст. навіть видавали спеціальні емблематичні збірники.

У живописі класицизму переважне значення отримують малюнок і світлотінь. Закріпленню ідей класицизму сприяло створення французької Королівської академії живопису і скульптури (1648), де розробили звід законів композиції й малюнка, норми зображення емоцій та систему жанрів. Принципи раціоналізму визначають погляд на художній твір як на утворення штучне — свідомо створене, розумно організоване, логічно побудоване. Художнє перетворення природи, перетворення природи в прекрасну й облагороджену є актом її вищого пізнання. Мистецтво покликане явити ідеальну закономірність світобудови, часто приховану за хаосом дійсності. Яскравим представником французького класицизму є Нікола Пуссен, картини якого позначені піднесеністю етичного змісту, просвітленою гармонійністю ритмічного ладу і колориту. Блискучого розвитку в цю епоху набуває ідеальний пейзаж (Нікола Пуссен, Клод Лоррен, Гаспар Дюге).

Для живопису і графіки в стилі рококо характерні пасторальні та міфологічні сюжети, камерні й асиметрично побудовані композиції. Ідейна основа стилю — вічна молодість і краса, галантна і меланхолійна витонченість, прагнення сховатися від реальності в сільських radoщах. Стиль рококо, зародившись у Франції, поширився в Італії, Німеччині, Росії, Чехії та ін. Найбільш яскраво живопис рококо розкрився у Франції й Італії. Замість контрастів і яскравих фарб з'явилася інша гама кольорів — легкі пастельні тони, рожеві, блакитні, бузкові. Вперше риси рококо виникли у творчості французького живописця Антуана Ватто, який галантно відображав сучасність. Важливу роль у створенні його картин відігравала поетична уява; внутрішнє життя персонажів

розкривалося в прагненні до світу мрій; співучість і примхливість композиційного ритму виявлялися в ледве помітних рухах і жестах персонажів. Найвидатнішим представником рококо у Франції був Франсуа Буше (1703–1770), який працював у жанрі портрета і пейзажу. В Італії — Джанбаттіста Тьєполо (1696–1770), майстер фресок і гравюр, який зображував ілюзорні архітектурні форми, що слугували художнім композиціям обрамленням або й фоном. Видатним художником був П'єтро Лонгі (1702–1785), побутові сцени якого цілком відповідали характеру рококо: затишні вітальні, свята, карнавали. Для його творів характерні репрезентативність із м'якою добродушністю у трактуванні моделей та вільною манерою письма.

Епоха Просвітництва, багата на політико-економічні зміни та соціально й історично значущі події, подарувала світовому мистецтву насичені, різноманітні й надзвичайно яскраві художні течії та стилі, які стали підґрунтям для нових мистецьких епох.

Скульптура та архітектура Просвітництва

Для європейського мистецького простору XVII ст. — це час переходу від Ренесансу до Просвітництва. За новим типом світосприйняття в основі речей лежать суперечності, а не гармонія, як вважалося за доби Відродження. Світ сприймається як протиставлення матеріального і духовного, природного і божественного, емоційного і раціонального. Яскраво й різнопланово нові просвітницькі віяння втішилися в архітектурі та скульптурі.

Представники маньєризму неперевірено розкрили нові стильові ознаки. Зокрема, Джакомо да Віньола поєднав середньовічне поздовжнє компонування з ренесансною схильністю до центрального планування. У творчості славетно відомих Бартоломео Амманаті і Джованні Джамболонья поєднуються химерність поз із вишуканою плавністю й елегантністю форм. До провідних скульпторів відносять Бенвенуто Челліні. Для архітектури маньєризму характерне посилення ролі зовнішнього декору, пластичне насичення фасадів і поява вигадливих спіралей-волют. Яскравими зразками архітектури маньєризму є вілла Джулія в Римі (Віньола, Бартоломео Амманаті), Палаццо дель Те в Мантуї (Джуліо Романо).

Стиль бароко найяскравіше виявився в архітектурі, породжуючи динамічні форми, пластичний декор та рухливі композиції. Враження пишності й багатства доповнювалося скульптурою, розписами, мармуровим та бронзовим оздобленням. Зародилося бароко в Італії, а найкращими представниками цього стилю вважають архітектора Франческо Борроміні й архітектора і скульптора Джованні Берніні. Споруди Борроміні характеризуються напруженістю, експресією, контрастами, динамічністю. Серед них — барокові церкви Сан-Іво, Сан-Карло, палаццо Барберіні в Римі та ін. Головне творіння Берніні — грандіозний ансамбль площі Святого Петра в Римі вражає своєю величчю, урочистістю та пластичністю форм. Творчість Берніні завдяки грандіозності задумів і сміливості їх здійснення вплинула на все європейське мистецтво.

Для мистецтва бароко характерні грандіозність, пишність і динаміка, патетична піднесеність, інтенсивність почуття, пристрасть до ефектних видовищ, поєднання ілюзорного і реального, сильний контраст масштабів і ритмів, матеріалів і фактур, світла і тіні. Види мистецтва утворюють урочисту монументально-декоративну єдність, що вражає уяву своїм розмахом. Міський ансамбль, вулиця, площа, парк, садиба відтепер сприймалися як організоване розгорнуте в просторі ціле, яке розкривається перед глядачем під час руху. Палаці і церкви бароко завдяки розкішній, химерній пластиці

фасадів, неспокійній грі світлотіні, злитості плинних форм ілюструють мальовничість і динамічність, немов вливаючись у навколишній простір. В інтер'єрах архітектура поєднується з багатобарвною скульптурою, ліпленням, різьбленням; дзеркала і розписи ілюзорно розширюють простір, а живопис створює ілюзію розкритих склепінь. Пізніше італійське бароко еволюціонувало до фантастичності будівель Гваріно Гваріні.

В Іспанії в XVII ст. деякі риси бароко проступали в аскетичній архітектурі Хуана де Еррера та скульптурі Хуана Монтаньєса. У XVIII ст. в будівлях Хосе Чуррігера форми бароко досягли надзвичайної складності й декоративної витонченості. Декоративна пишність і гротескна оздобленість бароко отримали своєрідне тлумачення в Австрії в роботах архітекторів Йогана фон Ерлаха і Йогана Гільдебрандта, у якого багаті ритмічні членування фасадів рясніють орнаментикою та поєднуються зі строгою симетричністю внутрішнього планування.

Принципи раціоналізму лежать в основі мистецтва та естетики класицизму. Архітектурі класицизму властиві геометризм підкреслено статичних форм і логічність планування, постійне звернення до форм античної архітектури. Стіни трактуються як гладенькі поверхні, що обмежують чіткі, симетрично розташовані об'єми; архітектурний декор вводить таким чином, що стає тонким і стриманим акомпанементом цієї поверхні. Інтер'єрам класицизму властиві ясність просторових планів, м'якість. У монументально-декоративному живописі застосовується ефект перспективи. Класицизм принципово відокремлює ілюзорний простір від реального.

Містобудування в епоху класицизму пов'язане з принципами Відродження і бароко й активно розвиває концепцію «ідеального міста». Наприкінці XVIII ст. складаються нові прийоми планування, що передбачають органічне сполучення міської забудови з елементами природи, створення відкритих площ, просторове злиття з вулицею або набережною. Своєрідній ясності архітектури класицизму відповідає строга розмежованість просторових планів у скульптурі й живописі. Пластика класицизму зазвичай розрахована на фіксовану точку зору.

Символом стилю маньєризму в європейському скульптурному мистецтві є Бенвенуто Челліні. Один із найвідоміших його творів — бронзова статуя Персея з головою Медузи. Вона була створена майстром на замовлення правителя Флоренції Козимо Медичі.

Античний герой зображений у мить свого тріумфу над поверженим ворогом і символізує перемогу самого Козимо над суперниками в боротьбі за владу.

Під час роботи Челліні спіткало багато негараздів і труднощів. Тож коли твір був готовий, подекували, що скульпторові допомагали якісь надприродні сили.

Цікаво, що позначку про своє авторство майстер зробив у дуже оригінальний спосіб: якщо подивитись на голову Персея ззаду, то в обрисах його шолому та кучерів можна побачити обличчя самого Челліні.

У XVII — на початку XVIII ст. класицизм поширювався в архітектурі Голландії (архітектори Якоб ван Кампен і Пітер Пост), де утворився особливо стриманий варіант цього стилю. В архітектурі Англії класицизм розвивався доволі своєрідно, бо там у строгому благородстві споруд Ініго Джонса ще зберігалися відголоски Ренесансу, а вже у творах Крістофера Рена і його послідовників остаточно сформувався національний варіант класицизму. Поступово архітектура все частіше відмовлялася від жорстких

планувальних схем, прагнучи підкреслити конструктивне значення, особливу увагу приділяли інтер'єру і гнучкому плануванню комфортабельного житлового будинку. Ідеальним обрамленням для будинку нового типу стає пейзажне середовище «англійського» парку. Наприкінці XVII — на початку XVIII ст. класицизм поширюється фактично в усіх країнах Європи.

В архітектурі та скульптурі стиль рококо вплинув насамперед на характер декору, який набув у цю епоху підкреслено вибагливого й ускладненого вигляду. Так, на ранньому етапі розвитку французького рококо (приблизно до 1725 р., так званий стиль регентства) форми бароко втрачають свою монументальність, в оздоблення приміщень уводиться дрібний орнамент, а предметам інтер'єру надають примхливо вигнутих форм. Розвинуте рококо (приблизно 1725–1750 рр., так званий стиль Людовика XV) культивує найскладніші різьблені та ліпні візерунки, завитки, розірвані картуші, маски-голівки амурів та ін. В оздобленні приміщень велику роль відіграють рельєфи і живописні панно у вишуканих обрамленнях, а також численні дзеркала, що підсилюють ефект легкого руху. Орнаментальна спрямованість стилю рококо не мала значного впливу на зовнішній вигляд архітектурних споруд.

Художні стилі епохи Просвітництва значною мірою збагатили світове мистецтво, зумовивши формування й розвиток майбутніх стилів XIX–XX ст

Література в суспільному житті

Мистецькі твори доби Просвітництва виражали відчуття плинності, руху та динамічної зміни картини світу. В літературі ці тенденції проявилися найяскравіше. Наприклад, сформувався жанр роману як хронометражу людського життя. Маньєризм як мистецький стиль знайшов своє втілення в літературі. До цього напряму відносять твори, для яких характерна витонченість стилю і структури, у яких підкреслюється алегорична образність, гра контрастів. Найвідоміший приклад стилістики маньєризму — роман талановитого англійського драматурга, прозаїка і поета Джона Лілі «Евфуес», що породив термін «евфуїзм», який означав надзвичайно штучний і химерний стиль. В Італії вплив маньєризму помітний у творчості поетів Торквато Тассо і Джамбаттіста Маріно. У новелістиці XVI ст. вплив стилю простежується у творчості письменників Маттео Банделло і Джиральді Чінтіо. Крім того, до літературного маньєризму певною мірою тяжіє творчість різних письменників, зокрема Вільяма Шекспіра, Крістофера Марло, Джона Драйдена (Англія); Мігеля де Сервантеса, Педро Кальдерона (Іспанія); Мішеля де Монтеня, Дю Бартаса (Франція). З маньєризмом пов'язують виникнення «змішаних» жанрів — трагікомедії та іроікомічної поеми (жартівлива переробка епічного твору або міфу давнини).

Література бароко характеризується суперечливим поєднанням релігійних і світських мотивів, образів, тяжінням до контрастів, прагненням вразити читача пишним, барвистим стилем. Провідні жанри літератури бароко — трагедія і сатира. У межах стилю відбувається поділ на «високе» і «низове, або народне» бароко. «Низове» бароко набуває розвитку в Чехії, Польщі, Україні, відображаючи життєві перипетії. Цей напрям бароко засвоював готові мотиви і сюжетні схеми, сатирично переосмислюючи і переробляючи їх та використовуючи для побудови нової великої форми народного роману. Проза бароко часто має складну форму, сповнена вченості та повчання. Великого значення набувають периферійні жанри: подорожі, літературні збірники, де

подається змішаний новелістичний і вчено-енциклопедичний матеріал. У різних країнах Європи література бароко представлена по-різному: в Іспанії — поезією Гонгори, трагедіями Кальдерона, драмою Тірсо де Моліни; в Англії — драмами Вебстера; у Німеччині — трагедіями Гріфіуса і Лоенштейна та ін.

Як цілісна художня система класицизм повноцінно сформувався в літературному мистецтві Франції. Під впливом французької літератури стиль поширився в інших країнах Європи. Поетика французької літератури класицизму повноцінно розкривається в «Поетичному мистецтві» Нікола Буало (1637–1711). Провідним жанром літератури класицизму була трагедія, яка вирішувала найважливіші суспільні та моральні проблеми століття.

У французькому класицизмі високого розвитку досягли так звані «низові» жанри: байка (Лафонтен), сатира (Буало), комедія (Мольєр). Саме в таких жанрах, образ яких будується не в ідеальній далечині історичного або міфологічного минулого, а в зоні безпосереднього контакту з сучасністю, отримало розвиток реалістичне начало. Власне, у Мольєра комедія перестала бути «низьким» жанром: його кращі п'єси отримали назву «високої комедії», бо в них, як і в трагедії, вирішувалися найважливіші суспільні, моральні і філософські проблеми століття. У межах класицизму розвивається і проза, для якої характерні типізація пристрастей, аналітичні характеристики, точність і ясність складу (проза моралістів Ф. Ларошфуко, Б. Паскаля, Ж. Лабрюєра, а також психологічний роман М. Лафаета). У традиціях класицизму видатний мислитель Вольтер створює трагедії, пройняті пафосом свободи, боротьбою проти релігійного фанатизму.

Одним із найвидатніших досягнень літератури в епоху Просвітництва є написання «Енциклопедії, або Тлумачного словника наук, мистецтв та ремесел». Ідея її створення належить відомому французькому письменнику та філософу Дені Дідро. Видання «Енциклопедії» тривало з 1751 до 1780 року й загалом налічувало 35 томів. Бажаючи зробити цей твір науково-вагомим й авторитетним, Дідро залучив до його написання кращих філософів, учених, письменників, художників, музикантів. Отже, «Енциклопедія» стала першим зібранням, яке узагальнило всі відомості про навколишній світ та суспільство, накопичені людством від давніх часів до XVIII століття. Серед авторів статей були такі відомі представники європейської культури свого часу, як Вольтер, Руссо, Монтеск'є.

Під впливом французької літератури класицизм розвинувся в інших країнах Європи: в Англії (А. Поп, Дж. Аддісон), Італії (В. Альф'єрі, частково Уго Фосколо), Німеччині (І. Готшед). Так, твори Готшеда, цілком орієнтовані на французькі зразки, не залишили значного сліду в німецькій літературі, і тільки в другій половині XVIII ст. склався новий німецький класицизм як оригінальне художнє явище. На відміну від французького, на перший план він висував морально-етичні проблеми. Основи його були закладені творчими здобутками І. Вінкельманна, але найвищого розквіту він досяг у Й. Гете і Ф. Шиллера. Шиллер і частково Гете шукали в мистецтві головний засіб виховання гармонійної особистості і, звертаючись до античності, прагнули створити нову, сучасну літературу високого стилю, здатну виконати це завдання.

Мистецький стиль рококо в літературі набуває своєрідного прояву — витонченого, але позбавленого глибини і громадянських ідеалів. У ньому немає місця героїзму й обов'язку, натомість панують галантна грайливість і безтурботність. Поети оспівують безділля,

чуттєвість, усамітнення в сільському житті. Літературне рококо тяжіє до камерності, мініатюрності. Високу трагедію і комедію класицистів замінюють пастораль, балет-феєрія (Ф. Монкріф), забавні комедії масок (П. Мариво). Місце героїчної поеми займають грайливі віршовані новели (Ж. Грекур, Ж. Грессе). У прозі закріплюються галантний роман, грайливі казки (Луве де Кувре, К. Кребійон). У ліриці переважає «легка поезія». Прихильники літературного рококо були в Італії (П. Роллі, К. Фругоні, П. Метастазіо), Німеччині (Ф. Хагедорна, І. Уц). До мотивів і сюжетів рококо зверталися Вольтер, Д. Дідро та ін.

Як бачимо, мистецькі напрями і стилі в літературі доби Просвітництва розвивались абсолютно по-різному, перетинались і водночас заперечували один одного, однак кожний із них залишив свій внесок у скарбниці європейського мистецтва XVII–XVIII ст.

Жанрове розмаїття музичного мистецтва

Музичне мистецтво доби Просвітництва у процесі розвитку зазнало важливих впливів та серйозних змін. Кожний мистецький стиль епохи додав до музики нових форм та власних особливостей. Так, маньєризм розширив жанрову палітру і гармонічний склад музичних творів. Яскравим представником цього стилю в музиці Італії став Джезуальдо ді Веноза, чиї мадригали вирізняє мелодраматична чутливість, мінливість настроїв, підвищена увага до деталей. Поняття маньєризму в музикознавстві поширюється також на період *ars subtilior* (кінець періоду *ars nova*), для якого характерна екстравагантна музична тематика та вигадлива, винятково складна нотація, яка важко надається до розшифрування та ускладнює ритмічну фіксацію творів. Така музика набула великого поширення в Італії та Франції.

Музичному мистецтву бароко притаманні деякі спільні з маньєризмом риси у сфері композиційної техніки. Кінець XVII — середина XVIII ст. ознаменовані для європейського музичного мистецтва становленням мажорно-мінорної системи, утворенням певної гармонійної структури та функціонального звукового співвідношення, появою нових музичних жанрів і форм — партити, фуги. Стилістика бароко втілилась у творчості Й. С. Баха та Г. Д. Генделя. Бароковій музиці притаманний певний тип образів та своєрідний характер музичної виразності — велич, пишність, декоративність. Стиль бароко в музичному мистецтві, як і в інших видах мистецтва, вирізняє подвійність, певна двозначність: з одного боку — прагнення відобразити глибокий внутрішній світ людини, передати драматизм, що зумовило синтез мистецтв (опера, ораторія, кантата); а з іншого — бажання вивільнитися від союзу зі словом (розвиток інструментальних жанрів). Бароко найповніше розкрилося в музиці італійських митців (монументальні вокально-інструментальні твори композиторів венеціанської школи на чолі з Дж. Габріелі, оперні твори М. Честі, органна творчість Дж. Фрескобальді), пізніше розвинулось у німецькому музичному мистецтві (опери Р. Кейзера, органна творчість Д. Букстехуде, клавірні твори І. Куна).

Наступний мистецький стиль — класицизм у деяких країнах Європи розвивався одночасно та у своєрідній боротьбі зі стилем бароко. У XVIII ст. через популяризацію музичного мистецтва розвиток нового стилю породив безліч приватних салонів, музичних товариств і оркестрів, що, у свою чергу, спричинило поживлення музичного життя — проведення відкритих концертів і оперних вистав. Столицею музичного світу був Відень. Троє великих митців — Йозеф Гайдн, Вольфганг Амадей Моцарт і Людвіг ван Бетховен

заклали основи та сприяли розвитку музики класицизму. Вони увійшли в історію як «віденські класики». Головна особливість їхньої творчості — це високий стиль музики, в якому багатий образний зміст утілено в простій, але досконалій художній формі. Композитори віденської школи віртуозно володіли найрізноманітнішими жанрами музики — від побутових пісень до симфоній. Музика класицизму оспівує вчинки людини, її емоції й почуття, над якими панує розум. Творам митців властиві логічність мислення, гармонія і ясність форми. Простота і невимушеність тяжіли до геніальності.

Славнозвісна Симфонія Ре мінор («Дев'ята симфонія») Людвіга ван Бетховена користується в Японії надзвичайною популярністю. Найчастіше її можна почути в концертних залах країни під час новорічних свят. Ця музика втілює ті ідеали любові, єдності людини й природи, які відповідають кращим засадам національної японської культури. Захоплення симфонією Бетховена в Японії настільки сильне, що цей твір навіть визначив долю одного сучасного винаходу.

1980 року корпорація SONY працювала над масштабним проектом — створенням компакт-диска (CD). Визначаючи формат диска, японські розробники вирішили, що його ємність має бути саме такою, щоб умістити аудіозапис «Дев'ятої симфонії», — тобто 74 хвилини.

Музична культура класицизму принесла нові жанри інструментальної музики — сонату, симфонію, концерт. Сформувалася багаточастинна сонатосимфонічна форма. Остаточно сонатна форма сформувалася у творчості Гайдна й Моцарта, а Бетховен удосконалив її і навіть почав змінювати строгі канони жанру. Склалися основні типи камерних ансамблів — тріо, квартет. Кожен з віденських класиків мав яскраву неповторну індивідуальність. Так, Гайдн і Бетховен тяжіли до інструментальної музики (сонати, концерти, симфонії). Для Гайдна характерні народно-жанрові замальовки, пасторальні теми; Бетховену близькі героїка і драматизм, певною мірою витончена лірика. Моцарт був універсальним композитором і з легкістю творив у будь-якому жанрі, справивши величезний вплив на розвиток опери, створюючи і вдосконалюючи різні її типи (від опери буфи до музичної драми).

Музика класицизму дивовижно поєднала зовнішню простоту і ясність із глибоким внутрішнім змістом, їй притаманні й сильні почуття, і драматизм. Музичний класицизм вплинув на музичний простір наступних стилів XIX–XX ст. (неокласицизм, полістилістика).

Для музики ще одного мистецького стилю доби Просвітництва — рококо — характерні мініатюрність форм, ясність гармонії, верховенство мелодії над гармонією, гіпертрофована роль музичної орнаментики. Слід відзначити клавесинні сюїти Франсуа Куперена, Доменіко Скарлатті. Для французького мистецтва рококо величезне значення мала інтерпретація. Мелодія, складена композитором, оживала на момент виконання п'єси. Сам виконавець вносив тонку ритмічну різноманітність шляхом усіляких відхилень від строго метричного запису, використовував багату музичну орнаментуку. Орнаментика — сфера, в якій мистецтво музичного рококо, і в першу чергу французького, може вважатися верхом вишуканості та витонченості. Отже, головною вимогою до музики рококо була неодмінна витонченість, легкість звучання, яка між тим вимагала високої майстерності та віртуозності. При цьому музичні твори не повинні були схилити слухачів до надмірного емоційного напруження та душевної віддачі.

Стиль рококо представлений у творчості великих французьких клавесиністів Франсуа Куперена і Жана Філіпа Рамо. Оскільки музика звучала на світських прийомах і під час споживання їжі, особливо віталися різні вигадки, карнавальні імітації та дотепні розважальні прийоми для розваги аристократичних слухачів. Незмінною популярністю користувалися яскраві звукозображувальні п'єси («Курка» Рамо, «Маленькі вітряки» Куперена). Стиль рококо став яскравим завершенням доби Просвітництва в музичному мистецтві Художня спадщина

Мистецтво театру

Театральне мистецтво доби Просвітництва перейшло на новий рівень розвитку: урізноманітнилися театральні жанри, відкриті площі було замінено спеціальними театральними спорудами, вдосконалилась акторська майстерність. Тенденції маньєризму помітні в театральному мистецтві Італії й Іспанії. Характерним для театру маньєризму був показ непевності людської долі та ефемерності світу. Рання творчість маньєристів була пронизана трагізмом і містичністю. Театральні митці відображали зруйнований світ, у якому людину цікавила лише вона сама. Для п'єс характерні щасливі фінали, конкретний сюжет, коли характери стають масками. Яскравий представник маньєризму — іспанський драматург Тірсо де Моліна.

На зміну традиціям маньєризму прийшло бароко. Театральне мистецтво нового стилю витісняє все, що було притаманно маньєризму. В добу бароко театр переживає розквіт. Багато технологій, які в театральному мистецтві використовуються сьогодні, було винайдено саме в цей час. Митці використовували магічну дію перспективи, весь простір театральної сцени оформлювали так, щоб глядачі могли бачити тільки певну її частину, таким чином приховуючи все обладнання. Театр бароко ставив перед собою мету пробуджувати емоції, використовуючи символіку і величні образи, однак залишаючи при цьому розповідь доволі простою. Театр бароко особливий і всеохопний, оскільки зміг об'єднати різні види мистецтва. Архітектура, скульптура, живопис — ці мистецтва використовувалися для поглиблення видовищного ефекту театральної дії за рахунок створення декорацій. Костюми стали більш різноманітними і складними. В нову епоху в акторському середовищі з'явилися жінки. У XVII ст. театр об'єднав мистецтво і технології, щоб створити нове, домогтися нових ефектів. Театр бароко був універсальним у своїх амбіціях. Він представляв людству історичну велич, сільську простоту і міський реалізм; він зображував богів, святих і селян, королів і дурнів.

На театральну сцену виходить комедія дель арте, в якій театральна видовищність бере гору над літературою. Активно розвивалось оперне мистецтво. Перший оперний театр був побудований у Венеції в 1637 р. А сади Версаля у Франції були не тільки осередком придворного життя, а й прекрасним місцем для театральних постанов. Шедевр Мольєра «Тартюф» уперше був поставлений у розкішних садах Версаля.

Особливість театру бароко полягала в тому, що він поступово перейшов у закриті приміщення і зумовив появу спеціальної галузі архітектури — будівництво театральних споруд. У закритому приміщенні виникла проблема освітлення, яка перетворилася з технічної на художню. В оформленні вистав почали застосовувати різні ефекти: яскраве світло, темрява з мерехтливими вогнями, феєрверк, димова завіса, пожежа та ін. Зростання популярності придворних оперно-балетних спектаклів потребує замінити нерухомі декорації такими, що змінюються. З початку XVII ст. все ширше

використовувалися різноманітні сценічні механізми. Наприклад, застосування тригранних призм, що оберталися, дозволяло здійснювати зміну декорацій на очах у публіки. Результатом удосконалення техніки стало створення системи куліс. Таким чином, динаміка була присутня не тільки в рухах акторів, а й у рухливості самої сцени. Світ барокового театру став рухливим і мінливим так само, як архітектура і живопис.

При характеристиці оперної традиції бароко стало правилом казати про те, що головна увага в оперних виставах приділялася декоративному оформленню, тобто спецефектам, від яких залежав успіх оперного дійства.

Тож одним із головних осіб постанови були не композитор, і навіть не співаки, а фахівець зі сценічної «машинерії» і художник-декоратор. Зазвичай, він був інженер і художник одночасно. І саме на технічні можливості певного театру орієнтувався лібретист, створюючи сценарій опери. Тому що лібрето для бароко — не просто набір реплік, які співають герої, а справжній сценарій з описами сцен, і те, що там було написано, повинно було бути відтворено на сцені.

Видатним інженером-сценографом та винахідником італійського театрального мистецтва був Джакомо Тореллі, якого називали «Великим чародійником».

Класицизм у театральному мистецтві сприяв глибшому розкриттю ідеї драматургічного твору та заперечував перебільшеність у відображенні почуттів. Майстерність виконання трагедії було піднято на висоту професійного мистецтва. Основною умовою творчості акторів став раціоналістичний метод, свідомою робота над роллю. Трагедійні актори мали піднесено декламувати вірші, герої та героїні, яких вони зображували, мусили завжди залишатися величними. Але в акторському мистецтві виявлялася характерна для класицизму суперечність: принцип звернення до природи, розуму та істини був обмежений нормами придворного, аристократичного смаку.

Вистава в дусі класицизму загалом характеризувалася помпезністю і статичністю, актори грали на фоні декорації, позбавленої історичної й побутової конкретності. Затвердження класицизму в акторському мистецтві пов'язане з творчістю французьких акторів Мондорі, Флорідора, Т. Дюпарка, М. Шанмеле.

Демократичні тенденції класицизму найбільш виразно втілені у сценічній практиці Ж.-Б. Мольєра. У період Великої французької революції прогресивні діячі театру надали класицизму нового, революційно-героїчного звучання. Французький класицизм другої половини XVII–XVIII ст. вплинув на театральне мистецтво інших країн Європи. Видатні його представники — К. Нейбера (Німеччина), Т. Беттертон, Дж. Кембл (Англія). Естетичні норми класицизму позначилися й на театральному мистецтві наступних сторіч.

Українське просвітництво

Епоха Просвітництва ознаменувалася багатьма мистецькими досягненнями і на українському ґрунті. Сприйняття європейських стилів в українському культурному середовищі відбувалося по-різному: деякі новітні тенденції впроваджувалися й закріплювалися, а деякі зустрічали суворий опір. Мистецтво бароко досягло особливого розквіту на теренах України. Цей стиль прийшов в Україну на початку XVII ст., породжуючи нові мистецькі жанри й форми. З останньої чверті XVI ст. та на початку XVII ст. з'являється новий напрям літературних і наукових творів, так звана полемічна література, присвячена релігійній дискусії (боротьба між католицизмом і православ'ям). У полемічній літературі існували такі жанри: науково-теологічні трактати, історико-політичні

памфлети, відкриті листи, послання-диспути. Художня література також носила полемічний характер, як і твори ораторського мистецтва. Вершиною полемічної літератури вважаються послання афонського ченця Івана родом з Вишні, відомого як Іван Вишенський, який у своїх творах піддає критиці соціальну несправедливість, національне гноблення, захищає слов'янську мову, протестує проти окатоличення українців.

Театральне мистецтво України також зазнало розвитку. В барокову добу набув популярності мандрівний театр маріонеток — вертеп. Такий театр мав форму двоповерхової дерев'яної скрині. На другому поверсі показували різдвяну драму, на першому — механічно прив'язану до неї сатирично-побутову інтермедію. Перша, різдвяна частина вертепу, яку називали «свята», мала більш-менш стабільну композицію, натомість друга змінювалася залежно від місцевих умов, здібностей і дотепності вертепника. До сьогодні вертеп зберігся переважно на західноукраїнських землях у вигляді різдвяних вистав на релігійну тематику. Число дійових ляльок доходило іноді до сорока. У драматургічному сенсі сюжет різдвяної вертепної драми простий і зрозумілий. У ньому немає розвитку дії, а є лише ряд окремих сцен; рух обумовлюється появою і зникненням, танцями та бійками. Вертепна драма завжди супроводжувалася музикою. Вертеп — одне з найзнаменніших явищ в українському театральному мистецтві, але у XIX ст. це мистецтво зазнало занепаду.

У 30–40 рр. XVII ст. студенти під час Різдва і Великодніх свят ставили шкільні спектаклі. Авторами п'єс, режисерами й акторами були викладачі та студенти. Особливо високого рівня в цей період, коли Ф. Прокопович розробляв теорію трагедії, комедії і трагікомедії, досягла українська драма. Значними досягненнями драматичного мистецтва стали драми М. Довгалевського, трагікомедія Ф. Прокоповича «Володимир». Ці твори заклали основи українського театру.

Стиль бароко на українському мистецькому просторі розкрився як своєрідний напрям, схильний до вільного творення форм, імпровізації, сплетіння інших художніх стилів. Дуже яскраво й різноманітно новий стиль проявився в архітектурі, набувши регіональних рис та поєднавшись із традиціями народної архітектури. Першою спорудою українського бароко вважається Львівський єзуїтський костел Петра і Павла (арх. Дж. Бріано).

Серед кращих зразків західного українського бароко — Домініканський костел (арх. Я. де Вітт, К. Фесінгер) та Собор святого Юра (арх. Б. Меретин, К. Фесінгер) у Львові.

Східна школа українського бароко наслідувала й збагачувала традиції давньоруського кам'яного та народного дерев'яного архітектурного мистецтва. Розбудовою храмів, монастирів та міст Лівобережжя на той час опікувалось заможне козацтво, тож особливий бароковий стиль, що сформувався в цих регіонах, отримав назву «козацького».

Одним із найвидатніших діячів культури в Україні XVII ст. був Київський митрополіт Петро Могила. Із його ім'ям пов'язують розквіт української барокової архітектури. За сприяння митрополита було відновлено чимало старовинних монастирів і храмів України, серед яких Видубицький монастир, собор Софії Київської. Церковне книгодрукування при Києво-Печерській лаврі, яким також опікувався Петро Могила, сприяло розквіту українського графічного мистецтва. Саме йому Українська культура та наука завдячує появою найбільшого осередка просвітництва — Києво-Могилянської

академії.

Перлиною серед українських міст епохи бароко вважається Київ. У цей період було відновлено комплекси Києво-Печерської лаври, Видубицького, Михайлівського та Кирилівського монастирів. Окрасою міста стали розкішні новобудови: Андріївська церква, Маріїнський палац (арх. Б. Растреллі), дзвіниця Софійського собору (арх. І. Шедель).

Архітектура бароко тяжіла до того, щоби впливати на глядача засобами, властивими іншим мистецтвам: вона наближається до живопису. Барокова архітектура бачила красу не в спокої, а в рухливості мас, створюючи ілюзію спрямування, при цьому форми здавалися мінливими, щохвилини перейнятими прагненням до змін.

Найяскравішою пам'яткою монументального живопису стали розписи Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври. У живописі стиль бароко яскраво розкрився в портретному жанрі: портрети шляхтичів, «холопські» портрети, вотивні портрети (натрунні). Величезний вплив бароко справило на українську ікону, що дозволило вдосконалити іконописну техніку, урізноманітнити колористичну гаму та світлотіньові аспекти. У цей час в українських храмах створювали розкішні багатоярусні іконостаси, що стали одним із символів розквіту національної культури.

Культурно-мистецька перебудова, що відбувалася в Україні в добу бароко, в Європі пов'язана з епохою Відродження (Ренесансом). Бароковий стиль стає в Україні «домашнім», «своїм», бо українське мистецьке середовище виявилось не тільки підготовленим для барокових нововведень, а й надало можливість розвинути й трансформувати ідеї нового стилю. Український суспільний і культурний ґрунт, на відміну від західного, виявився бароковим за духовними характеристиками нації. Українське бароко являє собою різноманітне та глибоко розвинуте індивідуальне явище в історії європейського мистецтва.

Класицизм в українському мистецтві також залишив свої здобутки. Історично цей стиль прийшов в Україну з двох його центрів: з Польщі та з Російської імперії. В українській архітектурі, як і в європейській, характерною особливістю композиції кожної споруди стала гармонійність об'єму та його частин. Дахи вже не прямували вгору, домінував горизонтальний розвиток композиції. Панувала симетрія, її математичній логіці підпорядковувався кожен елемент. Своєрідність українського класицизму виявилась у збереженні колірної гами споруд, типової для бароко (блакитний з білим і золотим), використанні античних ордерних форм.

Стиль рококо в українському мистецтві проявився в архітектурі, живописі, декоративно-ужитковому мистецтві. Найкращі зразки архітектури доби рококо в Україні: Покровська і Набережно-Миколаївська церкви на Подолі, Лаврська дзвіниця. Стиль рококо вніс істотні зміни як у побудову, так і в декорування іконостасів. Іконостаси рококо не мали суцільної площі й не зберігали симетрії та структурної логіки. Як декоративні елементи (або замість ікон) подекуди з'являлися скульптурні зображення. Найкращі зразки є в київських церквах: Успенській на Подолі, Петра і Павла, Георгіївській, Трьох Святителів, Видубицького Михайлівського монастиря, деяких церков Лаври; також у Ромнах, Ізюмі, Лохвиці, Гадячі, Козельці, Яришеві та ін.

В українській літературі, в силу несприятливих історичних обставин, класицизм не зміг розвинутися як цілісна структурована система, хоча деякі його тенденції проявилися у трагікомедії «Володимир» Ф. Прокоповича, поезії І. Некрашевича, шкільних «піїтиках»

XVIII ст., поемі «Енеїда» І. Котляревського, оді «Пісні Гараська» П. Гулака-Артемовського, оповіданнях Г. Квітки-Основ'яненка та ін. Шедевром українського класицизму стає героїко-комічна поема І. Котляревського «Енеїда». Український класицизм, незважаючи на свій частковий прояв, знаменує собою перехід до єдиної літературної мови. Вживання народної мови вимагали жанри, що існували в літературі українського класицизму,— байка, комедія, народне оповідання.

Епоха Просвітництва залишила помітний слід у духовному та культурному житті українського народу, під впливом її ідей формувалося самовизначення нашої нації, в цей період було окреслено напрям подальшого розвитку в майбутньому незалежної України

НОВИЙ ЧАС — ВІДКРИТТЯ «ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ» ЛЮДИНИ

Враховуючи різні соціально-історичні, політико-економічні та інші чинники, формує новий художній простір, який реалізувався в мистецьких стилях і напрямках. Стили мистецтва, які ми будемо розглядати в межах епохи,— це романтизм і реалізм. Узагалі в історії мистецтв фактично не існує чіткого хронологічного розмежування періодів панування стилів, які змінюють один одного на мистецькій арені.

Особливості європейського мистецтва

Як правило стилі взаємодіють (або протистоять один одному), співіснують та доповнюють один одного. Крім того, в різних країнах європейського простору такі періоди розвитку мистецьких стилів можуть починатися й закінчуватися в різні проміжки часу. Так, основи мистецького стилю Нової епохи — романтизму — було закладено ще під час панування в деяких країнах Європи стилю доби Просвітництва — класицизму.

Романтизм (франц. *romantisme*) — ідейний і художній напрям європейського мистецтва кінця XVIII — першої половини XIX ст. Романтизм протистоїть реалізму як тип художньої творчості, в якому вирішальну роль відіграє не відтворення дійсності, а її активне перетворення. Такому типу творчості притаманне тяжіння до демонстративної умовності форми, до фантастики, гротеску, символіки. Основна соціально-ідеологічна передумова романтизму — розчарування в буржуазній цивілізації, в соціальному, промисловому, політичному і науковому прогресі, що приніс нові суперечності та духовне спустошення особистості. Неприйняття буржуазного способу життя, протест проти бездуховності та егоїзму набули у романтиків особливої гостроти. Романтики шукали взаємопроникнення і синтезу мистецтв, злиття всіх видів і жанрів мистецтва.

Напрямок романтизму реалізувався майже в усіх видах мистецтва. У літературі романтики розглядали та намагалися вирішувати питання сліпої влади матеріальних відносин, туги вічної одноманітності повсякденного життя. Подібні тенденції спостерігаємо у творчості Дж. Г. Байрона, К. Брентано, Е. Гофмана. Розчарування в дійсності, в можливостях цивілізації та прогресу в романтизмі полярно протиставлялося потягу до нескінченного, до абсолютних і універсальних ідеалів.

У пластичних мистецтвах найяскравіші прояви романтизму бачимо в живописі та графіці. Натомість романтичні віяння практично не зачепили архітектури, вплинувши тільки на садово-паркове мистецтво й архітектуру малих форм. У живописі романтизму художник створював свій особливий світ, прекрасніший і справедливіший за дійсність, а тому і більш реальний, бо саме мистецтво, сама творчість для романтиків являє собою глибинний сенс і вищу цінність світу, а значить — і вищу реальність. На початку XIX ст. романтизм утвердився майже в усіх європейських країнах.

В ландшафтному архітектурному мистецтві стиль романтизму якнайяскравіше проявився в проектуванні англійських парків. Вони також отримали назву «пейзажних» і представляли собою штучно відтворені живописні природні куточки із водоймами та альтанками, що імітують стародавні руїни.

Перший пейзажний парк був улаштований в садибі англійського поета Александра Поупа в передмісті Лондона Твікенхемі.

Поет вирішив створити парк, що відповідає уявленням англійців про свободу й незалежність людської особистості. Звичні прямі алеї, правильної геометричної форми квітники та дерева нагадували митцеві про державну тиранію, яка підкорила собі навіть природу. Поуп вважав Англію вільною країною, тож це мало відобразитись в усьому, навіть у ставленні до природи.

Реалізм у літературі та мистецтві — це правдиве, об'єктивне відображення дійсності специфічними засобами, притаманними тому чи іншому виду художньої творчості. Різні прояви реалістичних тенденцій спостерігаються в різних видах і жанрах мистецтва. В ході історичного розвитку мистецтво реалізму набирає конкретних форм певних творчих методів, наприклад просвітницький реалізм, критичний реалізм. Через це часові межі реалізму більш розмиті.

Найповніше розкриття специфічних рис реалізму спостерігаємо в ХІХ ст., однак це не єдиний культурно-історичний період прояву його ознак у мистецьких творах. Реалістичне мистецтво володіє надзвичайним різноманіттям способів підходу до дійсності, способів узагальнення, стилістичних форм і прийомів. Реалізм Дж. Боккаччо і реалізм Гі де Мопассана, А. Дюрера і О. Дом'є, К. Станіславського і Б. Брехта істотно відрізняються один від одного, що свідчить про найширші можливості глибоко об'єктивного освоєння історично мінливого світу художніми засобами. Реалізму властива переконаність у можливості пізнання суті об'єктивнореального світу засобами мистецтва. Реалістичні тенденції більшою чи меншою мірою проявилися у всіх видах мистецтва.

Образотворче мистецтво

Найбільш яскраво романтичні тенденції стилю позначилися в живописі та графіці. Твори живопису за часів романтизму уподібнювалися до живого організму, а художня форма тлумачилася не як зовнішня оболонка змісту, а як те, що виросло з його глибин і нерозривно з ним пов'язане. Романтики пристрасно захищали творчу свободу і фантазію художника та відкидали нормативність і раціоналістичну регламентацію в мистецтві.

Характерними ознаками романтизму стали заперечення раціоналізму, відмова від суворої нормативності, культ людських почуттів; увага до особистості та її індивідуальних рис; неприйняття буденності й звеличення «життя духу»; наявність провідних мотивів самостійності, світової скорботи (національної туги) та романтичного бунту; історизму та захоплення фольклором.

У різних країнах Європи були свої особливості у трактуванні романтичних образів. Це пов'язано з філософськими течіями, а також суспільно-політичною обстановкою, живим відгуком на які було мистецтво. Так, роздрібнена на невеликі князівства і герцогства Німеччина не переживала серйозних суспільних потрясінь, художники не створювали монументальних полотен, що зображують героїв-титанів, тут інтерес викликав глибокий духовний світ людини, її краса і велич, моральні пошуки. Тому найбільш повно романтизм у живописі Німеччини представлений у портретах і пейзажах.

Микола Пимоненко — визнаний український живописець побутового жанру в стилі реалізму. Темі й сюжети творчості майстра вирізняються невибагливістю, життєвою правдивістю. Проте вони сповнені великої любові митця до традицій і побуту свого народу, осяяні любов'ю до рідної землі.

У творах Пимоненка відображені найрізноманітніші миті повсякденного життя простих українців: праця, відпочинок, зустрічі, розтавання, побачення, сватання, святкові ворожіння.

Талант художника був визнаний та гідно вшанований не лише на Батьківщині. Його твори виставляли в галереях Мюнхена, Парижа, Берліна, Лондона. А 1909 року живописець став членом Паризької інтернаціональної спілки мистецтва і літератури. Ряд полотен митця придбані закордонними музеями.

Видатним портретистом був Отто Рунге (1777–1810). Найкращими творами митця є «Автопортрет» і «Портрет дітей Хюльзенбек». Рунге одним із перших художників-романтиків поставив перед собою завдання синтезу мистецтв: живопису, скульптури, архітектури, музики. Інший видатний живописець-романтик К. Давид Фрідріх (1774–1840) писав протягом усього життя картини природи. Основним мотивом його творчості є ідея людини і природи, різноманітних відтінків стану природи в різні пори року і доби («Ранок у горах», «Мандрівник над морем туману» та ін.).

Взірцем європейського романтизму вважається французьке мистецтво. Саме тут гостро відчувався розрив між гуманістичним ідеалом і жорстокою дійсністю. Романтизм Франції (на відміну від інших національних шкіл) мав також патріотичну, суспільну складову, яку втілили Теодор Жеріко в картиніспротиві «Пліт Медузи» та Ежен Делакруа в картинах «Свобода, що веде народ» та «Винищення греків турками на Хіосі». Унікальним явищем французького і європейського романтизму став барельєф «Марсельєза» на Тріумфальній арці в Парижі (скульптор — Франсуа Рюда). Вже пізніше патріотична складова французького романтизму занепала, а митці перейшли на позиції індивідуального спротиву брутальній буржуазній дійсності.

Не так яскраво романтизм проявився в англійському мистецтві, де відомі його представники зосередились на відтворенні фантастичних чи фантасмагоричних картин. Фантастичний світ реалізує у своїх роботах англійський художник-романтик Вільям Блейк. Романтично-піднесені пейзажі створює Вільям Тернер. Він любив зображувати грози, зливи, бурі на морі, яскраві, полум'яні заходи сонця («Останній рейс корабля "Сміливий"»). Тернер часто перебільшував ефекти освітлення і посилював звучання кольору навіть тоді, коли писав спокійний стан природи.

Наступний мистецький стиль — реалізм — знайшов широке розповсюдження в живописі ХІХ ст. На цей час реалізм характеризується як певна художня система, як теоретично обґрунтований і естетично усвідомлений метод. У французькому мистецтві розвиток реалізму пов'язаний з ім'ям одного з найвидатніших художників — Гюстава Курбе (1819–1877). Найбільш цікавими його творами є «Косулі біля струмка», «Олень біля води», «Хвиля» та ін. Основною вимогою реалізму того часу стало звернення до сучасної дійсності з урахуванням усього розмаїття її проявів і з опорою на точну науку. Представники напряму застосовували виразні й чіткі прийоми, замінюючи ними непевність романтизму. В Італії реалістичний живопис був відомий під назвою веризму, у Росії — передвижництво.

Реалізм передбачає дві основних умови: по-перше — зображення зовнішніх рис певного суспільства (епохи) з такою мірою конкретності, яка дає враження («ілюзію») дійсності, по-друге — глибоке розкриття дійсного історичного змісту, сутності та сенсу соціальних сил за допомогою образів-узагальнень. У 1870-ті роки розвиток реалізму привів до виникнення натуралізму, а з появою імпресіонізму, неоромантизму та символізму певною мірою втратив свої позиції. Реалізм як мистецький стиль і навіть ідеологія мистецтва реалізується та знаходить своїх прихильників і в сучасному мистецькому просторі.

Скульптура та архітектура

Романтичні тенденції в мистецтві склалися в атмосфері серйозних ідейних зрушень, що відбувалися в Європі на межі XVIII–XIX ст. Романтизм був не лише художньою течією, він виражав особливий погляд своїх прихильників, які протистояли раціоналізму XVIII ст. Болісний розлад ідеалу і соціальної дійсності

— основа романтизму в світосприйнятті та мистецтві. Відчувши розчарування в підсумках Великої французької революції, в ідеології Просвітництва і суспільному прогресі, романтизм протиставив утилітаризму й нівелюванню особистості прагнення до безмежної свободи й досконалості, до громадянської незалежності.

Розвиток романтизму в архітектурі збігся з початком використання нових конструкцій, будівельних матеріалів і методів. Наприкінці XVIII — на початку XIX ст. великого поширення у Франції та Англії набули чавунні аркові мости. Це стало значним проривом в архітектурі, адже досі мости зводили тільки з каменю. Широке застосування таких конструкцій стало можливим тільки з появою дешевої технології отримання заліза, спочатку у вигляді чавуну, а пізніше — сталі. З кінця XVIII ст. чавун починають застосовувати при зведенні споруд. Особливий інтерес для того часу становив проект складської будівлі в Манчестері, яка була вирішена у вигляді восьмиповерхового чавунного каркаса, а також корабельні доки в Ліверпулі та Лондоні. Чавунні конструкції соборів з'явилися в Англії вже у 80-х роках XVIII ст., наприклад у Ліверпулі.

Чавун зазвичай використовували відповідно до традиційних конструктивних уявлень і методів зведення склепінь, що надавало спорудам масивного характеру. Подальший розвиток конструкцій із заліза пов'язаний із Францією, де спочатку залізо використовували як допоміжний матеріал, а пізніше — як основний власний образ архітектури.

Оранжерея ботанічного саду в Парижі (автор Руо, 1833) — мабуть, перша будівля, яка була зведена лише із заліза і скла. З будівель подібного типу найбільшої уваги заслуговує Кришталевий палац на першій Всесвітній виставці в Лондоні (проект Д. Пакстона, 1851). Кришталевий палац справив на сучасників величезне враження і сприяв тому, що з середини XIX ст. металеві конструкції міцно увійшли в практику будівництва. Найчастіше вони використовувалися в спорудах із великим внутрішнім простором, таких як виставкові палаци та інші зальні будівлі.

Замість простоти і замкнутості архітектурної форми романтизм пропонує складний силует, багатство форм, свободу планувального рішення, в якому симетрія та інші формальні композиційні принципи втрачають панівне значення. Незважаючи на те, що романтизм викликав широкий інтерес до різних культур, які до цього часу були далекі європейцям, основою для нього в архітектурі стала готика. При цьому важливим

здавалося не тільки вивчити її, але й пристосувати до сучасних завдань. Художні мотиви готики використовувалися вже в бароко, але тільки в XIX ст. вони стали настільки важливими.

Форми і прийоми відображення дійсності в реалістичному мистецтві різні в різних видах і жанрах. Йому притаманне глибоке проникнення в сутність життєвих явищ. У XIX ст. народжується новий тип діяча мистецтва — «вільний художник». Він уже не був прислугою аристократичного двору; це інтелігент у сучасному розумінні цього слова: освічений, незалежний, відданий ідеалам мистецтва громадянин. Тісно пов'язане з проблемою ідеалу в реалістичному мистецтві і викликає гострі суперечки питання про співвідношення реалізму і романтизму. Не заперечуючи наявності особливого романтичного методу в мистецтві, слід підкреслити, що романтика аж ніяк не є чимось протилежним реалізму — часто це його невід'ємна якість.

Перший у світі чавунний міст з'явився 1779 року в графстві Шропшир і з'єднував два береги річки Северн. Його спроектував англійський архітектор Томас Фенол Причард. На зведення моста знадобилось усього лише кілька місяців.

У наш час міст закритий для руху і є частиною музейного комплексу. Поруч із ним розташована доменна піч, перша, в якій здійснювали плавку металу для чавунних конструкцій.

Провідною країною в художньому житті Європи залишалася Франція. Завдяки розвитку засобів зв'язку доступними стають усесвітні центри мистецтва — Париж, Рим, Відень. Реалізм в архітектурі реалізовується через сприйняття мистецтва як естетичної моделі дійсності. Хоча реалізм в архітектурі та скульптурі виражений набагато менше, ніж у живописі, ми можемо спостерігати його яскраві прояви в садово-парковому мистецтві та в архітектурі малих форм, де позначилося захоплення екзотичними мотивами.

Найбільш послідовно школа реалізму складалася у Франції, до чого спонукала завзята боротьба митців із догматизмом та абстрактним раціоналізмом офіційного мистецтва. У галузі скульптури реалізм XIX ст. не отримує такого розвитку, як у живописі та графіці, і висуває лише окремі твори великих майстрів (О. Роден у Франції, К. Меньє в Бельгії). Реалістичні напрями мистецтва з середини XIX ст. нерозривно пов'язані з демократичним підйомом громадської думки. Пильне вивчення природи, глибоке співчуття до життя і долі народу поєднуються тут з послідовною ідейною спрямованістю реалістичного мистецтва, з боротьбою проти буржуазно-кріпосницького ладу.

Тенденції реалістичного мистецтва спостерігаються навіть сьогодні. У сучасну епоху боротьба ідеологій у сфері художньої творчості виражається в зіткненні реалізму і постмодернізму, реалізму і масового мистецтва.

Музично-театральне мистецтво

Музичний романтизм як художній напрям сформувався на початку XIX ст. під впливом раннього німецького літературно-філософського романтизму, надалі розвивався в тісному зв'язку з різними течіями літературного, живописного і театрального мистецтва. Завершальний період його розвитку, що отримав назву неоромантизму, охоплює останні десятиліття XIX ст. Властива романтизму індивідуалізація образів, увага до чуттєвого світу сприяла появі нових прийомів формотворення та засобів музичної виразності. Композитори-романтики повертаються до програмності, що сприяє індивідуалізації та конкретизації музичних образів. В оперному жанрі розвивається лейтмотивна система, а

також тяжіння до наскрізної драматургії. У симфонічному жанрі спостерігається тенденція до великих складів оркестру, розширення ролі духових та ударних. При цьому більшої ваги набувають жанри мініатюри — прелюдії, програмні твори малої форми.

Найраніше музичний романтизм проявився в Австрії (Ф. Шуберт), Німеччині (К. М. Вебер, Ф. Мендельсон-Бартольдї, Р. Шуман, Р. Вагнер та ін.) та Італії (Н. Паганіні, В. Белліні, ранній Дж. Верді та ін.), трохи пізніше — у Франції (Г. Берліоз, Д. Ф. Обер, Дж. Меєрбер та ін.), Польщі (Ф. Шопен), Угорщині (Ф. Ліст). У кожній країні романтизм набував національної форми. Часом і в одній країні склалися різні романтичні течії (лейпцизька і веймарська школи в Німеччині). У ряді країн романтизм, не отримавши цілісного самостійного вираження, проявився в творчості окремих композиторів (Б. Сметана і А. Дворжак у Чехії, Е. Гріг у Норвегії та ін.). В Австрії та Німеччині важливі романтичні риси отримали розвиток у творчості І. Брамса, А. Брукнера, Р. Штрауса. Зв'язок романтизму з національним відродженням ряду країн виявився в музиці через посилення інтересу композиторів до музичного фольклору. Завдяки цьому інтересу на музичну арену виходять самобутні національні композиторські школи: польська (Ф. Шопен, С. Монюшко), чеська (Б. Сметана, А. Дворжак), угорська (Ф. Ліст), норвезька (Е. Гріг), іспанська (Альбеніс), фінська (Я. Сібеліус).

Музичний романтизм сприйняв такі найважливіші загальні тенденції, як антираціоналізм, зосередженість на внутрішньому світі людини, нескінченності людських почуттів і настроїв. Звідси особлива роль ліричного начала, емоційна безпосередність, свобода вираження. Як і романтичним письменникам, музичним романтикам притаманний інтерес до минулого, до далеких екзотичних країн, любов до природи, захоплення народним мистецтвом. Народна пісня розглядалась як праоснова професійного музичного мистецтва.

Романтична музика менш узагальнена за змістом, відображає дійсність не в об'єктивно-споглядальному плані, а через індивідуальні, особисті переживання людини (композитора) у всьому багатстві їхніх відтінків. Набагато ширше представлені іронія, гумор, навіть гротеск; одночасно посилюється національнопатріотична і героїко-визвольна тематика (Шопен, Ліст, Берліоз). Великого значення набувають музична зображальність, звукопис. Істотно оновлюються виражальні засоби. Мелодія стає більш індивідуалізованою, рельєфною, внутрішньо мінливою; гармонія й інструментування — багатшими, яскравими, барвистими. Відповідно до загальних тенденцій романтичної естетики багато композиторів-романтиків прагнули до синтезу мистецтв. Синтетичні жанри, оновившись, набули в епоху романтизму особливого значення. Так, скромну пісню Шуберт, а пізніше Шуман, Ліст і Вольф зробили носієм глибокого змісту і вивели на одне з найпочесніших місць серед інших жанрів. Як різновид пісні розвивається вокально-інструментальна балада. Складається і досягає розквіту жанр пісенного циклу («Красуня млинка» і «Зимовий шлях» Шуберта, «Любов і життя жінки» і «Любов поета» Шумана та ін.). Центром уваги багатьох композиторів став найбільш синтетичний жанр — опера, заснована у романтиків головним чином на казково-фантастичних, «чарівних», лицарсько-пригодницьких і екзотичних сюжетах. Першою романтичною оперою була «Ундіна» Гофмана, пізніше великий внесок в оперний жанр зробив Вебер (опери «Вільний стрілець», «Евріанта», «Оберон»).

Ференц Ліст — видатний угорський композитор-романтик та перший піаніст, який

виступав із сольними концертами.

Під час своєї гастрольної подорожі 1847 року він провів концерти в багатьох українських містах: Києві, Чернівцях, Житомирі, Кременчуці, Бердичеві, Львові, Одесі, Миколаєві.

Творчим результатом відвідування України було створення митцем чудових п'єс для фортепіано «Українська балада» і «Думка» на теми народних пісень «Ой не ходи, Грицю» та «Віють вітри, віють буйні».

В інструментальній музиці залишилися визначальними жанри симфонії, камерного інструментального ансамблю, сонати для фортепіано і для інших інструментів, проте вони були перетворені зсередини. У музично-виконавському мистецтві романтизм проявився в емоційній насиченості виконання, багатстві фарб, у яскравих контрастах, віртуозності (Паганіні, Шопен, Ліст).

Наступний мистецький напрям — реалізм — має надзвичайно різноманітні способи підходу до дійсності, способи узагальнення стилістичних форм і прийомів.

У театральному мистецтві романтизм сформувався в 1810–1840-х рр. За всіх національно-історичних розбіжностей у творчості, найбільших акторів-романтиків — Е. Кіна (Англія), Л. Деврієнта (Німеччина), Г. Модени і А. Рісторі (Італія), М. Дорвала, Фредеріка-Леметра (Франція) та ін. — зближували глибокий гуманізм, протест проти нелюдяності.

Основою театральної естетики стали уява і почуття. Актори зосередили увагу на зображенні контрастів і суперечностей людського життя. Громадський пафос, пристрасність викриття, вірність ідеалу визначили бурхливу емоційність, яскраву драматичну експресію мистецтва акторів. Романтичний театр уперше затвердив сценічне переживання (безпосередність, правдивість і щирість гри) як основний зміст акторської творчості. Романтизм збагатив виражальні засоби театру (відтворення «місцевого колориту», історична правдивість декорацій і костюмів, жанрова правдивість масових сцен і постановочних деталей), його художні звершення підготували і багато в чому визначили основні принципи реалістичного театру. Одним із яскравих жанрових проявів реалізму в XIX ст. стала реалістична комедія, яка характеризувалася гострим філософсько-психологічним конфліктом

Мистецтво літератури

У мистецтві літератури кінця XVIII — першої половини XIX ст. важко виокремити й розглянути поза ідеологією тогочасного суспільства той чи інший напрям або стиль мистецтва. Цей період позначений великими соціально-історичними та політичними перетвореннями, що не могло не відбитися на мистецтві, проявившись у численних напрямках і стилях, які існували у протиборстві й поєднанні, заперечували або доповнювали один одного.

Уперше романтизм з'явився в Німеччині, серед письменників і філософів єнської школи (В. Г. Ваккенродер, Л. Тік, Новаліс, брати Ф. і А. Шлегель). Німецький романтизм вирізняє інтерес до казкових і міфологічних мотивів, що яскраво представлено у творчості братів Вільгельма і Якоба Грімм, Е. Гофмана. В Англії романтизм обумовлений німецьким впливом. Його першими представниками є поети Вордсворт і Кольрідж. Вони встановили теоретичні основи романтизму, ознайомившись під час подорожі Німеччиною з філософією Шеллінга і поглядами перших німецьких романтиків. Для англійського

романтизму характерний інтерес до суспільних проблем (сучасному буржуазному суспільству протиставляються старі добуржуазні відносини), а також оспівування природи, простих, природних почуттів.

Яскравим представником англійського романтизму є Джордж Байрон. Його творчість пройнята пафосом боротьби і протесту проти сучасного світу, оспівуванням свободи й індивідуалізму. Також до англійських романтиків відносять Мері Шеллі, Джона Кітса, Вільяма Блейка. Романтизм поширився й у Франції (Шатобріан, В. Гюго, П. Меріме, Жорж Санд), Італії (У. Фосколо, А. Мандзоні), Польщі (А. Міцкевич, Ю. Словацький).

Романтики оновили художні форми — створили жанр історичного роману, фантастичної повісті, ліро-епічної поеми, реформували сцену. Блискучого розквіту досягла в мистецтві романтизму лірика.

Зображення життя у формах самого життя характерне для реалістичного мистецтва. Наприкінці XVIII ст. початки реалізму сприяють демократизації літератури. На противагу попереднім напрямам, реалістична література обирає головними героями не монархів і вельмож, а людей середнього прошарку — купців, міщан, солдатів, моряків, ілюструючи їхнє повсякденне життя та сімейний побут. На початку свого утвердження в літературі, пройнятий духом просвітницької ідеології, реалізм перш за все реалізується в прозі. Серед жанрів усе більшого значення набуває роман — прозова оповідь про долі звичайних людей, епос приватного життя. Перші романи створені в Англії (Д. Дефо, Г. Філдінг, Л. Стерн), Франції (Д. Дідро, Ж. Руссо), Німеччині (ранній Й. Гете). Слідом за романом виникає буржуазна, або міщанська драма (в Англії — Дж. Лілло, у Франції — Д. Дідро, в Німеччині — Г. Лессінг).

Реалізм відтворив повсякденне життя сучасного йому суспільства і яскраво проілюстрував його соціальні та моральні конфлікти. Проте зображення характерів у ньому було прямолінійним і підкорялося моральним критеріям — необхідність різко розмежовувати чесноти і порок. Лише в окремих творах зображення особи вирізнялося складністю і суперечливістю (Філдінг, Стерн, Дідро).

Реалізм початку XIX ст. безсумнівно глибший, ніж у XVIII ст. Головною ідеєю стає зображення внутрішнього світу людини. Реалізм також упровадив у мистецтво принцип історизму і народності. Критичний реалізм 30-х рр. XIX ст. був ідеологічно пов'язаний з романтизмом — обидва напрями об'єднувало розчарування в підсумках буржуазної революції і негативне ставлення до капіталістичного ладу. Стендаль і О. Бальзак у Франції, Ч. Діккенс в Англії створили панорамні полотна життя буржуазного суспільства, яскраво розкриваючи його соціальну основу.

Отже, провідним жанром реалістичної літератури залишається роман. Його дія концентрується навколо певних мотивів: боротьба за самоствердження особистості у світі, протиборство знедолених і заможних. Реалізм яскраво демонстрував розтління матеріальними благами, руйнування природних зв'язків між людьми. Однак критичне ставлення митців до соціальної дійсності не означає відсутності позитивних ідеалів. Сила критики була обумовлена залишками просвітницького гуманізму, який ще проявлявся в реалізмі, і вірою в соціальний прогрес.

Декоративно-ужиткове мистецтво

Кожна епоха накладає свій відбиток на предмети, що оточують людину. Наприкінці XVIII — на початку XIX ст. політичні режими, погляди, звичаї в Європі приходили і йшли з

небаченою раніше швидкістю. Так само стрімко змінювалися і стилі декоративно-ужиткового мистецтва. Центром художніх змін, як і змін суспільних, у той час була Франція. Стиль революції, викликаний до життя Великою французькою революцією, відмовився від непотрібної розкоші і звернувся до простих, часто навіть простонародних форм побутових предметів. Сучасники бачили свій ідеал у суворому і стриманому мистецтві республіканського Риму і класичної Греції. Майстри копіювали античні меблі та посуд. У наполеонівські часи чи не вся Європа слухняно повторювала форми, що прийшли з Франції, мотиви і орнаменти. Тільки Англія, відкидаючи все французьке, орієнтувалася на застарілі зразки XVIII ст. У декоративно-ужитковому мистецтві Німеччини й Австрії характерна невибагливість і легкість обрисів цінувалася більше, ніж пишність і величність.

XIX ст. виводить на новий рівень досягнення декоративно-ужиткового мистецтва та розуміння й використання народної творчості. Багато митців займаються збиранням, розшифровкою та узагальненням фольклорних зразків. На форму декоративно-ужиткового мистецтва найбільше впливає його безпосереднє функціональне призначення — поєднання естетичного і практичного застосування.

Керамічні вироби набули особливої популярності через дешевизну сировини та здатність витримувати агресивне середовище без істотних змін матеріалу, що зробило кераміку широко вживаним матеріалом для виготовлення посуду та побутових предметів.

Протягом XVIII–XIX століть взірцем вишуканості та гарного смаку в оздобленні інтер'єрів міських осель був Відень.

Дорогі предмети меблів, що виготовляли місцеві майстри, вважались кращою окрасою ошатних віталень городян. Зокрема славнозвісні гнуті стільці, які й дотепер мають назву «віденських», завдячують своєю появою саме Відню.

Винайдення у XIX столітті та заснування виробництва елегантних стільців належить столяреві Міхаелю Тонету. Чудовий дизайн багатьох виробів майстра визнаний поза часом. Його легкі та міцні меблі підкорили своєю красою наймодніші оселі Європи.

Наприкінці XVIII — на початку XIX ст. жодна країна Європи не могла змагатися з Францією у створенні виробів зі срібла і позолоченої бронзи. Декоративна бронза стала одним із найпопулярніших видів ужиткового мистецтва. Цьому також сприяло об'єднання в другій половині XVIII ст. майстрів виготовлення срібних і бронзових виробів у єдину корпорацію.

У створенні художніх предметів із бронзи брали участь скульптори, що виконували моделі, ливарники-карбувальники, що відливали і начорно карбували вироби, і карбувальники-позолотники, що завершували карбування творів за допомогою амальгами. Бронза була прекрасним матеріалом для виготовлення різноманітних предметів оздоблення інтер'єрів, для вираження сміливих задумів художників-орнаменталістів. Професіоналізм бронзувальників дозволяв створювати як великі предмети, так і дрібну пластику. Широко застосовувалися накладки, які прикрашали меблі й одночасно збільшували їхню міцність. Популярними виробами були бронзові світильники. Особливо цінувалися вироби видатного бронзівника другої половини XVIII ст. П. Гутьєра.

Продовжувало розвиватися художнє ткацтво. У XIX ст. народні майстри вже

використовували фабричні нитки й барвники. Принципи класичного орнаменту проникли в ткацтво тільки наприкінці XVIII — на початку XIX ст. Малюнок тканин епохи класицизму став менш рухливим і більш суворим. Прямі смуги, сухе трактування квітів, зображення пасторальних атрибутів стали основними елементами орнаменту. Увійшли в моду оббивні тканини. Зазвичай на червоному, зеленому, блакитному або жовтому тлі виділявся кремовий або білий візерунок зі світлотіньовою розробкою. Важливу роль у формуванні стилю тканин останньої чверті XVIII ст. відіграв ліонський ткач, рисувальник і фабрикант Філіп де Лассаль.

Активно розвивається ціла галузь порцелянового виробництва так званого бісквіта — неглазурованої порцеляни. У цій техніці виробляли медальйони, вставки для меблів, ювелірних виробів, які часто мали характерний синій колір фону (за рахунок застосування французької синьки) і чистий білий рельєф. Велику популярність здобули порцелянові вироби англійського заводу Веджвуд, що спеціалізувався на виготовленні виробів із бісквіта. Зароджений в порцеляні прийом декору отримав нову інтерпретацію в оформленні інтер'єрів. З'явився так званий гризайль — малюнок, що імітував ліпнину, яку розташовували в менш «відповідальних» місцях інтер'єру. Кімнати, прикрашені порцеляною, або, як їх називали, «порцелянові кабінети», були новомодним винаходом нової епохи.

Лише після 1815 р. декоративно-ужиткові вироби кожної країни набули своєрідних національних рис, але законодавицею смаків залишалася Франція. До початку XIX ст. будь-який виріб — глечик, сережки або меблевий гарнітур — був неповторним витвором майстра, який створював його від початку і до кінця. Пізніше частину роботи стали виконувати механізми, і декоративноужиткове мистецтво до середини XIX ст. поступово перетворилося на галузь промисловості.

Декоративно-ужиткове мистецтво є багатофункціональним у використанні, адже пов'язане не лише з пізнанням та набуттям досвіду, а й з відображенням життя. Мистецтво зберегло свою традиційність, незважаючи на різноманітні соціальні функції, було пов'язане з життям народу і стало фундаментом для формування та розвитку багатьох мистецьких стилів і напрямів.

Український мистецький простір

В українському мистецькому просторі романтичні тенденції проявилися фактично в усіх видах мистецтва. Основою українського романтизму стає ідеалізація образів і культ почуттів, звернення до народності й захоплення фольклором, історизм та втеча в ідеалізоване минуле або майбутнє. Романтизм зумовив появу нового світогляду і стилю та розвитку нових жанрів, зокрема в літературі та музиці: балади, ліричні пісні й романси, історичні романи й драми. Підкреслюючи народність та значення національного в мистецтві, романтизм відіграв визначну роль у пробудженні й відродженні слов'янських мистецьких традицій.

Першими проявами українського романтизму були твори, видані в 1818 р. в Петербурзі, — «Грамматика малороссийского наречия» Олександра Павловського і збірка Миколи Цертелева «Опыт собрания старинных малороссийских песней» з висловленими в них думками про глибоку своєрідність і самостійність української мови й української народної поезії. Український романтизм виник під впливом поглибленого вивчення народної творчості з одного боку і творів російських і польських романтиків — з

другого. В українській музиці вплив романтизму позначився набагато менше, ніж у літературі. Його елементи помітні фактично лише у творах українських композиторів другої половини XIX ст. — С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка, П. Воробкевича та ін. Почесне місце в історії української музики та театрального мистецтва доби романтизму посіли написані за творами романтиків опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Різдвяна ніч», «Утоплена», «Тарас Бульба» М. Лисенка.

В українському музичному мистецтві першої половини XIX ст. спостерігалися піднесення та популяризація кріпацьких оркестрів, за участю яких у великих містах України відбувалися музичні ранки та вечірні концерти. Серед таких труп можна виділити колективи сенатора А. Ільїнського, полковника О. Будлянського, поміщика Г. Галагана, князя В. Лобанова. Концертне життя артистів-кріпаків особливо пожвавлювалося під час ярмарків, які переважно проходили в Харкові, Києві та Одесі. У межах концертів поряд із творами відомих вітчизняних та зарубіжних композиторів звучали обробки українських мелодій, імпровізації на улюблені теми; поряд з романсами та аріями звучали народні пісні. Такі концерти були доступні лише заможним верствам населення, бо ціни на квитки були дуже високими, до того ж до концертних залів пускали тільки слухачів, що мали відповідний вигляд. Окрім оркестрів, із кріпосних селян створювали хори для церковних богослужінь. Один із таких великих хорів у 30-х роках XIX ст. існував у поміщика Д. Селецького. До репертуару колективу разом із духовними творами Д. Бортнянського та О. Львова входили народні українські пісні. Крім хорового співу та театралізованих видовищ, була поширена ще одна форма музичних розваг — маскарадні вистави, які влаштовували під час Різдвяних свят та Масляної. Наприкінці XVIII — на початку XIX ст. в містах України, окрім кріпацьких, діяли міські оркестри. Музичний репертуар оркестру складали інструментальні твори для балів, а також популярні в той час увертюри В. А. Моцарта та Дж. Россіні. З метою підготовки виконавців у Магістратському оркестрі в Києві навіть була відкрита перша музична школа.

Музей мистецтв, що носить ім'я видатних українських меценатів — Богдана та Варвари Ханенків – найцінніше зібрання європейського та східного мистецтва в Україні. У музеї представлені полотна П. Рубенса, Д. Халса, П. Брейгеля Молодшого, Гойї, І. Босха та багатьох інших найвідоміших митців Європи. Окрім того, перлинами музейної колекції є енкаустичні візантійські ікони XI– XII століть. Своєрідною візитівкою національного музею є всесвітньо відомий шедевр Д. Веласкеса «Портрет інфанти Маргарити». Завдяки зусиллям подружжя Ханенків Україна може пишатися унікальною скарбницею світового й вітчизняного мистецтва.

Яскравого розвитку набуло театральне мистецтво. Заможні поміщики утримували власні кріпацькі театральні трупи, професійна майстерність яких була доволі високою. Однак зі скасуванням кріпацтва в другій половині XIX ст. поміщицькі театри занепали (тільки найзаможніші поміщики змогли перетворити свої театри та капели на комерційні підприємства), проте нового рівня розвитку набуло міське музично-театральне життя. Його основними осередками стали Київ, Харків, Одеса.

Романтичне забарвлення мала подеколи режисерська діяльність М. Старицького, М. Кропивницького й інших діячів українського театру. Популярність реалізму зумовлена загальною доступністю і зрозумілістю його мистецьких засобів, тому його тенденції в українському мистецтві актуальні й донині.

Розквітом реалізму в Україні була друга половина XIX ст., коли Тарас Шевченко, зі своїм гаслом «ні однієї риси без натури», став на межі академізму й тієї класицистичної традиції, яка не давала можливості українському мистецтву наповнюватися новими течіями. Ці елементи, разом із відкриттям українського сюжету (природи, людини, історії) зробили з Т. Шевченка ту ланку, яка поєднала давнє українське мистецтво з новим. Зокрема, Т. Шевченко був першим українським живописцем-романтиком.

Добою реалізму в українському мистецтві стала доба передвижників, серед яких було багато українців. Посилення реалістичного напрямку в українській літературі також пов'язане з творчістю І. Карпенка-Карого, М. Кропивницького, Ганни Барвінок. Література збагатилася в жанровому відношенні. Набули популярності суспільно-політична, елегійна лірика, сатира. Урізноманітнилася проза, з'явилися соціально-побутові, етнографічно-побутові, психологічно-побутові оповідання, соціально-психологічна новела, соціально-побутова, історична повість, соціально-психологічний роман, роман-хроніка.

XIX ст. можна визначити як період зростання соціальної ролі скульптури і архітектури. Митці бачили своє призначення не лише в тому, щоб визначити соціальні та людські пороки, а і в тому, щоб їхні герої стали взірцем суспільного та особистого життя.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ КУРСУ «МИСТЕЦТВО» У 8 КЛАСІ

2.1. Орієнтовні уроки мистецтва

Урок №1.

Тема: МИСТЕЦТВО СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;
міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Стародавньої Греції

Мотивація: А як, на вашу думку, виникло мистецтво – архітектура, скульптура, література, музика, танець, театр?

Очікувані результати: учні повинні розуміти особливості мистецтва епохи Стародавньої Греції, давати визначення та вміти аналізувати мистецькі напрями.

Тип уроку: урок введення в тему.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, аудіозаписи народної музики Греції, підручних, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал. мультфільм «По стежках грецьких міфів».

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання Повідомлення теми і мети уроку. Дидактична Гра «Так» чи «Ні».

II. Мотивація навчальної діяльності

Із міфів Стародавньої Греції ми можемо дізнатися про походження людей та Богів. Найпрекраснішим із богів, символом краси і натхнення, покровителем мистецтв був Аполлон.

А що, ви знаєте про античне мистецтво (архітектура, скульптура, література, музика, танець, театр)?

III. Актуалізація опорних знань.

Уявіть що ви опинилися в Античній Греції. Спочатку на острові Крит, а пізніше на материковій частині Греції. Вам випала можливість поспілкуватись з скульпторами та архітекторами. А про що б ви хотіли дізнатись у митців?

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1. Періодизація розвитку мистецтва Стародавньої Греції.
2. Мистецтво Криту.
3. Гомерівський та архаїчний періоди, особливості мистецтва.
4. Класика та еллінізм, естетичний ідеал людини.

Обговоривши з учнями матеріал підручнику необхідно зробити висновок: мистецтво античної доби, ідеалом якого є вільна і політично активна людина, що виступала об'єктом і змістом грецької культури розглядається як окрема сторінка в історії мистецтва. Високорозвинута культура греків стала основою для багатьох цивілізацій. Підтвердженням цьому є розвиток філософії, міфології, храмової архітектури, живопису, театру, палацового будівництва, науки, медицини, алхімії, письма, торгівлі, морської справи, атлетики, ораторського мистецтва, тощо.

Сім чудес світу (у II ст.. до н.е.)	Чудеса, що збереглися й визнані пізніше
<ul style="list-style-type: none">• Єгипетські піраміди (збереглися)• висячі сади Семіраміди у Вавілоні• Мавзолей у Галікарнасі• Статуя Зевса в Олімпії• Колос Родоський• Храм Артеміди в Ефесі• * Олександрійський Маяк (о. Фарос)	<ul style="list-style-type: none">• Парфенон в Афінах• Собор Св. Софії в Константинополі• Реймський собор• Палац-замок Альгамбра у Гранаді• Собор Св. Петра в Римі• Покровський собор в Москві (храм Василя Блаженного• * Мавзолей Тадж-Махал в Індії

Звернути увагу на найвизначніші центри елліністичного мистецтва: Олександрія, Пергам, Родос. *На поліси та архітектуру (Кносський палац. Давньогрецькі храми).* Відзначити майстерність у скульптурі архаїки: тема куроса й кори. Акцентувати увагу на вічних образах античності в мистецтві (живопис, скульптура, музика, кіно та ін.). Простежити античні образи й мотиви у творчості письменників різних часів і народів. «Коло друзів». Висловіть побажання своїм однокласникам, собі й вчителю. (Можна поставити учнів у коло. В такому випадку побажання говорять сусідові, який стоїть праворуч або ліворуч «ланцюжком».)

V. Відповіді на контрольні запитання до §1.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

VIII. Творче домашнє завдання за Інтернет підтримкою підручника.

Урок №2

Тема: КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;
міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Стародавнього Риму.

Мотивація: Які найдавніші споруди Стародавнього Риму ви знаєте?

Очікувані результати: учні повинні розуміти стилі епохи, давати визначення та вміти аналізувати мистецькі напрями; характеризувати особливості культурного простору Стародавнього Риму.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, аудіозапис музики, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, відео.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання. Повідомлення теми і мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Вступна бесіда. Чому кажуть «що всі дороги ведуть до Риму»?

III. Актуалізація опорних знань.

Діти, давайте пригадаємо нашу загальну тему цього семестру(**Античність — колыска європейського мистецтва**). А з якими видами європейського мистецтва ми вже встигли познайомитися?

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником. Тим часом продовжуємо нашу подорож античними містами і сьогодні перенесемося до Риму.

План вивчення нового матеріалу

1. Періодизація культури Давнього Риму (VIII ст. до н. е. — V ст.).
2. Етруська доба та царський період, мистецтво архітектури.
3. Періоди республіки та період Римської імперії

Обговоривши з учнями матеріал підручнику необхідно зробити висновок: Мистецтво стародавнього Риму вивчається в контексті світових цивілізаційних процесів, які характеризують досягнення римлян. А саме, в архітектурі, образотворчому мистецтві, літературі, досконалій системі права.

Характеристика давньоримської культури здійснюється у порівнянні з давньогрецькою: спорідненість та розбіжності. Мистецтво етрусків та його вплив на формування римської культури. Актуалізується періодизація давньоримського мистецтва та особливості кожного періоду. Архітектура, скульптура та живопис республіканського Риму – практицизм та утилітарність. Мистецтво часів Принципату Августа Перше століття нашої ери як період формування нових рис мистецтва імператорського Риму. Містобудівництво та інженерні досягнення Скульптура та живопис (помпейські стилі), скульптурні зображення.

Приєм «Мікрофон» (Що ви покладете у скарбничку знань і вражень з уроку?)

V. Відповіді на контрольні запитання до §2.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

VIII. Творче домашнє завдання за Інтернет підтримкою підручника.

Урок №3

Тема: АНТИЧНА МІФОЛОГІЯ ТА ЛІТЕРАТУРА

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Стародавньої Греції

Мотивація: Пригадайте, які античні міфи ви читали? Про що розповідають давні міфи?

Очікувані результати: учні повинні розуміти стилі епохи, давати визначення та вміти аналізувати мистецькі напрями; характеризувати особливості міфології та літератури доби Античності.

Тип уроку: комбінований.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозаписи музики Греції, мультфільми

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання. Повідомлення теми і мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Вступна бесіда. Які мультфільми за античними міфами вам доводилося дивитися? Як стародавні греки та римляни уявляли світ богів?

III. Актуалізація опорних знань.

Які ж ви молодці. Бачу, що ця тема Вас зацікавила і ви добре підготувалися до уроку. А зараз пропоную вам здійснити цікаву, захоплюючу подорож до міфології. Чи є у різних народів однакові божества?

Якими були античні герої?

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1. Давньогрецька міфологія..
2. Римська міфологія про походження Давнього Риму.
3. Антична література
4. Образи і теми давньогрецьких міфів в українській літературі, переклади творів Гомера, Есхіла, Аристофана українською.

Звернути увагу на те, що антична міфологія мала вплив на культурний розвиток багатьох народів. Ця назва об'єднує міфологію Давньої Греції і сформовану пізніше на її основі давньоримську міфологію. Необхідно наголосити, що егейське мистецтво як проміжна ланка між давньосхідною культурою та античною. Визначити провідні риси архітектури, скульптури, живопису та прикладного мистецтва та розглянути етапи розвитку крито-мікенської культури їх віддзеркалення в міфології та літературі. Антична література стала колицею всієї європейської літератури, а давньогрецькі міфи стали підґрунтям літератури, скульптури, живопису, театрального мистецтва Стародавньої Греції.

Усі легенди, міфи і пісні, що виконувалися мандрівними співцями — аедами, із часом об'єднувалися у великі епічні поеми, такі як «Іліада» й «Одіссея» Гомера, «Теогонія» і «Роботи і дні» Гесіода і безліч інших, що не дійшли до нашого часу. Найвідомішими циклами давньогрецьких міфів є троянський — про історію Троянської війни, Фіванський — про місто Фіви та його правителів і міфи про аргонавтів — про подорож героїв на кораблі «Аргон» в Колхиду по золоте руно. Отже, підсумуємо. Розповіді про Троянську війну стали невичерпним джерелом для літератури й мистецтва. Вони є основою поем Гомера «Іліада» й «Одіссея», окремі епізоди Троянської війни були опрацьовані старогрецькими трагіками («Троянки» Еврипіда); у Римі про неї писали Енній, Вергілій («Енеїда») та ін. Першою відмінною рисою римської літератури є те, що ця література набагато пізніша за давньогрецьку і внаслідок цього набагато зріліша. Сильний вплив давньогрецької відчувається з самого початку розвитку римської літератури. Ніде в античній літературі не було такого тверезого аналізу дійсності. Особливості римської літератури такі виразні, що натуралістичну сатиру можна вважати цілком специфічно римським літературним жанром. В Римі з'явився історик Тацит, який здійснив аналіз життя римлян та етрусків. У літературі Нового часу до троянських міфів зверталися Джованні Боккаччо, Жан Жироду, Вільям Шекспір, Леся Українка, І.Франко, Г.Сковорода та ін. Твори Гомера, Есхіла, Аристофана перекладено М. Хомичевським (Борисом Теном). Таким чином, необхідно відзначити, що еллінізм був завершальним етапом розвитку давньогрецького мистецтва вплинув на Давньоримське. Підкреслити синтез античної та давньосхідної культур. Визначити видатні пам'ятки доби. Зробити висновок про значення міфології для мистецтва, літератури, історії європейців.

V. Відповіді на контрольні запитання до §3.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

VIII. Творче домашнє завдання за інтернет підтримкою підручника.

Урок №4

Тема: ЕСТЕТИЧНИЙ ІДЕАЛ КРАСИ. ГРЕКО-РИМСЬКІ ПЛАСТИЧНІ МИСТЕЦТВА

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва з естетичними ідеалами, особливостями пластичних мистецтв.

Мотивація: «Що поєднується в понятті «естетичний ідеал» ?

Очікувані результати: учні повинні розуміти стилі епохи, давати визначення та вміти аналізувати мистецькі напрями; характеризувати особливості естетичного ідеалу, феномен греко-римського пластичного мистецтва.

Тип уроку: комбінований.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозапис музики

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання. Повідомлення теми і мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності. Вступна бесіда. У чому проявляється краса людини?

III. Актуалізація опорних знань. Проведення тестування з теми.

«Забарвлення» звуку голосу або інструменту:

- Тембр
- Темп
- Ритм

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

- Естетичний ідеал краси.
- Давньогрецьке мистецтво скульптури.
- Пластичне мистецтво античності(портрет, скульптура і скульптурні зображення)

Дати загальну характеристику ідеалу людини в давньогрецькій культурі. Визначити особливості мистецтва архаїки. Формування ордерної системи в архітектурі. Становлення ідеалу краси людського тіла в архаїчній скульптурі Мистецтво ранньої та високої класики як відтворення ідеалу стриманих почуттів і гармонійної краси. Творчість Мирона, Поліклета та Фідія. Ансамбль афінського акрополя. Мистецтво пізньої класики як доби зростання індивідуалізму в давньогрецькому суспільстві. Звернути увагу на творчість Скопаса, Праксителя, Лісіппа та Леохара.

Обговоривши з учнями матеріал підручнику необхідно зробити висновок: Давньогрецький храм був сакральною моделлю світобудови. Що обумовила еволюцію фронтонної композиції. Висвітлити проблему руху в давньогрецькій скульптурі.

Скульптура архаїки: тема куроса й кори. Мистецтво високої класики. “Золоте століття” Перикла: афінська демократія і стиль Еллади. Скульптура високої класики: творчість Мирона, Поліклета та Фідія. Архітектурно-скульптурний ансамбль Афінського акрополя – міфологізація просторового середовища. Мистецтво пізньої класики. Криза полісу й утвердження нових форм грецького мистецтва. Прагнення грандіозності та декоративізму в архітектурі. Художньо-стилістичні особливості скульптури пізньої класики: творчість Праксителя, Скопаса, Лісіппа, Леохара. Мистецтво еллінізму: зіткнення і синтез культури античності з давніми афро-азійськими культурами. Художні школи у скульптурі еллінізму. Таким чином, скульптура і скульптурні зображення

розповідають про народження богів, подвиги міфічних героїв, віддзеркалюють уявлення і вірування давніх людей, фіксують історію античного світу, портрети видатних персон

V. Відповіді на контрольні запитання до §4.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

VIII. Творче домашнє завдання за Інтернет підтримкою підручника.

Урок №5

Тема: АРХІТЕКТУРА Й ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО АНТИЧНОСТІ

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Стародавньої Греції

Мотивація: Дайте визначення терміну «образотворче мистецтво»

Очікувані результати: учні повинні розуміти стилі епохи, давати визначення та вміти аналізувати мистецькі напрями; характеризувати особливості архітектури та образотворчого мистецтва доби Античності.

Тип уроку: комбінований.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозапис музики

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання Повідомлення теми і мети уроку. Рольова гра «Віртуальний музей Античності»

II. Мотивація навчальної діяльності.

Вступна бесіда. «Коло думок». У чому сила античної архітектури, які споруди вам відомі?

III. Актуалізація опорних знань. Що означає поняття архітектура? Які три основні види архітектурних пам'яток розрізняють ?

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1. Розвиток античних полісів та архітектури.

2. Формування ордерної системи.

3. Античний вазопис, орнаментальна мозаїка, жанр натюрморту, фаюмський портрет.

Обговоривши з учнями матеріал підручнику необхідно зробити висновок: Визначити особливості мистецтва грецької архаїки. Розвиток античних полісів та архітектури. Визначити типологію давньогрецьких храмів.

Архітектура Греції	Архітектура Риму
будівництво храмів (конструкції прямокутні)	будівництво (аркові конструкції)
	- храмів
	- мостів
	- шляхів
	- водогонів

Звернути увагу на формування ордерної системи. Найвизначніші центри елліністичного мистецтва: Олександрія, Пергам, Родос. Розвиток містобудування і утвердження «гіпподамової системи» у плануванні міст. Вазопис чорнофігурного та червонофігурного стилю. Декоративне мистецтво греків яскраво втілювалося у розписах ваз — кубків, амфор, кратерів та інших керамічних виробів різної форми. На них у силуетних зображеннях

відтворювалися сцени з життя богів, героїв і звичайних греків. Майстри використовували червону глину — теракоту (після випалювання в печі вона набувала яскравого червоно-коричневого кольору). Розписували вази чорним лаком, секрет якого досі не розгаданий. Такі вази називали чорнофігурними. Із часом майстри стали замальовувати тло, лишаючи червоні зображення. Такі вироби отримали назву червонофігурних «Геометричний стиль» у грецькому мистецтві гомерівського періоду.

Драматургія античного живопису: Полігнот, Аполлор, Зевкіс, Апелес. Мистецтво “строного стилю”. Вплив історичних подій на тематику і художньо-стилістичні особливості мистецтва. **Орнаментальна мозаїка. Жанр натюрморту.**

Визначити особливості давньоримського стилю живопису. Фаюмські портрети. Мистецькі сюжети в давньогрецьких міфах. Музи. Мельпомена муза театру. Талія - муза комедії. Терпсихора - муза танцю. Аполлон Музагет Утвердження придворного мистецтва. Августівський класицизм. Становлення історичного рельєфу. Римський домус і чотири стилі помпейського живопису. Синтез мистецтв у “Золотому домі” Нерона. Типологія римської мозаїки. Основні пам’ятки давньоримської архітектури. Розвиток портретної скульптури. Принципи об’єднання мистецтв у творчості Аполлора Дамаського: форум Траяна, Пантеон, вілла Адріана в Триволі. Синтез античних та варварських начал у мистецтві пізньої імперії. Мистецтво римських провінцій. Фаюмський портрет. Значення мистецтва античного світу для європейської художньої культури.

V. Відповіді на контрольні запитання до §5.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

VIII. Творче домашнє завдання за інтернет-підтримкою підручника.

Урок №6

Тема: МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;
міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Стародавньої Греції

Мотивація: У чому знайшли відображення уявлення давніх народів про оточуючий світ і людину? Чи доводилося вам бувати у театрі? Розкажіть про свої враження. Що властиве драмі?

Очікувані результати: учні повинні розуміти стилі епохи, давати визначення та вміти аналізувати мистецькі напрями; характеризувати особливості музично-театрального мистецтва доби Античності.

Тип уроку: узагальнення та систематизації знань.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозаписи музики

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання Повідомлення теми і мети уроку. Прийом «Творча майстерня».

Об’єднайтеся в пари. Розробіть сценарій весняного фестивалю «Великі Діонісії»

II. Мотивація навчальної діяльності

Вступна бесіда. «Розминка» Прийом «Вірю! – Не вірю!»

III. Актуалізація опорних знань

Ім’ям якої давньогрецької богині названа сучасна столиця Греції? А зараз давайте пригадаємо, які ви слухали грецькі мелодії («Сертакі», гімни) та поміркуємо, як назва

творів допомагає краще відчутти й зрозуміти музику. Від якого слова походить термін «лірика»? Чи любите ви співати?

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1. Релігійна система, Діонісії..
2. Музично-театральна культура еллінізму .
3. Творчість Есхіла, Софокла, Еврипіда, Аристофана....
4. Вірші Овідія, Горація, Катулла...

Обговорити з учнями особливості релігійної системи – пантеон богів. Міфологія та політеїзм. Наголосити, що драматичне мистецтво зародилось у Давній Греції на ґрунті культових свят, пов'язаних зі смертю та воскресінням Бога Діоніса. Першопочатково це було обрядове священнодійство, головним ритуальним моментом якого була пісня-молитва-колядка. Саме з хорової пісні й виникла трагедія. Ось чому слово “трагедія” означає “пісня цапів” (грецькою козел – трагос). Поряд із декламаційною лірикою у Стародавній Греції популярною була і пісенна лірика. Як ви гадаєте, чому пісенну лірику називали мелікою? (Меліка – мелодія, тобто вірші співалися). Чи любите ви співати? А про що найчастіше співається у сучасних піснях? (*Про ___*). Музично-театральна культура еллінізму – гімни, епіграми, епос, ідилії тощо. **Аналіз** тематики, сюжетів, діалогічності драматургії. Релігійна система, Діонісії. Взаємозв'язок хору, танцювального мистецтва як складових обрядового дійства. Музично-театральна культура еллінізму(гімни, епіграми, епос, ідилії) . Знайомство з музичними інструментами античності(ліра, кіфара, арфа, авлос). Знайомство з творчістю Есхіла, Софокла, Еврипіда, Аристофана та ін. Вірші Овідія, Горація, Катулла.

Приєм «Мікрофон» (Що ви покладете у скарбничку знань і вражень з уроку?)

V. Відповіді на контрольні запитання до § 6.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

VIII. Творче домашнє завдання за інтернет-підтримкою підручника.

Урок 7

Тема: АНТИЧНА МОДЕЛЬ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Стародавньої Греції

Мотивація: У чому сучасний європеєць відчуває зв'язок з античною культурою? Слово вчителя.

Очікувані результати: учні повинні розуміти стилі епохи, давати визначення та вміти аналізувати мистецькі напрями; характеризувати особливості доби Античності на теренах України.

Тип уроку: узагальнення та систематизації знань.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозапис музики

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання Повідомлення теми і мети уроку. Приєм «Здивуй!»(цікаві факти про мистецтво античності на теренах України) Розробіть сценарій відео кліпу «Прометей сьогодні».

II. Мотивація навчальної діяльності

Вступна бесіда. Чи вірите ви, що Зевс покарав Прометея за те, що той підбурював богів проти нього? Чому з'явилися грецькі поліси на теренах України?

III. Актуалізація опорних знань.

«Коло думок» (Яке значення має мистецтво античності сьогодні?) Що означає поняття людина цивілізована? Розкажіть про роль фольклору в літературному мистецтві різних народів.

IV. Вивчення нового матеріалу

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1. Релігійна система слов'ян, взаємозв'язок обрядів та літератури.
2. Античні міста на теренах Європи та України.
3. Мистецтво Причорномор'я як основа культурного пласта України

Звернути увагу учнів на історію дослідження календарно-обрядової поезії слов'ян. Зв'язок календарно-обрядової поезії з художньою літературою. Слова грецького чи латинського походження (школа, стадіон, література, географія, фізика, радіація, політика.) В українській мові імена грецького та латинського походження (Тетяна, Григорій, Віктор, Петро, Олена, Оксана, Наталія, Галина, Олександр.) На території Західної Європи збереглися руїни античних міст і навіть цілі споруди (римські водогони). В Україні збереглися руїни античних міст: Ольвія та Херсонес.) На території Північного Причорномор'я (Ольвія, Тіра, Херсонес, Пантікапей та ін.) позначився античний вплив у галузях архітектури, скульптури, образотворчого, декоративно-ужиткового та музично-театрального мистецтва. Знайомство з взірцями скіфської культури, трипільської культури в порівнянні з античними зразками. Розвиток образотворчого мистецтва в Україні веде відлік із прадавніх часів. Знахідки археологів, зокрема, періоду трипільської та скіфської культур, вирізняються майстерною технікою виконання.

Мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я стало основою культурного пласта України (VI століття до н. е. — VI століття н. е.). Найвизначнішими серед них були Ольвія, Херсонес, Феодосія, Пантікапей, Тіра. У Тірі (поблизу Білгорода-Дністровського), Ольвії (правий берег Бузького лиману), Пантікапеї (район Керчі), Херсонесі (поблизу Севастополя) за зразками грецької та римської метрополій зводилися величезні храми, театральні та спортивні споруди. Найкраще збереглися до нашого часу захисні споруди. Серед найцікавіших пам'яток такого роду — міцні фортечні стіни Херсонеса, викладені з великих кідрів щільного вапняку. Ретельна обробка каменю, продумане розташування башт і брами дозволяють уважати цю пам'ятку одним із найвизначніших витворів античної архітектури. Здійснювалось оздоблення міст і

будинків скульптурними витворами і фресковими розписами, присвяченими переважно античним богам. Взірцем високої майстерності є фрескове зображення голови Деметри у склепі в Керчі. Поширеним було виготовлення, невеличких теракотових статуєток (коропластика) і декоративно оздобленого керамічного посуду. Розвиток мистецтва в античних колоніях Причорномор'я значною мірою відповідав процесам, що відбувалися в художньому житті Греції та Риму.

Обговоривши з учнями матеріал підручнику необхідно зробити висновок: розпочався новий етап в історії мистецтва, який називається доба Середньовіччя. У цілому ж культура населення Північного Причорномор'я України зі своїми надбаннями має всесвітньо-історичне значення в контексті загального розвитку європейської культури та мистецтва.

Прийом «Мікрофон» (Аргументовано порадьте своїм однокласникам подивитися (послухати) античні шедеври на теренах України та Європи).

V. Відповіді на контрольні запитання до §7.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

VIII. Творче домашнє завдання за інтернет-підтримкою підручника.

Урок №8

Тема: ОБРАЗНИЙ СВІТ МИСТЕЦТВА

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Середньовіччя

Мотивація: Слово вчителя.

Очікувані результати: учні повинні розуміти особливості епохи Античності у порівнянні з Середньовіччям, давати визначення та вміти аналізувати особливості образного світу мистецтва.

Тип уроку: урок введення в тему.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозаписи музики/

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання. Повідомлення теми і мети уроку. **Музичне сприймання середньовічної музики (орган).**

II. Мотивація навчальної діяльності.

1. Які засоби виразності є спільними для літератури й музики, архітектури й образотворчого мистецтва? 2. Що таке синтез мистецтв?

III. Актуалізація опорних знань.

«Коло думок» (Яке значення має Середньовічне мистецтво сьогодні?) Які середньовічні споруди збереглись на теренах України.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1. Періодизація культури Середньовіччя (V ст. до н. е. — XVI ст.).

2. Раннє Середньовіччя (V - XI)

3. Класичне Середньовіччя (XI—XIII)

4. Пізнє Середньовіччя .

Обговоривши з учнями матеріал підручнику необхідно зробити висновок: Середньовіччя — культурно-мистецький період, у який закладався фундамент сучасної європейської культури та цивілізації. Середньовіччя охоплює майже тисячоліття — від падіння Римської імперії до епохи Відродження. В історії мистецтва Середньовіччя вміщує етапи культурно-мистецького розвитку окремих регіонів і держав — Візантії, Західної Європи та Київської Русі (слов'янський простір). Давньохристиянська доба привертає увагу до гармонії давнього світу християнських держав. Завдяки особливостям конструкції храму світло, проникаючи крізь вітражі і свідомість, і простір, освітлювало все під його склепіннями. Християнське зодчество увібрало в себе базилікальний хрестовокупольний проект храму, з високими нефами — новий у світовій архітектурі. Мозаїки і фрески, художнє оздоблення, філософське ставлення до людини, майстерність і скромність — характерні його особливості.

Візантійська художня система це рішення образотворчим мистецтвом завдань, обумовлених новим релігійним світоглядом. Періодизація візантійського мистецтва. Сакральні ідеї та художня образність православного храму. Специфіка та засади візантійських стінописів. Архітектура, скульптура, живопис та прикладне мистецтво часів становлення та розквіту.

Візантійська ікона — основна оздоба інтер'єру християнського храму досягає свого розквіту в XI столітті. Вона відображає глибoku духовність, аскетичні обличчя святих,

яскраво виражений простір спрощується і схематизується. У мистецтві діють суворі канони, які передають лише духовну сутність світу і людини. У європейському Середньовіччі можна виділити релігійно-християнську, світську і народну культури. За часів Середньовіччя складається особливе явище рицарської культури — музично-поетична творчість трубадурів, труверів, мінезінгерів. Середньовіччя відіграло важливу роль у культурно-мистецькому розвитку Західної Європи. На мистецькому просторі західноєвропейське Середньовіччя подарувало світові два видатні стилі мистецтва — романський та готичний. Інтерактивна вправа «Побажання»...

V. Відповіді на контрольні запитання до § 8.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

VIII. Творче домашнє завдання за Інтернет підтримкою підручника.

Урок №9

Тема: ХУДОЖНІ СТИЛІ ЕПОХИ

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Стародавньої Греції

Мотивація: А з якими видами мистецтв ми вже встигли познайомитися? Дайте визначення поняття стиль. Які стилі доби Античності Вам відомі?

Очікувані результати: учні повинні розуміти особливості епохи Середньовіччя, визначати художні стилі доби, давати визначення та вміти аналізувати особливості мистецтва Середньовіччя.

Тип уроку: комбінований.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозапис музики

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання Повідомлення теми і мети уроку. Дидактична Гра «вірю не вірю»

II. Мотивація навчальної діяльності

III. Актуалізація опорних знань.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1. *Понятт стиль, особливості Візантійського стилю*

2. *Архітектура романського та готичного стилю.*

3. *Особливості романського та готичного мистецтва (музика, література, театр)*

Обговоривши з учнями матеріал підручнику необхідно зробити висновок:

Візантійський стиль VI—XII ст.- Урочистість, розкіш, яскрава колірна гама та багатство декорування, зміна фізичних ідеалів на духовні

Романський стиль – це уособлення суворості, простоти, монументальності. Зовні будівлі схожі на фортеці, які відзначаються масивністю, суворою міццю та величчю.

Готичний стиль - Синтез регіональних стилів. Полегшення конструкцій, збільшення висотності, урочистість, об'ємність інтер'єру

Мистецтво покликане виховувати і наставляти, залякувати на вимогу влади. Зображення «Страшного суду», «Життя святих», «Страсті Христові» – типові для цієї епохи.

Середньовічна Європа створила християнську доктрину світу, розвинувши у філософії теоцентризм. Основою західноєвропейського середньовічного світогляду було християнство.

Культурне обличчя Європи – це лицарський замок і музика з трубадурами та комедіантами.

Розвивається героїчний епос, поезія, театр (містерії).

Романський стиль – це уособлення суворості, простоти, монументальності як протиставлення виникаючим ересям. Мистецтво покликане виховувати і наставляти, залякувати на вимогу влади. Зображення „Страшного суду”, „Життя святих”, „Страсті Христові” – типові для цієї епохи.

Особливості готичного стилю проявилися в архітектурі: типи будинків цивільного призначення, високі, шпилясті, гладкі та водночас витончені храми з вітражами та внутрішнім оздобленням, колонами і скульптурними групами (Собор Паризької Богоматері, Собор у Кельні (Німеччина)).

Романське мистецтво. Загальна характеристика культури європейських феодальних країн XI – XII століть. Мистецтво Франції як осередок формування стилістичних особливостей і художньої мови мистецтва. Сакральна та оборонна архітектура як провідний вид мистецтва романського періоду. Художньо-образна система скульптурного оздоблення романських соборів. Сакральний живопис.

Готика, як стиль розвивалася за характерними особливостями, специфічними для кожної країни, тому у Франції, Англії, Німеччині, Нідерландах, Іспанії, Італії готичні споруди мають архітектурні відмінності. Готика у Франції. Основні етапи розвитку готичної архітектури Франції. Ранній період французького станкового живопису. Паризька школа мініатюри. Готика в Німеччині. Архітектура та монументальна скульптура Бамберга, Магдебурга, Наумбурга. Готика в Англії

Мистецтво готики. Загальні зміни у розвитку європейських країн у др. пол. XIII – XV століттях. Франція як батьківщина готичної архітектури. Конструктивні особливості готичних споруд. Зміни в образному рішенні готичної скульптури. Розквіт вітражу як виду монументального живопису. Особливості готичного стилю проявилися в архітектурі: типи будинків цивільного призначення, високі, шпилясті, гладкі та водночас витончені храми з вітражами та внутрішнім оздобленням, колонами і скульптурними групами (Собор Паризької Богоматері, Собор у Кельні (Німеччина))... Готика, як стиль розвивалася за характерними особливостями, специфічними для кожної країни, тому у Франції, Англії, Німеччині, Нідерландах, Іспанії, Італії готичні споруди мають архітектурні відмінності.

«Коло друзів». Висловіть побажання своїм однокласникам, собі й вчителю. (Можна поставити учнів у коло. В такому випадку побажання говорять сусідові, який стоїть праворуч або ліворуч «ланцюжком».)

V. Відповіді на контрольні запитання до §9.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

VIII. Творче домашнє завдання за Інтернет підтримкою підручника.

Урок №10.

Тема: ПЛАСТИЧНІ МИСТЕЦТВА

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Середньовіччя

Мотивація: А з якими видами мистецтв ми вже встигли познайомитися? Дайте визначення поняття стиль. Які стилі доби Античності Вам відомі?

Очікувані результати: учні повинні розуміти особливості епохи Середньовіччя, значущість християнських ідей, давати визначення та вміти аналізувати особливості пластичних мистецтв Середньовіччя.

Тип уроку: комбінований.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозаписи музики

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання. Повідомлення теми і мети уроку. Випуск, стіннівок «Пластичні мистецтва».

II. Мотивація навчальної діяльності.

Що таке пластичне мистецтво? Які види скульптур Ви знаєте?

III. Актуалізація опорних знань.

Які ж ви молодці. Бачу, що ця тема Вас зацікавила і ви добре підготувалися до уроку. А зараз пропоную провести аналітичну роботу. Учитель роздає картки із зображенням скульптур. У чому полягає ідея твору?

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1. *Поняття Візантійський стиль, особливості пластичного мистецтва*
2. *Романський стиль в архітектурі та скульптурі.*
3. *Готичний стиль в архітектурі та скульптурі.*

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником. Обговоривши з учнями матеріал підручника необхідно зробити висновок: Так з релігії християнства народжується ідеал, протилежний ідеалу Античності. Мистецтво вже не прагне наслідувати природі, реальним формам, воно перетворюється в символи позамежного. Виробляється інша система пластичної мови, виразних прийомів. Образний лад і мова середньовічного мистецтва складніше і експресивніше мистецтва Античності, з більшою драматичною глибиною передає воно внутрішній світ людини. У ньому яскравіше виражені прагнення досягнути загальні закономірності світобудови. Середньовічний майстер прагнув створити грандіозну художню картину світу в архітектурі, монументальному живопису та скульптурі, прикрашає середньовічні храми. Але в самій художній системі, художньому методі середньовічного мистецтва була закладена певна заданість, яка перш за все в граничній умовності, символіки та аллегоризме образної мови, в жертву яким приносилася правдива передача краси фізичного вигляду людини.

Романське мистецтво. Конструктивні особливості романської базилики. Синкретизм скульптурних й архітектурних форм романського храму. Архітектурні школи Франції. Романське мистецтво Італії. Романське мистецтво Німеччини. Новим у еволюції християнського храму стала поява скульптури на фасадах церковних будівель. Поступово відроджувалось мистецтво кам'яної монументальної скульптури у формі рельєфу на площині. Романська скульптура досить виразна. Фігури різні за розміром, розміщені в межах вертикальної поверхні у строго ієрархічному порядку. Христос завжди більший за ангелів і апостолів, які, в свою чергу, більші за простих смертних. Людські фігури втрачають матеріальність, об'ємність виражена мало, пропорції вільні, одяг спадає складками, що нагадують орнамент, створюючи образну декоративність.

Готичне мистецтво. Розвиток європейської міської культури. Теологія абата Сюгерія та нова концепція храму як моделі космосу. Конструктивні та художньо-стилістичні особливості готичної архітектури. Синтетичний ансамбль готичного собору. Традиційна періодизація готичного мистецтва. Куртуазний стиль у мистецтві пізнього Середньовіччя. Головні риси, що характеризують готичну скульптуру, такі: по-перше, перехід від абстрактного начала у художній концепції до явищ реального світу, домінування релігійної тематики, образи якої змінюються, наділяються рисами глибокої

людяності, посилення ролі світських сюжетів і поява портрета. Другою особливістю є те, що рельєф залишається у готичному мистецтві, але головним видом скульптури стає кругла пластика, перші пам'ятки якої з'явилися у середині XII ст.

Вибір сюжетів і розміщення зображень регламентували правила, встановлені церквою. Сукупність зображень, розподіл їх по фасадах соборів відбивали систему релігійного світорозуміння епохи. Скульптура у готичному храмі присутня скрізь — на фасадах, карнизах, порталах, галереях та капітелях колон, під зводами капел, на гвинтових східцях, на водогінних трубах, на консолях та інших місцях. Наприклад, кожен із французьких соборів в Шартрі, Ам'єні та Реймсі нараховує біля двох тисяч скульптурних творів¹.

Своєю могутністю та фантазією вражають скульптурні зображення собору Паризької Богоматері (Нотр-Дам-де-Парі), Реймського та Шартрського соборів у Франції, Кельнського собору у Німеччині, Кентерберійського собору та собору Вестмінстерського абатства в Англії та інші.

Приєм «Мікрофон» (Що ви покладете у скарбничку знань і вражень з уроку?)

V. Відповіді на контрольні запитання до §10.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

VIII. Творче домашнє завдання за інтернет-підтримкою підручника.

Урок.№11

Тема: ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;
міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією образотворчого мистецтва Середньовіччя

Мотивація: Слово вчителя.

Очікувані результати: учні повинні розуміти особливості епохи Середньовіччя, значущість християнських ідей, давати визначення та вміти аналізувати особливості образотворчого мистецтва Середньовіччя.

Тип уроку: комбінований.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозапис музики

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання Повідомлення теми і мети уроку. Метод «Припущення на основі запропонованих слів» (Слова, які вказують на ключові поняття, вивішують на дошці) *Ікона. Вітраж, образотворче мистецтво.*

II. Мотивація навчальної діяльності

Чи має виконаний ескіз символічне значення? Яку середньовічну символіку ви знаєте?

III. Актуалізація опорних знань.

Які кольори ви оберете для виконання ікони? Чому ви обрали саме такі кольори? Приєм «снігова куля». Особливостями європейського живопису є...

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1. Християнство, як основа середньовічного світогляду митців.
2. Візантійський іконопис. Жанр книжкової мініатюри.
3. Романський та Готичний живопис.

Обговоривши з учнями матеріал підручника необхідно зробити висновок: Образотворчому мистецтву Візантії характерні самотність, цілісність, гармонійність художніх принципів, глибина образів та змісту, різноманітність форм та кольорів, досконалість техніки. Поєднання цих рис зробило візантійське мистецтво одним з найбільших досягнень світової культури. Візантійські майстри зуміли зберегти складну техніку образотворчого мистецтва античності, разом з тим вони поповнили її новим символічним змістом. Визначити особливості візантійського іконопису.

Мистецтво у середньовічній Європі було справою рук, розуму та серця художників із нижчого стану. Вони вносили у свої творіння особливі релігійні почуття. Тому поряд з картиною створення світу, що дуже наочно представлена у храмах, бачимо і зображення земного життя з його стражданнями та пристрастями. Це прості люди, що зі страхом чекають божого суду, сцени облоги замків, сцени страт та картини праці. Такі зображення досить виразні та правдиві, і це робило їх доступними та зрозумілими кожному. Ці риси зумовили особливу цінність романського мистецтва.

Для романського мистецтва характерне звернення до всього незвичного, фантастичного. Це зображення істот, у яких поєднуються форми звірів, птахів, людини. У них простежуються пережитки народних.

Знайомство з взірцями візантійського іконопису в порівнянні з взірцями мистецтва Давньої Русі. Каркасна конструкція готичного собору сприяла витісненню площини стін великими віконними прорізами, тому монументальний фресковий живопис поступається місцем мистецтву вітража. Вітраж являє собою орнаментальну або сюжетну декоративну композицію (вікно) у якій зображення складається із шматочків кольорового скла, що з'єднуються між собою вузькими свинцевими перегородками.

Тримається вітраж на залізній арматурі, що закріплена у кам'яних амбразурах та сплетіннях віконних прорізів. Звичайними сюжетами для вітражів були сцени із Старого та Нового Завіту, життя святих, а також зображення Страшного суду. Характерним вікном у готичному соборі була кругла «роза» над центральним порталом, як правило, у вигляді орнаментального вітража. Живопис розвивався переважно не у формі настінних розписів, а головним чином у мініатюрах рукописів та в розписах вітарів.

Яскравим прикладом готичного живопису служить розпис ряду соборів Чехії, де втілились самотні національні та реалістичні риси мистецтва того періоду. Синтез середньовічних стилів у мистецтві Бельгії та Швейцарії, Німеччині. Розписи соборів Чехії, Польщі, України.

«Мікрофон». Які види мистецтва поєднані в образотворчому мистецтві?

Які види середньовічного живопису ви знаєте? Наведіть приклади.

V. Відповіді на контрольні запитання до §11.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

VIII. Творче домашнє завдання за інтернет-підтримкою підручника.

Урок.№12

Тема: МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ТА ЛІТЕРАТУРА

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Стародавньої Греції

Мотивація: Чому ти надаєш перевагу — читанню книг чи перегляду театральних вистав? Вихідною основою європейських літератур та мистецтва є ... (антична література і мистецтво).

Очікувані результати: учні повинні розуміти особливості епохи Середньовіччя, значущість християнських ідей, давати визначення та вміти аналізувати особливості музично-театрального мистецтва та літератури Середньовіччя.

Тип уроку: узагальнення та систематизації знань.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозаписи музики

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання Повідомлення теми і мети уроку. Складання і презентація рекламних роликів(реклама епічних творів тощо)

II. Мотивація навчальної діяльності

Чи цікавишся ти поезією і якою саме (класичною, сучасною)? Чи примушують тебе переживати, замислюватися класичні художні твори? Чи допомагають вони тобі в житті?

III. Актуалізація опорних знань.

Ще однією яскравою сторінкою літератури Середньовіччя є героїчний епос. Створювався він в епоху племінних міжусобиць, у період становлення державності та боротьби з чужоземцями. Яка його тематика? (Темою його були історія народу, боротьба за народну єдність. Головний герой усіх народних епосів — воїн-богатыр (Ілля Муромець, козак Голота, Роланд, Давид Сасунський, Рустам, Сід та ін.)

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

В яких документах згадується про народних співців та музик?

А).у „Слові о полку Ігоревім”;

Б). "Повісті временних літ";

В). "Руській правді".

У середні віки виникли п'ять нових культурних зон — близькосхідна, індійська, східно-азіатська, візантійська, західноєвропейська, що відповідають п'ятьом регіонам — спадкоємцям давніх культурних традицій. У цей час деякі народи пережили «золотий вік» своєї літератури.

Інтерактивна вправа «Коло ідей». Висловіть свою думку з питання: «Що сучасна людина може відкрити для себе в літературі минулих століть? Стисле повідомлення учня про шедевр французького героїчного епосу — «Пісню про Роланда», пам'ятку X–XI ст.

Граф Роланд має такі риси характеру:

а) сміливість, відданість;

б) гордість, самовпевненість;

в) покірність, обережність.

Західноєвропейську літературу Середньовіччя прийнято поділяти на три періоди.

Літературу раннього середньовіччя (V-IX ст.). Вона представлена творами усної народної творчості (кельтів, скандинавів і англосаксів) і латинською писемністю. Література

Високого Середньовіччя (X-XIII ст.) У цю добу вже твориться література живими європейськими мовами, а також латиною і література Пізнього Середньовіччя (XIV- XV ст.). Для деяких країн, таких як Італія, це вже початок нової доби- епохи Відродження.

Зародження і розвиток літератури Середньовіччя визначається взаємодією трьох головних факторів: традицій народної творчості, культурного впливу античного світу і християнства.

Література	Автори, твори
Провансу	Джауфре Рюдель, Бертран де Борн; ваганти, трубадури; канцона, сирвента
Київської Русі	«Слово про похід Ігорів», скоморохи, гусяри, мандрівні музиканти; биліни(старини)

Складання, випуск, презентація стіннівок, колажів, коміксів, кліпів, рекламних роликів та ін. за обраною тематикою (наприклад, реклама епічних творів та ін.)

Прийом «Мікрофон» (Що ви покладете у скарбничку знань і вражень з уроку?)

V. Відповіді на контрольні запитання до §12.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

VIII. Творче домашнє завдання за інтернет- підтримкою підручника.

Урок.№13

Тема: ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією декоративно-ужиткового мистецтва Середньовіччя

Мотивація: У чому сучасний європеєць відчуває зв'язок з античною культурою?

Очікувані результати: учні повинні розуміти особливості декоративно-ужиткового мистецтва епохи Середньовіччя, давати визначення та вміти аналізувати особливості ужиткового європейського мистецтва Середньовіччя та мистецтва слов'янського світу.

Тип уроку: комбінований.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозапис музики

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання Повідомлення теми і мети уроку. Прийом «Здивуй!»(цікаві факти про декоративно-ужиткове мистецтво України) Перегляд відео кліпу про укр. майстрів ужиткового мистецтва.

II. Мотивація навчальної діяльності

Вступна бесіда. **ЧИ ЗНАЄТЕ ВИ ЩО В РІЗНИХ КРАЇНАХ** спільними рисами прадавнього декоративно-прикладного мистецтва є стилізація, та облаштування побуту? Чому розвивалося декоративно-прикладне мистецтво на теренах Європи та України у добу Середньовіччя?

III. Актуалізація опорних знань.

«Коло думок» (Яке значення має ужитково-прикладне мистецтво сьогодні?)

Тестування: **Мистецтво, головною суттю якого є створення і оздоблення художніх виробів, що мають практичне призначення у побуті:**

A) література

Б) архітектура

В) скульптура

Г) декоративно-ужиткове мистецтво

Розкажіть про роль ужитково-прикладного мистецтва різних народів Європи.

IV. Вивчення нового матеріалу

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1. Декоративно-ужиткове мистецтво Візантії.

2. Декоративно-ужиткове мистецтво Європи доби Середньовіччя.

3. Давньоруське декоративно-прикладне України

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

Декоративно-ужиткове мистецтво — як найдавніший вид художньої творчості народу. Звернути увагу на витончену художню образність середньовічного декоративно-ужиткового мистецтва.

Візантійське ужиткове мистецтво (різьблення по кістці, по металу, ювелірні вироби). У творах декоративно-прикладного мистецтва особливу роль відіграють матеріали та техніки, але якість витвору великою мірою залежить від майстерності й таланту його творця. У Європі розвиваються ремесла, підйом ткацького виробництва, меблеве мистецтво, гутництво, вітражне мистецтво.

Особливості давньоруського декоративно-прикладного мистецтва (золотарство, різьблення, ткацтво, гончарство, ковальство тощо). Художнє оздоблення побутових предметів становлення українського декоративного розпису. Традиції прикрашання хатніх стін та господарських приміщень, інтер'єр з деревини, меблі, посуд. Хатній настінний розпис – найдавніший вид малярства, різноманітність орнаментальних мотивів. Традиції українців оздоблення меблів, посуду, господарських речей, одягу, іграшок для дітей, скринь тощо.

Інтерактивна вправа «Побажання»...

V. Відповіді на контрольні запитання до § 13.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

Урок № 14.

Тема: МИСТЕЦТВО СЛОВ'ЯНСЬКОГО СВІТУ

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Середньовіччя та мистецтвом слов'янського світу.

Мотивація: Слово вчителя.

Очікувані результати: учні повинні розуміти особливості епохи Середньовіччя, значущість християнських ідей та моралі, давати визначення та вміти аналізувати особливості мистецтва Середньовіччя та мистецтво слов'янського світу.

Тип уроку: комбінований.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозапис музики

Творчі завдання: Охарактеризуйте образи давньоруських князів у давньоруських літописах, що уособлюють військову звитягу, мужність, лицарську відвагу (Святослав, Володимир –Мономах, Ігор, Олег).

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання Повідомлення теми і мети уроку. Дидактична Гра

II. Мотивація навчальної діяльності.

Бесіда про традиції та свята на теренах України.

III. Актуалізація опорних знань.

Фронтальне опитування. Хто такі слов'яни? Які особливості українського мистецтва ви знаєте?

IV. Вивчення нового матеріалу.

План вивчення нового матеріалу

1. Велике розселення слов'янських народів у Центральній та Східній Європі

2. Мистецтво Давньої Русі (архітектура та література)

3. Середньовічне українське образотворче та музичне мистецтво.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

Обговоривши з учнями матеріал підручнику необхідно зробити висновок: Християнське зодчество увібрало в себе базилікальний хрестовокупольний проект храму, з високими нефами – новий у світовій архітектурі. Мозаїки і фрески, художнє оздоблення, філософське ставлення до людини, майстерність і скромність – характерні його особливості.

У загальному контексті світової культури розвивається давньохристиянське мистецтво, охоплюючи IX – середину XIII ст. із притаманними лише йому характерними рисами.

Історичні обставини та східнослов'янські традиції розвинулися у плануванні та забудові міст, композиційних особливостях архітектурних ансамблів, своєрідності декоративно-прикладного мистецтва й пластики.

Поява християнства на Русі пожвавила храмове будівництво, створення хорових розспівів, іконопису та релігійної літератури, інтерес до філософії, шкільництва, освіти, наукових знань. Іконопис, фреска, мозаїка, книжкова справа та мініатюра, вишивка, музика, танець, театр – це основні прояви мистецтва в культурі Київської Русі.

Приєм «Мікрофон» (Що ви покладете у скарбничку знань і вражень з уроку?)

V. Відповіді на контрольні запитання до §14.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

Урок №15.

Тема: ЕПОХА ВІДРОДЖЕННЯ. ГУМАНІСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕНЕСАНСУ

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;
міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Ренесансу

Мотивація: Слово вчителя. Опитування. Які види мистецтва вам відомі? Які засоби мають різні види мистецтва.

Очікувані результати: учні повинні розуміти особливості епохи Відродження, значущість гуманістичних ідей ренесансу, давати визначення та вміти аналізувати особливості мистецтва Відродження.

Тип уроку: урок введення в тему.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіо записи музики

Хід уроку

I. Організаційний етап

1) Музичне або поетичне вітання Повідомлення теми і мети уроку. **Метод «ЗХД»**

Знаю	Хочу дізнатись	Дізнався

II. Мотивація навчальної діяльності. На які ідеї, описані Ренесансними гуманістами, має орієнтуватися сучасна людина? Чи актуальним є ідеал людини — усебічно розвиненої особистості сьогодні?

III. Актуалізація опорних знань. Визначте головні ознаки епохи (· Великі наукові та географічні відкриття; · створення національних держав, розвиток світової торгівлі; · формування літературних мов нації; · відродження античної спадщини; виникнення нової свідомості — гуманізму; ідеал людини — усебічно розвинена особистість; · у центрі уваги літератури й мистецтва — людина, її внутрішній світ (в античності — людина і її зовнішній світ).

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1. Італія- alma mater ренесансного мистецтва. **Передвідродження (Проторенесанс)**

2. Раннє та Високе Відродження

3. Пізнє Відродження

Обговоривши з учнями матеріал підручника необхідно зробити висновок: Доба європейського Відродження охоплює період з кінця XIII до початку XVII ст., хоча в різних країнах вона панувала в різний час і не скрізь мала яскраві прояви. Так, в Італії період Відродження припадає на кінець XIII — середину XVI ст., в країнах Західної Європи — Німеччині, Нідерландах, Англії, Франції, Іспанії — на XIV — початок XVII ст. Основу європейського Відродження складає звернення до античної традиції, зростання національної самосвідомості та культури, піднесення світського мистецтва та сприйняття реального світу як основи людського буття.

Гуманісти Ренесансу вірили у безмежні здібності людини, описували ідеали всебічного розвитку, закликали людину до вдосконалення, людяності та добра, до творчої діяльності, слави, земного щастя. Характерні ознаки мистецтва Відродження, проявилися у прагненні повернутися до переосмислення античного ідеалу; гуманізм як система поглядів на людину і світ розмежував церкву і особу.

Відродження – концепція естетики та культури, ідеї гуманізму. Характеристика італійського ренесансу порівняно з попереднім періодом мистецького розвитку. Етапи еволюції ренесансного мистецтва Італії і локальні школи. Загальні досягнення в різних видах образотворчих мистецтв.

Поясники учням, що Ренесанс або Відродження (XIII–XVI ст.) – це нова епоха в мистецтві, яка поділяється на три періоди: Проторенесанс (передвідродження), Раннє Відродження; Високий ренесанс; Пізній ренесанс. Виникають нові наукові вчення, географічні відкриття, великі мануфактури, промисловість.

Звернути увагу учнів, на характерні ознаки мистецтва Відродження, які проявилися у прагненні повернутися до переосмислення античного ідеалу; гуманізм як система поглядів на людину і світ розмежував церкву і особу та став ідеологією епохи. Розвивається нова філософія: Ніколо Макіавеллі Леонардо Бруні, Лоренцо Валла ...

Наголосити, що з'являються живописні школи в Італії, Іспанії, Франції, Нідерландах, Німеччині. Таким чином, титанами є відомі живописці: Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонаротті, Рафаель Санті, Тіціан, Альбрехт Дюрер, Сальвадор Роза, Рембрандт, Пітер Пауль Рубенс, Жан Ван Ейк, Ван Дейк, Ель Греко, Франсіско Сурбаран, Веласкес, Мурільйо.

Інтерактивна вправа «Мікрофон». Продовжте речення: Найяскравішим для мене було ознайомлення з мистецтвом

V. Відповіді на контрольні запитання до §15.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

Урок №16.

Тема: «ТИТАНИ» ВІДРОДЖЕННЯ — МИСТЕЦТВО ЖИВОПISУ

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;
міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Відродження

Мотивація: Які художні стилі були провідними у мистецтві Середньовіччя?

Очікувані результати: учні повинні розуміти особливості епохи Відродження, значущість творчості титанів, давати визначення та вміти аналізувати особливості мистецтва живопису

Тип уроку: комбінований.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозаписи музики, відео

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання Повідомлення теми і мети уроку. Словниково - семантичний диктант. **Фреска- Акварель- Етюд-**

II. Мотивація навчальної діяльності. Бесіда про відомих митців доби Відродження.

III. Актуалізація опорних знань. Фронтальне опитування.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1.Титани Відродження

2. Раннє Відродження. (Творчість Ф. Брунелескі, Донателло; Мазаччо, П. делла Франчески, С. Ботічеллі.)

3. Високе та Пізнє Відродження в Італії. (Творчість Мікеланджело, Леонардо да Вінчі, Рафаеля.)

Обговоривши з учнями матеріал підручнику необхідно зробити висновок: З'являються живописні школи в Італії, Іспанії, Франції, Нідерландах, Німеччині. Відомі є живописці: Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонаротті, Рафаель Санті, Тиціан, Альбрехт Дюрер, Сальвадор Роза, Рембрандт, Пітер Пауль Рубенс, Жан Ван Ейк, Ван Дейк, Ель Греко, Франсіско Сурбаран, Веласкес, Мурільйо.

Відзначити неповторність мистецтва високого Відродження. Універсалізм Леонардо да Вінчі. Поєднання традицій античності та християнської благодаті у творчості Рафаеля Санті. Різносторонній геній Мікеланджело Буонаротті.

Акцентувати увагу учнів на проблемі стилю в образотворчому мистецтві чінквіченто в Італії. Живопис чінквіченто у Венеції. Новаторстві Джорджоне. Шедеврах першого живописця Венеціанської республіки – Тиціан Вечеллі. Маньєризм у Венеції: Тінторетто і Паоло Веронезе. Цілісна структура архітектури Андреа Палладіо. Італійське мистецтво і маньєризм Іспанії: творчість Ель Греко в Толедо.

Інтерактивна вправа «Побажання»...

V. Відповіді на контрольні запитання до §16.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

Урок №17.

Тема: ТВОРЧИЙ ГЕНІЙ В АРХІТЕКТУРІ ТА СКУЛЬПТУРІ

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями мистецтва та культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей: знайомити учнів з історією мистецтва Відродження

Мотивація: Складіть діалог «захоплення творчістю геніїв в архітектурі та скульптурі — це прекрасно, блискуче, чи божественне?»

Очікувані результати: учні повинні розуміти особливості епохи Відродження, давати визначення та вміти аналізувати особливості архітектури та скульптури.

Тип уроку: комбінований.

Наочність і обладнання: мультимедійна дошка, підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіозаписи музики, відео

Хід уроку

I. Організаційний етап

Музичне або поетичне вітання Повідомлення теми і мети уроку. Дидактична Гра

II. Мотивація навчальної діяльності гра «Сніговий шар». Поясніть поняття стиль,

III. Актуалізація опорних знань.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу робота з підручником.

План вивчення нового матеріалу

1. Пластичні мистецтва в добу Відродження
2. Архітектура Ренесансу (Ф.Брунелескі та Л.-Б.Альберті)
3. Ренесансна скульптура (Л.Гіберті, Донателло, А.Вероккіо, Л.Борніні)

Обговорити з учнями особливості архітектури та скульптури доби Відродження. Визначити нові типи цивільних та культових споруд. Творчість Ф.Брунелескі та Л.-Б.Альберті. Венеційські Палаццо. Нову пластичну мову та жанри в скульптурі. Творчість Л.Гіберті, Донателло та А.Вероккіо.

Архітектура бароко в Італії: собор Іль Джезу в Римі. Експерименти з простором в архітектурі Л.Борніні та Ф.Борроміні. Станкова та монументально-декоративна скульптура Л.Борніні. Творчість Караваджо.

«Коло друзів»

Висловіть побажання своїм однокласникам, собі й вчителю. (Можна поставити учнів у коло. В такому випадку побажання говорять сусідові, який стоїть праворуч або ліворуч «ланцюжком».)

V. Відповіді на контрольні запитання до §17.

VI. Робота в зошиті.

VII. Дидактична гра.

УРОК 18

Тема: МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО — ОНОВЛЕННЯ ЖАНРОВОЇ МОВИ.

Мета: розширити знання учнів про музичний світ епохи Відродження; дати уявлення про формування нових музичних жанрів; сформувані знання про нові музичні інструменти.

Мотивація: поміркуйте як соціально-культурний простір Відродження вплинув на формування та розвиток нових музичних жанрів і напрямів, що спровокувало появу нових музичних інструментів та призвело до формування мистецького прошарку музикантів-віртуозів.

Очікувані результати: учні повинні розуміти музичні жанри епохи, давати означення та вміти аналізувати музичні напрями (духовне, світське, народне музикування); розрізняти й характеризувати музичні інструменти доби Відродження.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: слухання народних пісень (Франції, Іспанії, Чехії, Польщі, Сербії, Угорщині, Німеччині, Нідерландів); показ музичних інструментів (лютня, віхуела, орган, верджіналь); демонстрація портретів виконавців: лютністи В. Длугорайі, В. Греф Бакфарк, органісти Ф. Ландіно, А. де Кабесон.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Музичний простір яскраво відображає прагнення та соціальні настрої доби Відродження, сприяє формуванню нових жанрів та розповсюдженню нових музичних інструментів.

III. Актуалізація опорних знань

1. Проаналізуйте як соціальні перетворення доби Відродження відбилися на процесі формування нових музичних жанрів.
2. Поміркуйте як національні тенденції країн Європи проявилися в музичному мистецтві.
3. Дослідіть появу нових музичних інструментів, охарактеризуйте їх.

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

1. Націоналізація музичного мистецтва Європи.
2. Нові музичні жанри.
3. Світське та народне музикування.

Обговорити з учнями процес націоналізації музичного мистецтва доби Відродження, визначити як цей процес вплинув на розвиток пісенного фольклору європейських країн.

Варто наголосити, що відбувався не тільки процес формування нових музичних жанрів (італійські мадригали, французькі багатоголосні пісні (шансон), англійські арії та балади), а й збереження та оновлення вже існуючих (німецькі мейстерзингери, італійські лаудисти, іспанські романсеро).

Аналізуючи поняття духовного та народного музикування, слід дослідити процес розвитку світської музики, появу нових музичних інструментів, досягнення теорії музики. Слід також підкреслити, що формування та розвиток нових музичних жанрів і напрямів спровокував розвиток інструментального виконавства, доказом чого стає поява музикантів-віртуозів. Підводячи підсумок слід зосередити увагу на розвитку нових жанрів, на процесі націоналізації та демократизації музичного мистецтва епохи Відродження.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 18.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Дидактичні ігри «Третій зайвий», «Музичні інструменти». Музична вікторина на прикладі народних пісень європейських країн (Франції, Іспанії, Чехії, Польщі, Сербії, Угорщині, Німеччині, Нідерландів).

УРОК 19

Тема: МИСТЕЦТВО ЛІТЕРАТУРИ — НАРОДЖЕННЯ НОВИХ ЖАНРІВ.

Мета: сформувати уявлення про ідейну спрямованість ренесансної літератури; охарактеризувати основні напрями; розширити знання учнів про творчій спадок митців літературного Відродження.

Мотивація: проаналізуємо зміст та гуманістичну спрямованість ренесансних літературних творів та поміркуємо що ж нового відкриває для себе митець в людині Відродження.

Очікувані результати: учні повинні розуміти головні ідеї та розрізняти основні жанри літератури Відродження, розумітися на творчості представників епохи, вміти аналізувати літературні твори.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: декламація уривків з творів Д. Аліг'єрі, Т. Кампанелли, Т. Мора, Ф. Петрарки, Ф. Рабле, Е. Роттердамського, М. де Сервантеса, В. Шекспіра та показ портретів митців. Демонстрація уривків театральних вистав та екранізацій творів митців Відродження.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Митець Ренесансу інакше сприймає світ і зовсім по-новому бачить людину — її місце та призначення в світі, — а значить відкриває інші сторони буття людини, підкреслюючи її духовні та розумові можливості, моральні та естетичні якості.

III. Актуалізація опорних знань

1. *Визначте ідейну спрямованість та основу сюжетної лінії творів Відродження.*
2. *Проаналізуйте в яких літературних формах у представників Відродження проявляються гуманістичні тенденції епохи.*
3. *Проаналізуйте творчі набутки митців літературного Відродження (Д. Аліг'єрі, Ф. Рабле, Е. Роттердамського, Ф. Петрарки, В. Шекспіра та ін.).*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

1. Регіональні особливості та національні риси в літературі.
2. Творчий спадок представників літературного Відродження.
3. Гуманістичні та реалістичні тенденції ренесансної літератури.

Розкриваючи учням процес творення мистецтва літератури доби Відродження підкреслимо регіональні особливості та національний колорит творів, пам'ятаючи, що основний об'єкт літератури Ренесансу — людська особистість.

Характеризуючи творчі набутки представників літературного Відродження, підкреслюємо волелюбність та неабияку цікавість до людини та її земного буття у Д. Аліг'єрі; аналізуємо традиції збирання та ґрунтовного дослідження пам'яток античної літератури Ф. Петрарки, який при цьому оспівував почуття земної людини та заклав основи нового світорозуміння, в центрі якого — людина.

Аналізуючи творчий спадок Е. Роттердамського зауважимо на жанровому та тематичному розмаїтті (філософія, педагогіка, філологія й богослов'я), а яскраве відображення боротьби з обмеженням духовної свободи людини бачимо в творчості Ф. Рабле.

Необхідно підкреслити, що література Ренесансу пронизана новими гуманістичними віяннями. Слід відзначити ідею гуманізму та критичне ставлення до християнських соціальних утопій у творах Т. Мора й Т. Кампанелли. Дослідження творчості інших представників літературного Відродження спрямоване на розуміння гуманістичної ідеї творів, жанрового розмаїття та національного колориту (М. де Сервантеса, В. Шекспір та ін.).

Варто наголосити, що мистецтво цього періоду звернене до особистості, яка задовольняє власні інтереси і реалізує свої наміри та прагнення. Літературні діячі Відродження заклали основи для кардинальних змін у світогляді, для вивільнення людини з-під церковної влади, для вільного розвитку мистецтв та людської особистості.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 19.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Літературні вікторини, ребуси, кросворди.

Дидактична гра «Вірю – не вірю!»

УРОК 20

Тема: ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА.

Мета: розширити знання учнів про мистецтво театру; надати характеристику естетичної спрямованості та жанрового розмаїття театрального мистецтва Відродження; охарактеризувати нововведення в театральних постановках.

Мотивація: зазначте сутність та змістовне наповнення ренесансного театру та визначте яке місце й роль в ньому займає людська особистість.

Очікувані результати: учні повинні розуміти загальний процес гуманізації театрального мистецтва; вміти аналізувати театральні постановки, виділяючи головних та другорядних персонажів; на прикладі мистецьких творів аналізувати елементи синтезу театральних жанрів; розуміти й характеризувати нововведення й художні досягнення театру Відродження.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: уривки театральних вистав та кіноспектаклів, театральні маски й костюми.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Театр Відродження, просякнутий гуманістичними тенденціями епохи, переосмислює значення й роль людської особистості, через введення типажів та синтез театральних жанрів.

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Дослідить жанрові зміни в театрі Відродження.*
- 2. Проаналізуйте новітні тенденції ренесансного театру.*
- 3. Поміркуйте як театральні митці Відродження розкривають сутність людської особистості.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

1. Естетичні ідеали театру Відродження: досягнення та перспективи.
2. Жанрове розмаїття та характерні риси театрального мистецтва.
3. Творчий спадок ренесансного театру.

Досліджуючи історичні віхи театрального мистецтва Відродження акцентуємо увагу на естетичних ідеалах та гуманістичній спрямованості вистав. Пояснюючи учням новітні тенденції ренесансного театру, наголошуємо на принципах узагальненого зображення людини (типажі), на урізноманітненні театральних вистав музикою й танцями.

При цьому варто підкреслити, що епоха Ренесансу змінила традиції театрального середовища, а театральна художня мова набувала ознак професійного мистецтва, зокрема виникали постійні акторські товариства.

Особливої уваги заслуговує театральна діяльність В. Шекспіра, який поєднав досягнення античного та середньовічного театрів, синтезував різні жанри, ускладнив сюжетну лінію творів та винайшов новий художній принцип трактування характеру головного героя.

Слід наголосити, що театральне мистецтво в різних країнах Європи набувало більшого чи меншого розвитку. Зокрема Англія прославила та збагатила театральне мистецтво, а в Італії театр не досяг таких вершин, як, наприклад, мистецтво архітектури, живопису або літератури.

Належне слід віддати декоративному оформленню театральних вистав, яке змінилося та збагатилося завдяки жанровому розмаїттю та синтезу. Так, в Італії нововведенням став тип архітектурно-перспективної декорації, а оперне мистецтво в свою чергу задля збільшення пишності та видовищності, вимагало зміни й розширення нерухомих статичних декорацій.

Підбиваючи підсумок, слід підкреслити, що театральне мистецтво Відродження не залишилося байдужим до гуманістичних та демократичних тенденцій епохи, що призвело до розширення, ускладнення та урізноманітнення театральних жанрів.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 20.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Розігрування театральних сцен. Дидактичні ігри «Інтерв'ю», «Театральні слова», гра-пантоміма «Маски настрою».

УРОК 21

Тема: ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Мета: Розширити знання учнів про здобутки й досягнення українського Відродження; охарактеризувати соціополітичні перетворення в країні, які вплинули на формування культурно-мистецького простору; дати уявлення про розвиток образотворчого мистецтва, архітектури, музичного мистецтва та театру.

Мотивація: поміркуйте, які соціально-історичні події могли вплинути на формування культурно-мистецького простору і чи до вподоби українським митцям прийшлися гуманістично-демократичні тенденції європейського Ренесансу.

Очікувані результати: учні повинні орієнтуватися в колі соціально-політичних та історичних перетворень в Україні які формували мистецький простір; розумітися на ході розвитку різних видів мистецтва; давати означення та вміти аналізувати вплив європейських ренесансних тенденцій та процес їх трансформації на українському мистецькому ґрунті.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручних, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: ілюстративний матеріал, музичні приклади, уривки зі шкільних драм.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Українське Відродження наслідувало європейські ренесансні тенденції з урахуванням соціально-політичної ситуації в державі, трансформуючи та адаптуючи їх до власних мистецьких смаків і потреб.

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Проаналізуйте соціально-політичні перетворення в державі, які вплинули на формування мистецького простору.*
- 2. Визначте характер розвитку різних видів мистецтва (архітектура, живопис, декоративно-ужиткове та музично-театральне мистецтва).*
- 3. Поміркуйте яку роль відіграли братські школи в процесі розвитку культурно-мистецького простору України.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

1. Соціальне середовище та культурно-мистецький простір.
2. Здобутки українського мистецтва Ренесансу.
3. Братські школи — освітні й мистецькі осередки України.

Розкриття теми уроку вимагає особливого тлумачення щодо сили впливу соціально-політичних перетворень в Україні на мистецькі простір, бо мистецтво є невід'ємною частиною історії держави та історії нації. Довготривале територіальне роздроблення України певним чином відбилося й на розвитку різних видів мистецтв. Так, соціально-історична ситуація зумовила розвиток архітектури, бо постійні монголо-татарські навали вимагали оновлення та нової забудови міст.

Слід наголосити, що запекла соціально-релігійна боротьба підштовхнула розвиток письменства та літератури. Зокрема, важливими культурно-мистецькими та релігійними осередками, що стали на захист української православної церкви, були братства, які об'єднали прогресивних і найбільш освічених представників української інтелігенції.

Нагадаємо, що українські митці успадкували надбання Київської Русі, отже, продовжували розвивати мистецтво архітектури, живопису, художні ремесла. Зокрема, розвинулося кам'яне зодчество. Високого рівня досягло мистецтво живопису, яке в добу Відродження набуло витонченості та реалістичності. Аналізуючи мистецькі досягнення українського Відродження окремо слід розглянути досягнення музичного мистецтва в галузі духовного та світського музикування.

Окремого розгляду вимагає таке мистецьке явище як шкільна драма, яка стала важливим елементом у процесі естетичного розвитку та музичного виховання української молоді. Слід наголосити, що витoki шкільної драми в Україні у віршованих діалогах, які практикувалися у братських школах за зразками західноєвропейських та польських театрів.

Підводячи підсумок, можна стверджувати, що українське мистецтво доби Відродження являло собою розвинуте високопрофесійне середовище, яке увібрало надбання європейського гуманістичного Ренесансу, при цьому зберігаючи власні традиційні художні набуток.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 21.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Дидактична гра «Поле чудес».

УРОК 22

Тема: ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРОСВІТНИЦТВО: МИСТЕЦЬКІ НАПРЯМИ Й СТИЛІ

Мета: розширити знання учнів про соціально-ідеологічну спрямованість епохи Просвітництва; сформувані уявлення про стильову різноманітність епохи (маньєризм, бароко, класицизм, рококо); надати загальну характеристику означеним стилям в різних в різних видах мистецтва.

Мотивація: епоха Просвітництва породила нові, достатньо несхожі між собою мистецькі стилі, поміркуйте, чому ідейна спрямованість епохи втілювалась в таких різних стильових проявах як маньєризм, бароко, класицизм і рококо.

Очікувані результати: учні повинні розуміти головні ідеї Просвітництва та принцип їх втілення в мистецьких стилях, розрізнити й характеризувати мистецькі стилі епохи (маньєризм, бароко, класицизм, рококо), вміти розрізнити та аналізувати мистецькі витвори означених стилів.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: ілюстративний та відео матеріал.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Мистецькі стилі Просвітництва красномовно втілювали та відобразили світоглядні ідеї епохи, демонструючи досягнення людського розуму та високої моралі.

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Розтлумачте основні ідеї й суспільні наукові досягнення доби Просвітництва.*
- 2. Проаналізуйте стилістичні особливості маньєризму та бароко.*
- 3. Визначте головні ідеї та мистецькі форми класицизму і рококо.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

- 1. Відображення нової картини світу в мистецтві Просвітництва.*
- 2. Стилi епохи — маньєризм і бароко.*

3. Стилї епохи — класицизм і рококо.

Пояснюючи тему уроку слід зосередити увагу на яскравому розмаїтті мистецьких стилів Просвітництва, формування та розквіт яких був стимульований своєрідним соціально-ідейним ґрунтом епохи. Зокрема, культурно-мистецький простір стає багатонаціональним і багатомовним, зробивши мистецькі досягнення доступними для всіх народів світу. Слід наголосити, що основою у процесі формування мистецького простору стали світоглядні ідеї, започатковані науковою революцією, яка сформувала нову картину світу, що ґрунтувалася на експериментальних даних та математичних методах обробки.

В добу Просвітництва розум став основою пізнання і поведінки людини, при цьому відбулося фактичне розмежування релігії і науки. Тоді ж через невпевненість людини у перемозі добра і загострення трагічних суперечностей, виникає так званий «трагічний гуманізм».

Таке, абсолютне нове ідеологічне підґрунтя породило яскраві та різноманітні мистецькі стилі й напрями. Зокрема, аналізуючи мистецькі набутки маньєризму, слід зауважити на суб'єктивізмі стилю, культивуванні уявлень про ефемерність світу і хиткість людської долі. Набутки митців маньєризму просякнуті трагізмом і містичною екзальтацією, а твори відзначаються гострими колористичними і світлотіньовими дисонансами, подовженням пропорцій фігур і віртуозним малюнком.

Окремо слід зупинитися на стилістичних характеристиках бароко – стиль який найяскравіше втілює у своїх творах ідеї Просвітництва. Своім бурхливим та динамічним настроєм мистецький стиль красномовно відображав пошуки розумного тлумачення світу доби Просвітництва, проявляючись в декоративності та гротескності, ефемерності та рухливості.

Окрему сторінку складають мистецькі досягнення класицизму. Новий стиль протистоїть та одночасно «веде діалог» з бароко. Важлива риса класицизму — звернення до образів і форм античного мистецтва як ідеального естетичного еталона. Мистецтва класицизму – це ідеал гармонії, довершеності й досконалості.

Завершуються бурхливі пошуки епохи в мистецьких проявах рококо через тяжіння до втечі від дійсності у світ театралізованої гри.

Підводячи підсумок уроку, слід зазначити, що всі прояви й тлумачення ідеологічної спрямованості епохи красномовно й цілковито відбилися в означених мистецьких стилях. Під час вивчення та аналізу мистецьких стилів доцільно демонструвати учням стилістичні особливості на прикладі різних видів мистецтв (архітектура бароко і класицизму, живопис класицизм і рококо і т.д.).

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 22.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Дидактичні ігри «Стилї епохи», «Знайди відмінності».

Загадки, творчі замальовки.

VIII. Творчі завдання

УРОК 23

Тема: ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО: НАЦІОНАЛЬНІ ХУДОЖНІ ШКОЛИ.

Мета: розширити знання учнів в галузі образотворчого мистецтва доби Просвітництва, сформулювати уявлення про стилістичні особливості епохи, охарактеризувати основні віхи розвитку стилів на прикладі мистецької спадщини представників Просвітництва.

Мотивація: кожний зі стилів доби Просвітництва залишив свій неповторний внесок у мистецьку епоху, поміркуйте над розмаїттям мистецьких стилів Просвітництва та їх красномовному втіленні в образотворчому мистецтві.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: твори образотворчого мистецтва, які дозволяють провести порівняльний аналіз стильових особливостей маньєризму, бароко, класицизму і рококо.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Мистецькі стилі й напрями епохи стали віддзеркаленням суспільного простору Просвітництва. Нові віяння епохи відразу проявлялися в наступному новому стилі мистецтва.

III. Актуалізація опорних знань

1. Проаналізуйте стильові особливості маньєризму.
2. На прикладі мистецьких творів охарактеризуйте стиль бароко.
3. Проаналізуйте головні принципи та ідеї мистецтва класицизму.
4. Дослідіть стильове розмаїття рококо.

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

1. Національні традиції та мистецькі здобутки маньєризму.
2. Бароко – провідний стиль Просвітництва.
3. Стилістичні особливості класицизму.
4. Характерні сюжети й композиції рококо.

Аналізуючи твори образотворчого мистецтва доби Просвітництва, слід докладно зупинитися на кожному зі стилів, надаючи ґрунтовну характеристику світлотіньовим ефектам й колористичній гаммі, пояснюючи сюжетну лінію та композиційне наповнення творів.

Розглядаючи мистецькі надбання маньєризму зупиніться на гостросюжетності та драматичній наповненості творів, напруженості та одночасно виразності кольорів. Головні ідеї маньєризму розкриваються в трагізмі та містицизмі образів. Основні тенденції мистецтва бароко проявляться в динамічності та виразності, в пишності та декоративності, в гіперболізації та світлотіньовій грі.

У живописі класицизму переважне значення отримують виразність малюнку та світлотінь. Головну ідею класицизму красномовно втілено в принципах раціоналізму, які визначають погляд на художній твір як на штучне утворення — свідомо створене, розумно організоване, логічно побудоване. Під час аналізу творів рококо слід докладно проаналізувати сюжетну лінію та композиційні побудови, які являються характерною рисою стилю.

Підсумовуючи вивчення нового матеріалу слід затвердити, що епоха Просвітництва, багата на політико-економічні зміни та соціально й історично значущі події, подарувала світовому мистецтву насичені, різномірні й надзвичайно яскраві художні течії та стилі, які стали підґрунтям для нових мистецьких епох. Аналізуючи твори образотворчого мистецтва епохи Просвітництва, доцільним буде проведення порівняльного аналізу між стилістичними особливостями маньєризму, бароко, класицизму та рококо.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 23.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Дидактичні ігри «Стильовий колорит», «Вибери фарбу».

VIII. Творчі завдання

УРОК 24

Тема: СКУЛЬПТУРА ТА АРХІТЕКТУРА ПРОСВІТНИЦТВА.

Мета: сформувати уявлення про стилістичні прояви в архітектурі та скульптурі; охарактеризувати новітні тенденції та стильові розбіжності між маньєризмом, бароко, класицизмом і рококо; сформувати специфіку означених стилів в пластичних мистецтвах доби Просвітництва.

Мотивація: стилістична своєрідність просвітницької епохи розгорнулася на фоні соціокультурних перетворень Європи, проаналізуйте форми прояву цих перетворень на прикладі мистецьких течій.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: ілюстративний матеріал творів пластичного мистецтва та портретів митців доби Просвітництва.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Мистецьке розмаїття Просвітництва красномовно відбиває тогочасні соціокультурні перетворення епохи, формуючи тим самим специфічні особливості означених стилів.

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Визначте стильові ознаки архітектури маньєризму.*
- 2. Проаналізуйте барокові тенденції в пластичному мистецтві Просвітництва.*
- 3. Поміркуйте, в яких стилістичних особливостях проявляються новітні віяння класицизму.*
- 4. Охарактеризуйте особливості орнаментики та декоративності рококо.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

- 1. Нові стильові ознаки архітектури маньєризму.*
- 2. Барокові тенденції в пластичному мистецтві.*
- 3. Принципи раціоналізму та новітні віяння класицизму.*
- 4. Декоративність та інтер'єрне оздоблення мистецтва рококо.*

Досліджуючи етапи становлення та розвитку мистецьких стилів доби Просвітництва слід приділити увагу кожному художньому напрямку, враховуючи соціокультурні перетворення епохи. Зокрема, стилістика маньєризму в архітектурі проявляється через витончене поєднання ознак Середньовіччя та Відродження. Для архітектури маньєризму характерне посилення зовнішнього декорування та пластична насиченість фасадів.

Стилістика бароко найяскравіше виявився в архітектурі, породжуючи динамічні форми, пластичний декор та рухливі композиції. Пишність та багата орнаментика доповнювалося скульптурою, розписами, мармуровим та бронзовим оздобленням. Для бароко характерні грандіозність і динамічність, патетична піднесеність, інтенсивність почуття, пристрасть до ефектних видовищ, поєднання ілюзорного і реального. Так стилістика бароко відображала соціокультурні перипетії буття. В бароко види мистецтва утворюють урочисту монументально-декоративну єдність,

Особливої уваги вимагає мистецтво класицизму, де на зміну бурхливому бароко приходять витончена гармонія та елітарність. Класицизм принципово відокремлює ілюзорний простір від реального. Архітектурі класицизму властиві геометризм підкреслено статичних форм і логічність планування. Так, нагальна потреба суспільства в гармонійному ідеальному побутування відбивається в мистецтві класицизму.

Завершуючим стилем епохи стає витончене рококо. В архітектурі та скульптурі стиль рококо вплинув на характер декору, який набув підкреслено вибагливого й ускладненого вигляду. Зокрема в оздоблені приміщень слід проаналізувати важливість рельєфів і живописних панно, численні дзеркала, що підсилювали ефект легкості та рухливості.

Підсумовуючи навчальний матеріал доцільно провести порівняльний аналіз витворів архітектури всіх означених стилів, виокремлюючи особливості та характерні риси кожного стилю, спираючись при цьому на соціокультурні коливання епохи та їх безпосередній вплив на розвиток мистецького простору.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 24.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Дидактична гра «Відтвори споруду», «Зайвий елемент». Асоціативна вікторина (на основі ілюстративного матеріалу).

VIII. Творчі завдання

УРОК 25

Тема: ЛІТЕРАТУРА В СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ.

Мета: сформувати уявлення учнів про літературу доби Просвітництва, охарактеризувати жанрове розмаїття; проаналізувати вияви національного колориту та синтезу літературних жанрів; виявити головні мотиви та принципи побудови мистецьких стилів епохи; на прикладі літературних творів проаналізувати стильову специфіку.

Мотивація: поміркуйте, чому саме в літературі Просвітництва сформувалась найрізноманітніша кількість жанрів і як подібна тенденція пов'язана з відображенням соціокультурного буття людини.

Очікувані результати: на прикладі літературних творів учень повинен виявляти характерні риси стилів, розуміти весь спектр жанрового розмаїття та вміти аналізувати елементи синтезу жанрів.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: портрети митців доби Просвітництва, декламація уривків літературних творів.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Мистецтво є віддзеркаленням життєвого простору суспільства, так література красномовно відображає соціополітичні та культурно-історичні перебудови європейського простору.

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Охарактеризуйте нові жанри доби Просвітництва.*
- 2. Визначте стилістичні особливості літератури маньєризму та бароко.*
- 3. Поміркуйте чи відбивають жанрові особливості класицизму та рококо реалістичні тенденції епохи.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

- 1. Жанрове розмаїття мистецтва літератури.*
- 2. Стилїстика літератури маньєризму та бароко.*
- 3. Розквіт та жанрова специфіка мистецтва класицизму та рококо.*

Розкриваючи сутність та жанрове розмаїття літератури Просвітництва слід зосередити увагу учнів на формуванні нових художніх жанрів, синтез цих жанрів та вперше бачимо розподіл мистецтва за соціальним розшаруванням. Зокрема для творів маньєризму характерна витонченість стилю і структури, у яких підкреслюється алегорична образність і гра контрастів. З маньєризмом пов'язують виникнення «змішаних» жанрів — трагікомедія та іроікомічна поема.

В літературі бароко картина світу відбилась протилежними характеристиками. Для цього стилю характерне суперечливе поєднання релігійних і світських мотивів, тяжіння до контрастів, прагнення вразити читача пишним і вичурним стилем. Провідні жанри бароко — трагедія і сатира. У межах стилю відбувається поділ на «високе» і «низове, або народне» бароко, що є проявом соціального розшарування та відбиття цих тенденцій на мистецькому просторі.

Мистецтво класицизму є новою сторінкою доби Просвітництва, розповсюджуючи стилістичні ознаки з Франції до країн європейського світу. Провідним жанром літератури класицизму стала трагедія, яка вирішувала найважливіші суспільні та моральні проблеми століття. У французькому класицизмі високого розвитку досягли так звані «низові» жанри: байка, сатира, комедія. Саме в таких жанрах в зоні безпосереднього контакту з сучасністю, отримало розвиток реалістичне начало класицизму. Також в межах класицизму набирає розвитку проза, для якої характерні типізація пристрастей, аналітичні характеристики, точність і ясність складу. Так, під впливом французької літератури класицизм розвинувся в інших країнах Європи: Англії, Італії, Німеччині.

Завершальним етапом доби Просвітництва, знов таки стало рококо, яке набуло витонченого, але позбавленого глибини і громадянських ідеалів мистецтво. В ньому панують грайливість й безтурботність. Література рококо тяжіє до камерності й мініатюрності, а жанри класицизму замінюють пастораль, комедія масок, віршована новела, казки.

Підводячи підсумок уроку, слід зупинитися на тому факті, що мистецтво літератури, як мистецтво слова та вид мистецтва, що розгортається у часі, яскраво відбиває соціокультурні перетворення епохи Просвітництва.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 25.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Дидактична гра «Хто більше» (літературні жанри), декламація літературних творів

VIII. Творчі завдання

УРОК 26

Тема: ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Мета: розширити знання учнів в галузі музичних жанрів доби Просвітництва; охарактеризувати головні ознаки мистецьких стилів епохи в музичному мистецтві; сформулювати уявлення про схожі аспекти та розбіжності стилів музичного мистецтва; спираючись на творчість композиторів та виконавців, дослідити національні відмінності та особливості.

Мотивація: музичне мистецтво Просвітництва подарувало світові надзвичайно багату ц різноманітну за жанровими проявами колекцію музичних шедеврів, тож поміркуємо, які чинники та події спровокували такий злет музичного мистецтва й формування чисельних музичних жанрів.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: слухання музичних фрагментів, портрети композиторів та виконавців.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Барокові ознаки проявилися в музичному мистецтві через розширення синтезування жанрової палітри. Синтез відбувається не тільки в жанрах, поява нових жанрів призводить до синтезу видів мистецтва – музики, танцю, живопису тощо. При цьому формування та розповсюдження національних знак країнами Європи відбивається на музичному полотні, формуючи національні школи, виявляючи поняття національного колориту в музиці

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Розкрийте стильові особливості маньєризму.*
- 2. Проаналізуйте своєрідність стильових ознак бароко та визначте основні вектори розвитку й головні жанри стилю.*
- 3. Дослідіть сфери розповсюдження класицизму та його основні жанрові форми.*
- 4. Проаналізуйте музичний матеріал творів рококо та визначте специфічні ознаки стилю.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

- 1. Нові музичні жанри маньєризму.*
- 2. Синтез мистецтв й композиційна техніка бароко.*
- 3. Популяризація музичного мистецтва класицизму.*
- 4. особливості музичної образності рококо.*

Досліджуючи етапи розвитку музичного мистецтва Просвітництва, необхідно виявити та розтлумачити окремі аспекти кожного зі стилів. Так, аналізуючи Маньєризм, необхідно довести, що цей стиль розширив жанрову палітру і гармонічний склад музичних творів, ускладнюючи нотацію та ритмічну фіксацію творів.

Аналізуючи стильові ознаки бароко, зауважимо, що йому бароко притаманно деяка спільних з маньєризмом рис у сфері композиційної техніки. З'являються нові музичні жанри і форми — партита, fuga. Бароко притаманна певна двозначність: з одного боку — прагнення відобразити внутрішній світ особистості, передати драматизм, що зумовило синтез мистецтв (опера, ораторія, кантата); а з іншого — бажання вивільнитися від союзу зі словом (розвиток інструментальних жанрів).

Розглядаючи мистецькі ознаки класицизму, зазначимо, що в деяких країнах Європи класицизм розвивався одночасно та у своєрідній боротьбі з бароко. В новому напрямі багатий образний зміст утілено в простій, але досконалії художній формі, що й протиставляє його бароко. Музика класицизму оспівує вчинки людини, її емоції й почуття, над якими панує розум. Творам митців властиві логічність мислення, гармонія і ясність форми. Основні жанри інструментальної музики — соната, симфонія, концерт. Сформувалася багаточастинна сонатно-симфонічна форма.

Аналізуючи завершальний етап розвитку доби Просвітництва, зосередимось на рококо, якому — характерні мініатюрність форм, ясність гармонії, верховенство мелодії над гармонією, гіпертрофована роль музичної орнаментики. Орнаментика — сфера, в якій мистецтво музичного рококо, і в першу чергу французького, може вважатися верхом вишуканості та витонченості. Отже, головною вимогою до музики рококо була неодмінна витонченість, легкість звучання, яка між тим вимагала високої майстерності та віртуозності. При цьому музичні твори не повинні були схилити слухачів до надмірного емоційного напруження та душевної віддачі.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 26.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

VIII. Творчі завдання

УРОК 27

Тема: МИСТЕЦТВО ТЕАТРУ

Мета: розширити знання учнів в галузі театрального мистецтва, дати уявлення про новітні тенденції театру Просвітництва; сформувати уявлення про силу та характер впливу кожного зі стилів Просвітництва на театральне мистецтво епохи.

Мотивація: театральне мистецтво доби Просвітництва особливого підйому та розквіту набуло за часів панування стилю бароко, то поміркуйте чому саме бароко спровокувало такий злет театру.

Очікувані результати: учні повинні характеризувати загальні тенденції епохи, вирізняючи специфіку стильових впливів; учні повинні аналізувати культурно-мистецький простір епохи, виявляючи новітні тенденції та жанрові новації театрального мистецтва доби Просвітництва.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: уривки театральних вистав, ілюстративний матеріал.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Розширення театральних жанрів, потяг до синтезу мистецтв, сама динамічність та рухливість стилю вимагає від театру бароко кардинальних змін та новацій в галузі декоративного оформлення та технічного оздоблення сцени, тим самим об'єднуючи мистецтво й технології. Змістовна наповненість стилю бароко, його трагізм й прагнення зрозуміти миттєвість буття яскраво втілили й реалізували за допомогою театральних новацій. Театр бароко красномовно відображав мінливість буття та плинність людського існування через удосконалення та новацій в театрі.

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Визначте новаційні тенденції театрального мистецтва Просвітництва.*
- 2. Надайте характеристику та виявіть форми впливу різних стилів доби Просвітництва.*
- 3. Охарактеризуйте творчу діяльність представників театрального світу Просвітництва.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

- 1. Новації в театральному мистецтві Просвітництва.*
- 2. Розквіт театрального мистецтва.*
- 3. Представники театрального світу епохи Просвітництва.*

Обговорюючи матеріал уроку слід виокремити певні моменти, які схарактеризують основні принципи побудови та розвитку театрального мистецтва доби Просвітництва. Особливо слід розглянути урізноманітнення й синтез театральних жанрів, також виділити аспекти, які сприяли удосконаленню акторської професії.

Окремим питанням слід розглядати новації щодо декоративного оформлення та технічного оздоблення театрів. Виокремити технічні пристрої, які сприяли зміні театральних постанов, розширенню театральних жанрів та поєднанню різних видів мистецтва у театральних виставах.

Окремо необхідно приділити увагу стилістичному розмаїттю театрального мистецтва та формам прояву й впливу стилів Просвітництва. Так, характерним для театру маньєризму був

показ непевності людської долі та ефемерності світу. Рання творчість маньєристів була пронизана трагізмом і містичністю, вони відображали зруйнований світ, у якому людину цікавила лише вона сама. Однак для п'єс характерні щасливі фінали та конкретний сюжет.

Аналізуючи силу впливу барокових тенденцій слід зазначити, що в добу бароко театр переживає розквіт. Митці використовували магічну дію перспективи, весь простір театральної сцени оформлювали так, щоб глядачі могли бачити тільки певну її частину, таким чином приховуючи все обладнання. Театр бароко ставив перед собою мету пробуджувати емоції, використовуючи символіку і величні образи, однак залишаючи при цьому розповідь доволі простою. Театр бароко особливий і всеохоплюючий, оскільки зміг об'єднати різні види мистецтва. Архітектура, скульптура, живопис — ці мистецтва використовувалися для поглиблення видовищного ефекту театральної дії за рахунок створення декорацій. Класицизм у театральному мистецтві сприяв глибшому розкриттю ідеї драматургічного твору та заперечував перебільшеність у відображенні почуттів. Основною умовою творчості акторів став раціоналістичний метод, свідомою робота над роллю.

Окремого розгляду вимагають нові театральні жанри. На театральну сцену виходить комедія дель арте, в якій театральна видовищність бере гору над літературою. Активно розвивалось оперне мистецтво.

Підводячи підсумок уроку значимо, що театральне мистецтво Просвітництва заклало основи та вплинуло на розвиток театру та акторської професії в наступних культурно-мистецьких епохах.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 27.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Постановка уривків зі спектаклів.

Дидактичні ігри «Театр настрою», «Впізнай свого героя».

VIII. Творчі завдання

УРОК 28

Тема: УКРАЇНСЬКЕ ПРОСВІТНИЦТВО.

Мета: розширити знання учнів про мистецькі здобутки й досягнення українського Просвітництва; сформувані уявлення про формування нових та удосконалення існуючих мистецьких форм (полемічна література, шкільний театр, вертеп); охарактеризувати специфіку розвитку мистецьких стилів доби Просвітництва з урахуванням національних впливів.

Мотивація: епоха Просвітництва набула своєрідно розповсюдження на мистецькому ґрунті України, поміркуйте які чинники вплинули та змінили європейські мистецькі тенденції Просвітництва.

Очікувані результати: учні повинні розуміти головні ідеї українського Просвітництва, вміти характеризувати стильове розмаїття, специфічні особливості та національний вплив, характеризувати новітні тенденції та форми мистецтва.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: ілюстративний матеріал музичні приклади, портрети митців, декламація уривків творів полемічної літератури, приклади музичних творів.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Своєрідність мистецького простору України доби Просвітництва обумовлена своєрідністю соціокультурної та політико-історичної ситуації в країні. Зокрема саме українські творчі сили змогли поєднати й трансформувати європейські стильові тенденції з місцевими національними рисами та адаптувати чужі європейські стилі до власного мистецького ґрунту.

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Визначте основні форми розвитку нових мистецьких напрямів.*
- 2. Надайте загальну характеристику театральному мистецтву України доби Просвітництва.*
- 3. Розкрийте головні особливості українського бароко.*
- 4. Проаналізуйте основні тенденції розвитку мистецтва класицизму та рококо на теренах України.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

1. Мистецькі досягнення українського Просвітництва.
2. Театральне мистецтво.
3. Барокові тенденції в Україні.
4. Мистецтво класицизму і рококо на українському мистецькому ґрунті.

Розглядаючи новий матеріал уроку слід зосередити увагу на мистецьких досягненнях українського Просвітництва. Окремо слід визначити як трансформувалися й адаптувалися мистецькі ознаки європейських стилів на українському ґрунті.

Окремої уваги потребує полемічна література, яка породила нові жанри та успадкувала стилістичні ознаки європейського бароко.

Театральне мистецтво України доби просвітництва вимагає окремої розвідки. Так, в барокову добу набув популярності мандрівний театр маріонеток — вертеп. Вертепна драма завжди супроводжувалася музикою. Вертеп — одне з найзнаменніших явищ в українському театральному мистецтві. Особливого розвитку на українському ґрунті досягла шкільна драма, де поєдналися риси трагедії і комедії. Окремого дослідження потребує творчість представників українського просвітницького кола.

Окрім театрального мистецтва, архітектура, скульптура, живопис та музичне мистецтво також зазнали впливів європейських стилів епохи Просвітництва, різноманітно проявившись в різних видах мистецтва та залишивши неперевершені мистецькі твори доби.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 28.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Постановки уривків зі спектаклів на прикладі шкільної драми та вертепу.

Асоціативна вікторина (мистецтво української архітектури бароко, класицизму)

VIII. Творчі завдання

УРОК 29

Тема: ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО МИСТЕЦТВА.

Мета: сформувати уявлення про культурно-мистецький період Нового часу, охарактеризувати основні мистецькі ознаки романтизму та реалізму; дати уявлення про творчі здобутки представників мистецького світу Нового часу.

Мотивація: мистецькі тенденції Нового часу проявилися в достатньо протилежних напрямках мистецтва — романтизмі та реалізмі. Поміркуйте, чому культурно-мистецька епоха породила протилежні художні стилі.

Очікувані результати: учні повинні розрізнати стильові особливості романтизму та реалізму, розумітися на мистецьких досягненнях Нового часу, вміти дослідити та проаналізувати творчі здобутки представників художніх кіл Нового часу.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: портретні зображення митців Нового часу, уривки музичних творів, репродукції живописних творів, відеосюжети навчально-розвиваючого характеру.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Ідеологічна спрямованість культурно-мистецької епохи, як вже не раз доводилося, залежить від багатьох зовнішніх чинників. Мистецькі стилі романтизму та реалізму стали яскравим відбиттям ідеологічної основи нової епохи.

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Визначте основні напрями та стильові ознаки романтизму.*
- 2. Дослідите віхи розвитку та впливу реалізму на мистецький простір Європи.*
- 3. Проаналізуйте творчі досягнення представників мистецького кола Нового часу.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

- 1. Мистецтво європейського романтизму.*
- 2. Мистецькі ознаки реалізму.*
- 3. творчі надбання представників Нового часу.*

Розглядаючи мистецьку основу Нового часу слід виокремити стилістичні впливи романтизму та реалізму на художньому тлі європейських країн. Романтизм протистоїть реалізму як тип художньої творчості, в якому вирішальну роль відіграє не відтворення дійсності, а її активне перетворення. При аналізі творів мистецтва Нового часу необхідно виділити стилістичні особливості романтизму та реалізму.

Романтизму притаманне тяжіння до демонстративної умовності форми, до фантастики, гротеску, символіки. Основна передумова романтизму — розчарування в дійсності, що призвело до суперечностей та духовного спустошення особистості. Романтики шукали взаємопроникнення і синтезу мистецтв, злиття всіх видів і жанрів мистецтва. Напрямок романтизму реалізувався майже в усіх видах мистецтва. Розчарування в дійсності, в можливостях цивілізації та прогресу в романтизмі полярно протиставлялося потягу до нескінченного, до абсолютних і універсальних ідеалів.

Реалізм став мистецтвом правдивого, об'єктивного відображення дійсності специфічними засобами, притаманними тому чи іншому виду художньої творчості. Різні прояви реалістичних тенденцій спостерігаються в різних видах і жанрах мистецтва. В ході історичного розвитку мистецтво реалізму набирає конкретних форм та певних творчих методів, наприклад просвітницький реалізм, критичний реалізм. Через це часові межі реалізму більш розмиті. Реалізму властива переконаність у можливості пізнання суті об'єктивно-реального світу засобами мистецтва. Реалістичні тенденції більшою чи меншою мірою проявилися у всіх видах мистецтва.

Підсумовуючи матеріал уроку, слід підкреслити протилежність стилістичних проявів романтизму та реалізму в мистецькому просторі Європи.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 29.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Асоціативна вікторина. Дидактична гра «Архітектор» (на матеріалі садово-паркової архітектури).

VIII. Творчі завдання

УРОК 30

Тема: ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО.

Мета: розширити знання учнів про образотворче мистецтво Нового часу; сформувати поняття стилів — романтизм і реалізм, охарактеризувати специфічні риса двох стилів; дати уявлення про особливості розвитку мистецьких стилів в різних країнах Європи.

Мотивація: романтизм та реалізм, будучи достатньо розбіжними напрямками епохи, знайшли свій прояв в образотворчому мистецтві різних країн Європи. Поміркуйте як соціокультурний простір різних країн відбився на мистецьких стилях – романтизмі та реалізмі.

Очікувані результати: учні повинні вміти охарактеризувати загальні тенденції образотворчого мистецтва європейських країн Нового часу, вміти виокремлювати стилістичні прояви романтизму та реалізму; аналізувати і тлумачити стильові розбіжності різних країн, розуміючи фактори, які формують ці розбіжності.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: портрети митців, живописні полотна.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Враховуючи єдиний часовий та різний історико-соціальний простір (в залежності від країни) обидва мистецькі стилі по різному, в залежності від власної ідеологічної спрямованості, проявляються у творах мистецтва.

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Проаналізуйте соціокультурне підґрунтя епохи.*
- 2. Дослідите стильові ознаки романтизму.*
- 3. Визначте характерні риси реалізму в образотворчому мистецтві.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

- 1. Романтичні тенденції в живописі та графіці.*
- 2. Художньо-образне мислення реалізму.*

Виклад матеріалу уроку потребує уважного ставлення до аналізу стилістичних особливостей мистецтва Нового часу — романтизму та реалізму. У живописі романтизму художник створював свій особливий світ — прекрасний і справедливий, а тому і більш реальний, бо саме мистецтво, сама творчість для романтиків являє глибинний сенс і вищу цінність світу, а значить — і вищу реальність. Романтики пристрасно розвивав творчу свободу і фантазію, відкидаючи нормативність і раціоналістичну регламентацію. Характерними ознаками романтизму стали заперечення раціоналізму, відмова від суворой нормативності, культ людських почуттів. На початку XIX ст. романтизм утвердився майже в усіх європейських країнах. Необхідно звернуту увагу на регіональні відмінності романтичних тенденцій європейського мистецтва.

Досліджуючи тенденції розвитку реалізму на мистецькому ґрунті Європи слід підкреслити, що реалізм став не лише мистецьким стилем, а ідеологією епохи, випрацювавши власні методи й прийоми осягнення дійсності, проявившись в науці, освіті, соціальних сферах тощо.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 30.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Асоціативна вікторина (на матеріалі живописних творів).

VIII. Творчі завдання

УРОК 30

Тема: ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО.

Мета: розширити знання учнів про образотворче мистецтво Нового часу; сформувати поняття стилів — романтизм і реалізм, охарактеризувати специфічні риса двох стилів; дати уявлення про особливості розвитку мистецьких стилів в різних країнах Європи.

Мотивація: романтизм та реалізм, будучи достатньо розбіжними напрямками епохи, знайшли свій прояв в образотворчому мистецтві різних країн Європи. Поміркуйте як соціокультурний простір різних країн відбився на мистецьких стилях – романтизмі та реалізмі.

Очікувані результати: учні повинні вміти охарактеризувати загальні тенденції образотворчого мистецтва європейських країн Нового часу, вміти виокремлювати стилістичні прояви романтизму та реалізму; аналізувати і тлумачити стильові розбіжності різних країн, розуміючи фактори, які формують ці розбіжності.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: портрети митців, живописні полотна.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Враховуючи єдиний часовий та різний історико-соціальний простір (в залежності від країни) обидва мистецькі стилі по різному, в залежності від власної ідеологічної спрямованості, проявляються у творах мистецтва.

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Проаналізуйте соціокультурне підґрунтя епохи.*
- 2. Дослідить стильові ознаки романтизму.*
- 3. Визначте характерні риси реалізму в образотворчому мистецтві.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

- 1. Романтичні тенденції в живописі та графіці.*
- 2. Художньо-образне мислення реалізму.*

Виклад матеріалу уроку потребує уважного ставлення до аналізу стилістичних особливостей мистецтва Нового часу — романтизму та реалізму. У живописі романтизму художник створював свій особливий світ — прекрасний і справедливий, а тому і більш реальний, бо саме мистецтво, сама творчість для романтиків являє глибинний сенс і вищу цінність світу, а значить — і вищу реальність. Романтики пристрасно розвивав творчу свободу і фантазію, відкидаючи нормативність і раціоналістичну регламентацію. Характерними ознаками романтизму стали заперечення раціоналізму, відмова від суворой нормативності, культ людських почуттів. На початку XIX ст. романтизм утвердився майже в усіх європейських країнах. Необхідно звернути увагу на регіональні відмінності романтичних тенденцій європейського мистецтва.

Досліджуючи тенденції розвитку реалізму на мистецькому ґрунті Європи слід підкреслити, що реалізм став не лише мистецьким стилем, а ідеологією епохи, випрацювавши власні методи й прийоми осягнення дійсності, проявившись в науці, освіті, соціальних сферах тощо.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 30.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Асоціативна вікторина (на матеріалі живописних творів).

VIII. Творчі завдання

УРОК 32

Тема: МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО.

Мета: сформувати уявлення про зв'язок мистецтв; дати уявлення про нові прийоми і засоби музичної виразності; охарактеризувати специфіку використання національних рис та елементів музичного фольклору;

Мотивація: стилістичні особливості романтизму та реалізму красномовно відбилися в музичному мистецтві епохи. Поміркуйте чому національні тенденції та використання фольклорних елементів стало чи не найголовнішими ознаками музичного мистецтва Нового часу.

Очікувані результати: учні повинні розуміти різних мистецтв взаємодіють в оновлених музично-театральних жанрах, розуміти характер та форми прояву цих зав'язків; вміти аналізувати фактори використання фольклорних елементів, розумітися та характеризувати нові риси в музично-театральному мистецтві.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: прослуховування музичних творів, перегляд уривків з театральних постанов та показ портретів митців.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Характерною рисою суспільної поведінки Нового часу стає формування націй, дослідження та збереження фольклору, що в галузі освіти та науки призвело до формування окремої галузі фольклористика, а в музично-театральному мистецтві відбулося через широке використання фольклору в професійному музичному мистецтві, через ускладнення композиторського письма та синтезу різних видів мистецтва й оновлення вже існуючих мистецьких жанрів.

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Визначте нові прийоми та засоби музичної виразності.*
- 2. Поміркуйте форми впливу національних рис та використання фольклорних елементів.*
- 3. Охарактеризуйте як через синтез мистецтв оновилися музично-театральні жанри.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

- 1. Прийоми та засоби музичної виразності мистецтва романтизму.*
- 2. Націоналізація мистецького музичного простору: національні школи.*
- 3. Оновлення музично-театральних жанрів.*

Розкриваючи тему музично-театрального мистецтва Нового часу зосередимо увагу учнів на стилістичних особливостях, які сприяли новаціям в музичному мистецтві. Так, властива романтизму індивідуалізація образів, увага до чуттєвого світу сприяла появі нових прийомів

формотворення та засобів музичної виразності. Композитори-романтики повертаються до програмності, що сприяє індивідуалізації та конкретизації музичних образів. В оперному жанрі розвивається лейтмотивна система та наскрізна драматургія, а в симфонічному жанрі тяжіння до великих складів оркестру, розширення ролі духових та ударних інструментів. У кожній країні романтизм набував національної форми, що сприяло формуванню національних шкіл. Зв'язок романтизму з національними тенденціями Європи проявився в музиці через посилення інтересу композиторів до музичного фольклору. Завдяки цьому на музичній арені формуються національні композиторські школи: польська, чеська, угорська, іспанська, фінська. Музичний романтизм сприйняв загальні тенденції стилю – антираціоналізм, зосередженість на внутрішньому світі людини, нескінченності людських почуттів і настроїв. Звідси особлива роль ліричного начала, емоційна безпосередність, свобода вираження. Музичним романтикам притаманний інтерес до минулого, любов до природи, захоплення народним мистецтвом. Народна пісня стала головним елементом професійного музичного мистецтва. Романтична музика відображає дійсність не в об'єктивно-споглядальному плані, а через індивідуальні, особисті переживання; ширше представлені іронія, гумор; посилюється національно-патріотична і героїко-визвольна тематика.

Відповідно до загальних тенденцій романтичної естетики багато композиторів-романтиків прагнули до синтезу мистецтв, що розширило композиторську мову. Синтез мистецтв в оновлених музично-театральних жанрах призвів до ускладнення акторських задач та підвищення професійного рівня акторської майстерності.

Громадський пафос, пристрасність викриття, вірність ідеалу визначили бурхливу емоційність, яскраву драматичну експресію мистецтва акторів. Романтичний театр уперше затвердив сценічне переживання. Романтизм збагатив виражальні засоби театру (відтворення «місцевого колориту», історична правдивість декорацій і костюмів, жанрова правдивість масових сцен і постановочних деталей), його художні звершення підготували і багато в чому визначили основні принципи реалістичного театру. Одним із яскравих жанрових проявів реалізму стала реалістична комедія, яка характеризувалася гострим філософсько-психологічним конфліктом.

Підсумок уроку повинен підкреслити індивідуалістичний характер та програмність творів романтизму, ускладнення музично-театральних жанрів та композиторської мови, звернення до народних традицій та поширення фольклорних елементів.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 32.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Дидактичні ігри «Склад оркестру», «Музичні інструменти».

Музична вікторина.

VIII. Творчі завдання

УРОК 33

Тема: МИСТЕЦТВО ЛІТЕРАТУРИ.

Мета: сформувати уявлення про художні мотиви і образи літератури; розширити знання про характерні особливості мистецтва літератури різних країн Європи; охарактеризувати нові літературні жанри та прояв демократичних тенденцій в літературі Нового часу.

Мотивація: романтичні та реалістичні тенденції Нового часу просякнуті тогочасною ідеологією суспільства. Поміркуйте як ідеологічні міркування суспільства сприяли утворенню нових жанрових форм мистецтва.

Очікувані результати: учні повинні знати нові жанрові форми мистецтва та вміти їх характеризувати, аналізувати форми прояву ідеології суспільства через мистецький формат, розрізняти стильові прояви в різних країнах Європи.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: декламація уривків з творів літератури, показ портретів митців.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Мистецтво літератури Нового часу не можна розглядати окремо від ідеологічних міркувань епохи. Цей період позначений великими соціально-історичними та політичними перетвореннями, що не могло не відбитися на мистецтві, проявившись у численних жанрових формах, дозволяючи тим самим розкрити й відтворити різні сторони буття людини, підкреслюючи її духовні та розумові можливості, моральні та естетичні якості.

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Дослідить процес формуванні нових художніх образів та мотивів в літературі Нового часу.*
- 2. Виокремить стильові особливості мистецтва Нового часу в різних країнах Європи, визначте специфічні риси.*
- 3. Проаналізуйте утворенню яких літературних жанрів сприяла ідеологія тогочасного соціокультурного простору.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

- 1. Мотиви та образи в літературі Нового часу.*
- 2. Особливості романтичних тенденцій країн Європи.*
- 3. Нові жанри та демократичні тенденції в літературі.*

Під час розкриття основного матеріалу уроку підкреслимо вплив ідеології суспільства на формування та розвиток нових художніх образів, відбиття цієї ідеології в мистецьких мотивах.

Для виявленні різнопланових форматів мистецтва літератури Нового часу в різних країнах Європи слід досконало вивчити творчі здобутки представників літератури.

Жанрова палітра літератури вимагає досконалого аналізу. Романтики оновили художні форми — створили жанр історичного роману, фантастичної повісті, ліро-епічної поеми, реформували сцену. Блискучого розквіту досягла в мистецтві романтизму лірика.

Реалістичні особливості мистецтва літератури досліджуємо через зв'язок з демократичними віяннями тогочасного суспільства. Зображення життя у формах самого життя характерне для реалістичного мистецтва. На противагу попереднім напрямам, для літератури реалізму головними героями стають не монархів і вельмож, а представники середнього класу — купці, міщани, солдати, моряки тощо. На початку свого утвердження в літературі, пройнятий духом просвітницької ідеології, реалізм перш за все реалізується в прозі. Серед жанрів усе більшого значення набуває роман — прозова оповідь про долі звичайних людей, епос приватного життя.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 33.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Дидактична гра «Літературний герой».

VIII. Творчі завдання

УРОК 33

Тема: ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО.

Мета: Розширити знання учнів про стильове розмаїття декоративно-ужиткового мистецтва Нового часу; охарактеризувати функціональне призначення творів мистецтва; розширити знання щодо процесу формування художніх центрів та майстерень.

Мотивація: в Нову добу декоративно-ужиткове мистецтво чи не найперше за останні сторіччя повернулося до свого суто утилітарного призначення. Поміркуйте які соціокультурні перетворення спровокували таку зміну функціонального призначення декоративно-ужиткового мистецтва.

Очікувані результати: учні повинні розуміти функціональне призначення витворів мистецтва, розумітися на стильових ознаках та стильовому розмаїтті, розумітися та розрізняти художні вироби та матеріали виробництва.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Демонстрації: візрі декоративно-ужиткового мистецтва, прилади та пристрої для виробництва, портрети майстрів.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Кожна епоха накладає свій відбиток на предмети, що оточують людину. Саме соціальні перетворення й прагматичне ставлення до виробів ужиткового мистецтва змінили ракурс виробництва та розповсюдження, збільшуючи кількість художніх центрів та мистецьких майстерень задля задоволення матеріальних потреб людства..

III. Актуалізація опорних знань

- 1. Проаналізуйте як декоративно-ужиткове мистецтво розвивається в нову мистецьку добу.*
- 2. Визначте характер призначень декоративних виробів.*
- 3. Проаналізуйте які з'являються художні осередки та майстерні і яким чином це впливає на розвиток декоративно-ужиткового мистецтва.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

- 1. Стильове розмаїття декоративно-ужиткового мистецтва Нового часу.*
- 2. Нове призначення та використанні витворів декоративно-ужиткового мистецтва.*
- 3. Художні центри та майстерні.*

Матеріал уроку повинен сприяти формуванню понять про стильове розмаїття декоративно-ужиткового мистецтва Нового часу. Також слід дослідити які країни Європи диктували художні смаки. Окрему увагу приділимо питанню нових досягнення та функціонального призначення декоративно-ужиткового мистецтва. Багато митців займаються збиранням, розшифровкою та узагальненням фольклорних зразків.

На форму декоративно-ужиткового мистецтва найбільше впливає його безпосереднє функціональне призначення — поєднання естетичного і практичного застосування. Зокрема визначити й дослідити які використовувалися матеріали та як організовувався процес виробництва.

Підсумовуючи урок загострюємо питання функціонального призначення, художніх впливів та національного забарвлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 25.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

«Декоративна майстерна» – зробити декоративні вироби (на заготовках).

VIII. Творчі завдання

УРОК 35

Тема: УКРАЇНСЬКИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ПРОСТІР.

Мета: розширити знання учнів про здобутки й досягнення українського мистецтва Нового часу; охарактеризувати національний колорит в різних видах мистецтва, розширити знання про представників українських творчих кіл.

Мотивація: в Україні соціально-історичні події розвивалися за іншим сценарієм ніж в країнах Європи, а значить і мистецькі стилі формувалися й розвивалися в іншому русі, хоча й з урахування художніх впливів Європи. Поміркуйте чому мистецтво Нового часу в Україні отримало таке розширене національне забарвлення.

Очікувані результати: учні повинні розуміти головні ідеї українського мистецтва нового часу, розумітися на стилістичному розмаїтті, наводити приклади та аналізувати мистецькі твори, давати характеристику творчій діяльності українських митців.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Наочність і обладнання: підручник, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал, аудіо-відео записи.

Демонстрації: слухання музичних фрагментів, ілюстративний матеріал, декламація уривків з літературних творів, та показ портретів митців.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Вітання. Оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Новий час виводить фольклор та види народної творчості на новий, біль високий щабель. Народною поетикою й музикою, малярством та народною архітектурою захоплюються митці не тільки в межах України. Народні елементи стають головними в професійному мистецтві, бо тенденції суспільства просякнуті ідеєю націоналізації, відбувався процес пробудження національної свідомості та слов'янських мистецьких традицій

III. Актуалізація опорних знань

1. *Визначте силу прояву романтичних тенденцій у різних видах мистецтва.*
2. *Проаналізуйте які нові жанри з'явилися в українському мистецтві.*
3. *Охарактеризуйте вплив національних елементів.*
4. *Дослідить творчість українських митців.*

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

1. Прояв стилістичних ознак романтизму.
2. Розвиток нових жанрів мистецтва.
3. Реалістичні тенденції в українському мистецтві.
4. Творчі здобутки українських митців.

Матеріал уроку охоплює практично всі види мистецтва. В українському мистецькому просторі романтичні тенденції проявилися фактично в усіх видах мистецтва. Основою українського романтизму стає ідеалізація образів і культ почуттів, звернення до народності й захоплення фольклором, історизм та втеча в ідеалізоване минуле або майбутнє. Романтизм зумовив появу нового світогляду і стилю та розвитку нових жанрів.

Популярність реалізму зумовлена загальною доступністю і зрозумілістю його мистецьких засобів, тому його тенденції в українському мистецтві актуальні й донині.

Підсумовуючи урок, зосереджуємо увагу на стильових ознаках українського мистецтва, підтверджуючи прикладами. Підкреслюємо особливості національного фольклору, які міцно увійшли в професійне мистецтво та відбилися у художніх виробках.

V. Первинне осмислення нового матеріалу

Відповіді на контрольні запитання до § 35.

VI. Закріплення отриманих знань

Робота в зошиті.

VII. Підбиття підсумків уроку

Музична та асоціативна вікторини. Дидактичні ігри

VIII. Творчі завдання

ПІСЛЯМОВА

Шановні колеги!

Над навчально-методичним посібником працював потужний колектив однодумців, фахівців своєї справи.

Загальна середня художньо-естетична освіта покликана сприяти засвоєнню учнівською молоддю національного та світового культурно-мистецького досвіду, а також формувати умови й можливості для активної участі молодого покоління в художньо-комунікативних процесах сучасного суспільства.

Одним із найважливіших завдань загальної середньої мистецької освіти є досягнення такого рівня естетичної культури учнів, який надасть їм можливість самостійно сприймати, розуміти й інтерпретувати твори мистецтва різноманітних епох, напрямів, авторів та керуватися ними у дорослому житті з метою збагачення власного духовного світогляду, а також розвивати свій власний творчий потенціал.

Тому, плекайте мистецтво, творіть.

Даруйте радість дітям! Вони чекають від Вас нових вражень, захоплень, сподівань. Бережіть дитячу душу!

Список використаних джерел:

1. Гузик Н.П. Учить учиться [текст] / Н. Гузій. – М. : Педагогика, 1981. – 88 с.
2. Коновець С.В. Естетичні та етичні засади оптимізації професійної діяльності викладачів образотворчого мистецтва вищих навчальних закладів : посіб. / С. В. Коновець. – Київ: , 2013. – 192 с.
3. Нетрадиційні форми методичної роботи : Сучасні технології навчання та виховання // Інформаційно-методичний вісник. – К., 1995. – С. 35-43.
4. Островерха Н. Синергетичний аналіз до якості уроку / Н. Островерха // Директор школи, ліцею, гімназії. – №2. – 2006. – С.90-95.
5. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах [текст] / О.Я. Савченко. – К. : "Магістр-S", 1997. – 256 с.
6. Сєрих Л. В. Образотворче мистецтво : метод. рекомендації щодо ведення класних журналів / Л. В. Сєрих. – Суми: ОІППО, 2002. – 44 с.
7. Сєрих Л. В., Саєнко І. В. Із фондів Сумського художнього музею: методичний посібник (Виховує мистецтво) / Л. В. Сєрих, І. В. Саєнко. – Суми: СОІППО, 2003. – 48 с.
8. Сєрих Л. В. Педагогічні умови самореалізації вчителя образотворчого мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти / Л.В. Сєрих // Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: теоретичні та методичні засади розвитку / Матеріали II Міжнар. наук. конф. (28-30 вересня). – Суми : СумДПУ, 2010. – С. 162-166.
9. Сєрих Л. В. Кролевецьке візерункове ткацтво / Л. В. Сєрих // Мистецтво в школі: музика, образотворче мистецтво, художня культура. – 2010. – № 7(19) липень. – С. 41-47.
10. Сєрих Л. В. Кераміка Слобожанщини / Л. В. Сєрих // Мистецтво в школі: музика, образотворче мистецтво, художня культура. – 2010. – № 10 (22). – С. 32-43.
11. Сєрих Л.В. Архітектурно-пейзажна композиція. Лінійна перспектива. Побудова міської вулиці / Лариса Сєрих, Алла Богдан // Уроки обр. мистецтва : 5-7 класи / [упоряд. : Л. Шелестова, О. Гайдамака]. – К. : Шк. світ, 2010. – С. 69-77.
12. Сєрих Л. В. Художня культура України: 9 клас. Візуальне мистецтво: архітектура, скульптура, живопис, графіка. Кіно: навчально-метод посіб. / Л. Сєрих. – Суми : СОІППО, 2010. – 88 с.
13. Сєрих Л. В. Художня культура України: 10 клас. Візуальне мистецтво: архітектура, скульптура, живопис, графіка. Театр: навчально-метод. посіб. / Л. Сєрих. – Суми : СОІППО, 2010. – 100 с.
14. Сєрих Л. В. Художня культура України: 11 клас. Візуальне мистецтво: архітектура, скульптура, живопис, графіка. Кіно, театр: навчально-метод. посіб. / Л. Сєрих. – Суми :ОІППО, 2011. –117 с.
15. Сєрих Л. В. Вивчення предмета "Образотворче мистецтво" у 2011-2012 н.р.: метод. рекомендації / Л. В. Сєрих. – Суми : РВВ СОІППО, 2011. – 12 с.
16. Сєрих Л.В. Використання кросвордів на уроках образотворчого мистецтва / Лариса Сєрих // Мистецтво в школі, 2013. – № 6 (54) – С. 16.1-16.8
17. Сєрих Л. В. Викладання образотворчого мистецтва за новим державним стандартом: методичне забезпечення образотворчого мистецтва, календарно-тематичне планування уроків (6 клас) : метод. посіб. для вчителів образотворчого мистецтва / Л.В. Сєрих. – Суми: Ніко. – 2014. – 50 с.

Навчально-методичне видання

Навчально-методичний посібник

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦТВА У 8 КЛАСІ

створений колективом авторів:

В.М. БЕСКОРСОЮ, канд. мистецтвознавства, доцентом,
професором кафедри образотворчого мистецтва і культурології КВНЗ Харківської
гуманітарно-педагогічної академії;

Л.В. СЄРИХ, доцентом кафедри дошкільної та шкільної освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти;

В.Г. ЧУРКІНОЮ, канд. мистецтвознавства, доцентом кафедри виховання й розвитку
особистості КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»